

Töö nr: 19ET10
Asukoht: Supilinn, Tartu linn
Tellija: Tartu linnavalitsus

Supilinna teemaplaneeringu muinsuskaitse ERITINGIMUSED

OSA A: SELETUSKIRI

OSA B. JOONISED

Projekti juht ja koostaja /Mart Hiob/

Koostaja /Nele Nutt/

Konsulterisid: Juhan Maiste
Lea Teedema
Andu Rämmer
Heiki Valk

TÖÖ KOOSSEIS

A	SELETUSKIRI	3
1	SISSEJUHATUS	3
2	SUPILINNA KONTEKST , FILOSOOFIA, UURIMISMEETODID	6
2.1	<i>Väljatöötatud ja kasutatud meetodika</i>	6
2.2	<i>Filosoofia ja lähenemisviisid – mis on Supilinn</i>	9
3	SUPILINNA KIRJELDUS JA ANALÜÜS.....	12
3.1	<i>Supilinna kujunemine</i>	12
3.2	<i>Looduslik koostisosa</i>	17
3.3	<i>Elanike hoiakud</i>	19
3.4	<i>Krundid, hoonestus ja arhitektuur</i>	33
4	SUPILINNA VÄÄRTUSED JA NENDE HOIDMINE	55
4.1	<i>Piirkondlikud väärtused</i>	55
4.2	<i>Väärtuslikud ehitised</i>	60
5	MUINSUSKAITSE ERITINGIMUSED	63
6	KASUTATUD MATERJALID	68
6.1	<i>Kirjandus</i>	68
6.2	<i>Arhiiviallikad</i>	69
6.3	<i>Internetiallikad</i>	70
B	JOONISED	71
1	ÜLDJONIS	73
2	KRUNDIPIIRID SÄILIVUS M 1:2000.....	74
3	PÕHIHOONETE VANUS JA KORRUSELISUS M 1:2000	75
4	PÕHIHOONETE MILJÖÖLINE VÄÄRTUS M 1:2000.....	76
5	PÕHIHOONETE AJALOOLIS-ARHITEKTUURNE VÄÄRTUS M 1:2000.....	77
C	PILDID	78
D	LISAD	115

A SELETUSKIRI

1 Sissejuhatus

Supilinn on Tartu linna üks väiksemaid linnaosi nii pindalaliselt kui elanike arvult¹. Täna sel päeval on suurem osa Supilinnast määratud miljööväärtusega hoonestusalaks² ning kesklinnalähedased kvartalid on arvatud Tartu vanalinna muinsuskaitseala koosseisu. Muinsuskaitse eritingimused on koostatud vastavalt Tartu linnavalitsuse 02. juuni 2010 a kirjale nr 4.3-3.1/ÜP-06-001. Töö sisuks on Supilinna muinsuskaitsealaste ja miljöölise väärtuste tuvastamine, nende kirjeldamine ning muinsuskaitse eritingimuste seadmine muinsuskaitsealaste ja miljöölise väärtuste säilitamiseks Supilinna teemaplaneeringuga hõlmatud alale.

Eritingimuste ala on piiritletud Tartu Linnavolikogu 24.05.2007 otsusega nr 225, millega algatati teemaplaneeringu „Supilinna linnaosa miljööväärtusega hoonestusala kaitse- ja kasutamistingimuste ning linnaosa maa- ja veealade üldiste kasutamise- ja ehitustingimuste täpsustamine ning täiendamine“ koostamine. Teemaplaneeringu eesmärk on täpsustada võimalikud uushoonestusalad, kohustuslikult säilitatavad hooned, hoonete kaitse- ja kasutamistingimused, põhilised arhitektuurinõuded hoonete rekonstrueerimisel ja uute hoonete püstitamisel. Käesolevad eritingimused on aluseks planeeringulahenduste kaalutlemisel ning otsuste langetamisel. Asumina kulgeb Supilinna ametlik piir piki Kroonuaia, Tähtvere ja Kauna tänavat ning Emajõe. Geograafiliselt, ajaloolise kujunemise alusel ning hoonestuse iseloomu poolest on lisaks nimetatutele selgelt vajalik Supilinnana käsitleda ka nii Kroonuaia kui ka Tähtvere tn vastaspoolt. Kroonuaia tn kesklinnapoolne külg on rajatud kunagise vallikraavi tiikide asukohale ning on oma iseloomult väljaspool ajaloolist kesklinna paiknev ala ehk eeslinn. Tähtvere tn vasakpoolne külg asub aga Supilinna loodusliku eraldusjoone – Emajõe ürgoru perve – all. Käesolev töö lähtubki viimati nimetatud piiridest. Erandiks on vaid Tartu Õlletehasele kuuluvad alad Tähtvere tn lõpus, kesklinna kool Kroonuaia tn alguses ning ülikooli botaanikaia väljapoole linnamüüri jääv osa Kroonuaia tn lõpus, mida käesolevas töös ei käsitleta. Tegemist on üheotstarbeliste kruntidega, mille ruumiline mõju ulatub peale Supilinna ka mujale. Samas on kohustuslik omakorda nimetatud alade planeerimisel arvestada Supilinnale iseloomulike tunnuste ja väärtustega ning vältida nendega konflikti minemist.

Alal asuvad järgmised kultuurimälestised:

1. muinsuskaitseala nr 27006, Tartu vanalinna muinsuskaitseala koos kaitsevööndiga (Kroonuaia tn kesklinna poole jäävas osas koos Supilinna

¹ Tartu ja tartlased 2008. Ankeetküsitlus. Koostaja Kersti Aro. Tartu linnavalitsuse LPMKO, 2008, lk 6.

² Kroonuaia ning osaliselt Tähtvere tn ümbrus ja Emajõe kallas asub ka arheoloogilises miljöopiirkonnas.

poolsete fassaadidega muinsuskaitseala ning Supilinna poolne osa kaitsevöönd),

2. arheoloogiamälestis nr 12983, Püha Jakobi kalmistu,
3. arhitektuurimälestis nr 7057, elamu Tartus Tähtvere 4, 1883. a,
4. ajaloomälestis nr 4369, m aja, kus aastail 1932-1950 elas Karl Eduard Sööt,
5. arhitektuurimälestis nr 7058, elamu Tartus Tähtvere 20, 1931. a,
6. arhitektuurimälestis nr 7059, puitelamu Tartus Tähtvere 39, 19. saj I p,
7. arhitektuurimälestis nr 7040, puitelamu Tartus Lepiku 1, 1907-1914. a,
8. arhitektuurimälestis nr 7041, puitelamu Tartus Lepiku 3, 1907-1914. a,
9. arhitektuurimälestis nr 7044, puitelamu Tartus Lepiku 4, 1907-1914. a,
10. arhitektuurimälestis nr 7045, puitelamu Tartus Lepiku 6, 1907-1914. a,
11. arhitektuurimälestis nr 7042, puitelamu Tartus Lepiku 7, 1907-1914. a,
12. arhitektuurimälestis nr 7046, puitelamu Tartus Lepiku 8, 1907-1914. a,
13. arhitektuurimälestis nr 7043, puitelamu Tartus Lepiku 9, 1907-1914. a,
14. arhitektuurimälestis nr 7047, puitelamu Tartus Lepiku 10, 1907-1914. a,
15. arhitektuurimälestis nr 7048, puitelamu Tartus Lepiku 12, 1907-1914. a,
16. arhitektuurimälestis nr 7049, puitelamu Tartus Lepiku 14, 1907-1914. a,
17. arhitektuurimälestis nr 6955, puitelamu Tartus Kroonuaia 20, 18-19. saj,
18. arhitektuurimälestis nr 6956, elamu välisuks Tartus Kroonuaia 62, 19. saj,
19. arhitektuurimälestis nr 27186, hoone Kroonuaia tn 76, 1880,
20. arhitektuurimälestis nr 7050, puitelamu Tartus Oa tn 1, 1912. a,
21. arhitektuurimälestis nr 7052, puitelamu Tartus Emajõe 3, 19. saj,
22. arhitektuurimälestis nr 7053, puitelamu Tartus Emajõe 4, 1911. a,
23. arhitektuurimälestis nr 7054, puitelamu Tartus Emajõe 6, 1913. a,
24. arhitektuurimälestis nr 7055, puitelamu Tartus Emajõe 8, 1910. a,
25. arhitektuurimälestis nr 7056, elamu Tartus Emajõe 9, 1920. a-d,

Alale ulatuvad järgmiste kultuurimälestiste kaitsevöönd:

1. arhitektuurimälestis nr 6886, Tartu linnamüüri säilmed 2, 13.-15. saj,
2. arhitektuurimälestis nr 6884, Tartu linnakindlustused – linnamüüri, vallikraavi, muldkindlustuste ja kaitseehitiste säilmed, 13.-18. saj,
3. arhitektuurimälestis nr 6954, koolihoone Tartus Kroonuaia 7, 1911. a,
4. arhitektuurimälestis nr 7060, Tartu Õlletehase peakorpus Tähtvere 56/62, 1898-1901. a.

Eritingimuste koostamisel on osalenud mitmemete erialade spetsialistid ja teadmiste esindajad. Ideede loomise ja nende mõtestamise faasis Tartu ülikooli kunstiajaloo professor Juhan Maiste (PhD) ning Tallinna Tehnikaülikooli õppejõud Mart Hiob (MSc linnaplaneerimine) ja Nele Nutt (MSc maastikuarhitektuur). Inventeerimise ja

arhiivitööd (kaasaarvatud fotoarhiiv) viisid läbi M. Hiob ja N. Nutt. Pildistas N. Nutt. Teksti põhiosa koostas M. Hiob, kontrollisid Tartu ülikooli dotsent Heiki Valk (PhD, ajalugu), J. Maiste ja N. Nutt. Arhiiviallikad otsis välja ning konsulteeris ajalooülevaate koostamisel Eesti Ajalooarhiivi teadur Lea Teedema (MSc ajalugu). Elanike küsitluse läbiviimist konsulteeris, kontrollis üle küsimustiku ning aitas tõlgendada tulemusi Tartu ülikooli sotsioloog Andu Rämmer (MSc). Hoonete ehitusprojektidest tulenevad ehitusaastad otsis välja Tartu linnavalitsuse kultuuriväärtuste spetsialist Reesi Soodla (BSc restaureerimine).

Siinkohal täname kõiki: Supilinna elanikke, Eesti Ajalooarhiivi, Tartu Linnamuuseumi, Eesti Rahvamuuseumi ja Tartu linnavalitsust, kes on tööle kas otseses või kaudses mõttes kaasa aidanud.

2 Supilinna kontekst , filosoofia, uurimismeetodid

2.1 Väljatöötatud ja kasutatud meetodika

Üldtunnustatud põhimõtete kohaselt tuleb igale paigale läheneda individuaalselt nii muinsuskaitstes kui ka selle ruumilisel planeerimisel³. Eestis ei ole seni välja töötatud miljööväärtslike alade meetodikat, mida Supilinna keerukuse, mitmepalgelisuse, sügavuse ning kihilisuse juures oleks võimalik üle võtta. Sügavamate kihtideni jõudmiseks, mis väldiks pinnapealset käsitlust, tuli välja töötada Supilinna jaoks sobilik erinevate meetodite kombinatsioon. Mitmetest maailmas laialt tunnustatud uurimisviiside kombineerimisel⁴ koostatud meetodika võimaldas uurida Supilinna mitmepalgelisust, kuid tegi töö keeruliseks ning mahukaks.

Töö esmase ja ka olulisema poole nn filosoofilise baasi moodustab Supilinna tunnetusliku poole mõistmine ja lahtimõtestamine, mis on esitatud järgnevas peatükis. Teiseks oluliseks osaks tööst on sotsioloogiline küsitlus, mis avab mitmeid uusi tahke Supilinna elanike eelistustes nende kodukandi tähenduste süsteemi ja selle vahetu mõju osas isiksuse poolt hõlmatavale keskkonnale. Töös rakendamist leidnud arhitektuuriajaloolise, kultuuriloolise ja sotsioloogilise meetodi kõrval toob nimetatud kaasa uue muinsuskaitse ideoloogia väljakujunemisel oluliseks kujunenud semiootilise väärtussüsteemi ja selle fenomenoloogilise interpreteerimise mõõtme. Iseenesestki mõista ei ole töös loobutud ka traditsioonilisest teaduspõhisest lähenemisest ja sellega kaasnevast analüütilisest uurimismetoodikast ning sellele omastest kontekstuaalsetest, narratiivsetest, vormi ja morfoloogiakesksetest lähenemistest. Teostatud on nii tänavatevõrgu kui krundi- ja hoonetusstruktuuri uurimine, määratletud nii selle olulisemad elemendid kui terviküsteemid, mille funktsioneerimisele ja piiritlemisele on suunatud juhitud tähelepanu.

Tunnetuslik-filosoofiline lähenemine kirjeldab Supilinna lähtuvalt *genius loci* ideest – iga koht on eriline ning vajab erilist kohtlemist. Tunnetuslik lähenemine toob välja sellised koha omadused, mis struktuurilisel analüüsil jäävad tähelepanuta, sest neid on väga keeruline või suisa võimatu empiirilisel mõõta ning võrrelda. Samas moodustavad sellised väärtused inimliku maailmavaate aluspõhja ning on kogu meie kultuuri, sh teaduse sisuliseks põhjenduseks. Tunnetusliku meetodi subjektiivsus võib kultuuritausta ja teadmiste taseme erinevuse korral tekitada lugejas ka arusaamatust ja protesti.

Muinsuskaitseelised väärtused on lahutamatult seotud nende vahetu kasutusega. Kui mingis linnaehituslikus kogumis nähakse muinsuskaitseelise väärtust, ei ole tegemist siiski kaugelgi muuseumiga. Tegemist on elava linnakeskkonnaga. Parima tulemuse saavutamiseks muinsuskaitseeliste väärtuste säilitamisel ja arendamisel on vajalik muinsuskaitseelise ala suurima ning kõige tähtsama kasutajarühma – elanike – arvamusega arvestamine. Need, kes oma igapäevase, argise tegevusega on selle väärtuse loomisel olulised osalised ning moodustavad oma olemasoluga väärtusest osa, mis on ainulaadne ning asendamatu. Erinevaid meetodeid kombineerides saab toetuda nii igapäevaste kasutajate kui ka ekspertide hinnangutele. Kui nende hinnangute vahel tekib

³ Vt nt Jüri Lass. Ruumiline planeerimine. Kättesaadav siseministeeriumi kodulehel http://www.siseministeerium.ee/public/ruumiline_planeerimine.pdf.

⁴ Töö koostamisel on arvestatud nii Christian Norberg Schultzi kvalitatiivset kohaanalüüsi kui ka erinevad kvitatiivseid uurimisviise nagu Taani SAVE süsteem, Põhjamaade kohta vt lähemalt „Miljööväärtused linnas.“ Keskkonnaministeerium. Tallinn, 2004. Kättesaadav siseministeeriumi kodulehel http://www.siseministeerium.ee/public/vaartus_uus.pdf.

sügav erinevus, on muinsuskaitsete väärtuste säilitamine väga keeruline. Elanikud peaksid tavapäraselt olema väärtustatava ala kõige olulisem osa ning kõige tulisemad kaitsjad. Kahjuks on Eestis palju näiteid vastupidisest, kus kohalikud elanikud on konfliktis nii kultuuriväärtuste kaitsjate, aga ka piirkonna nn arendajatega. Sellise olukorra vältimisele on käesolevas töös pööratud erilist tähelepanu. Kui suudetakse mõjutada subjektiivset keskkonda inimese peas, kui elanikud tunnustavad oma minevikku ja kohta, siis jäävad ainult valikud erinevate tulevikutsenaariumite vahel. Inimesekeskse, subjektiivse, tunnetusliku teabe saamiseks viidi Supilinna elanike seas läbi küsitlus (vt ptk 3.3 Elanike hoiakud).

Strukturaalne analüüs sobib linnamustri ning hoonestuse iseloomu aineliseks kirjeldamiseks. Selleks teostati kaardianalüüs ning uuriti linnamustri tekkimisel olulist rolli mängivate osade, eelkõige tänavate, kujunemist puudutavaid andmeid. Siinkohal on peamiseks allikaks ajaloolised linnaplaanid ning Lea Teedema magistr töö⁵. Plaanstruktuuri elemente üldisemalt on oma doktoritöös kirjeldanud Lilian Hansar⁶. Hoonestuse iseloomu analüüsi teostamiseks on läbi viidud tänapäevase hoonestuse põhjalik inventeerimine ning selle ajaloolise, arhitektuurse ja miljöölise väärtuse määramine (vt ptk 3.4.1 Krundid).

Plaanstruktuuri analüüsiks viidi läbi Supilinna krundipiiride ajalooline analüüs. Tartu linna kruntide kohta on alates 18. sajandi lõpust kuni Eesti Vabariigi loomiseni koostatud vaid loetud arv kaarte. Supilinna krundipiiride kujunemisest ülevaate saamiseks koostati käesoleva töö raames joonis, millele on kantud Supilinna krundipiirid neljast erinevast ajaperioodist:

- 18. sajandi lõpust enne Supilinna põhilise tänavavõrgu loomist võttes aluseks 1786. a krundipiiride kaardi,
- 19. sajandi algusest pärast Supilinna põhilise tänavavõrgu loomist võttes aluseks 1816. a I linnaosa kaardi,
- 20. sajandi algusest pärast Eesti Vabariigi kehtestamist võttes aluseks 1927. aasta kaardi,
- ning tänapäevase, 2010. aasta krundipiiride kaardi.

Joonisele (vt osa B joonis 2) kanti säilinud krundipiirid läbi enam kui 220 aasta. Krundipiirid kanti kaardile muutusi registreeriva vektoriseerimise põhimõttel. Krundipiiride analüüsist tuleb selgelt välja piirstruktuuri areng, mis haakub tänavate loomise ja hoonestuse püstitamise arenguga. Vanimad säilinud krundipiirid on vanimate tänavate ääres - Tähtvere, Kroonuaia ja Emajõe tänaval ning Oa tänava alguses. Järgmise etapi moodustavad 19. sajandi algul rajatud tänavate piirjooned. Lisaks sellele on loetavad säilinud päruskruntide piirid. Herne, Marja, Tähtvere ja Kroonuaia tänavaga piiratud alal paiknes üks suur päruskrunt (nr 185), mida asuti tükeldama alles 19. sajandi II pooles. Seevastu Meloni tn krunte ei jagatud just 19. sajandi II pooles, kuna Meloni tn krundid hoonetega kujunesid välja varem ning 19./20. sajandi vahetusel ei olnud seal enam niipalju suuri krunte, mida tükeldada.

1927. aasta kaart viitab suuremate kruntide tükeldamisele ja hoonestuse tihendamisele 19. sajandi teises pooles ja 20. sajandi algul. Eriti selgelt on see nähtav eelpoolmainitud tänavatega piiratud kvartalis, Marja tn ääres ning Piiri, Herne, Kauna ja Tähtvere

⁵ Lea Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899. Magistr töö, Tartu ülikooli Ajaloo ja arheoloogia instituut. Tartu, 2010.

⁶ Lilian Hansar. Linnast muinsuskaitsealaks. Doktoritöö, Eesti Kunstiakadeemia Restaureerimise ja muinsuskaitse osakond. Tallinn, 2010, lk 27.

tänavaga piiratud alal. Samuti on mitmed ajaloolised krundid jagatud Tähtvere tn mõlemal küljel.

Hilisemad krundijagamised kujutavad endast tihti olemasolevatele hoonete vahele piiritõmbamist või uute hoonete püstitamiseks kruntide moodustamist. Esimest leidub eekõige väljakujunenud kahes reas hoonestusega aladel kesklinnapoolsetel kruntidel ning teist uutel hoonestusaladel Oa tänavas alates Kartuli tänavast, vähemal määral Piiri ja Meloni tänavas. Kruntide poolitamine tänaväärse ja hoovimaja vahel ei ole üldjuhul õnnestunud lahendus, sest see tähendab ühiskasutuses olnud kahe maja vahelise hoovi ning samuti ühiskasutuses olnud majadetaguse tarbeaia poolitamist kas pikuti (mis teeb juba niigi kitsastest kruntidest juba ebamõistlikult kitsad siilud) või risti (mis võtab tänaväärse maja elanikelt võimaluse aeda kasutada ning raskendab avalikku juurdepääsu hoovimajale).

Kõigile 20. sajandi jaotustele vaatamata on krundistruktuur üllatavalt hästi säilinud. Põhiliselt 19. sajandi II pooles tekkinud tänaväärse hoone ning tihti lisaks hoovimajaga krunte iseloomustab ühine majandusõu kuuride ja teiste abihoonetega (ajalooliselt olid selleks pesuköök, ait ja tall-tõllakuur) ning hoovimaja taga asuva suure tarbeaia krunte leidub eriti palju Kroonuaia, Herne, Tähtvere, Meloni ja Emajõe tänavas. Tuginedes L. Hansari uurimusele Eesti linnade plaanilisest arengust võib öelda, et tegemist on ainulaadse nähtusega. L. Hansar toob välja, et nimetatud pikkade kruntide struktuur on iseloomulik olnud paljudele Eesti linnalistele asulatele (Rakvere, Viljandi, Pärnu, Kuressaare). Supilinnale kõige sarnasemat struktuuri, kus krundid ulatusid kvartali sisemusse, omas Võru. Tänapäeval on selline krundistruktuur säilinud suuremas mahus vaid Lihulas, mujal, kaasaarvatud Võrus, on piklikud krundid tükeldatud hoonestuse tihendamise eesmärgil.

Supilinna tervikliku käsitlemise aluseks on maailmaorganisatsiooni, ÜRO hariduse, teaduse ja kultuuri allüksuse, UNESCO viimasel aastakümnel loodud lähenemine kultuuripärandi kaitse korraldamiseks. Värskeim kokkulepe selle kohta, mis puudutab linnalisi piirkondi, on 2005. a 20. mail vastuvõetud Viini memorandum⁷, mis on koostatud maailmas muutnud arusaamu ja vajadusi arvestades⁸. Memorandum juhib tähelepanu asjaolule, et ajalooliste linnaliste piirkondade säilitamisel tuleb tähelepanu pöörata hoopis suuremale alale, kus ei pruugi asuda kaitstava piirkonna nähtavaid objekte, kuid kuhu ulatub selle mõjujõud ning mis ise omab otsustavat mõju piirkonna algupäraste väärtuste säilitamisele ning edasiarendamisele⁹. Supilinn on, vähemalt Eesti kontekstis, kahtlemata ajalooline Tartu linnaosa ning on käsitletav nimetatud memorandumis kontekstis.

Ka käesoleva töö koostamisel on lähtutud terviklikkuse põhimõttest (nii ruumilises kui tunnetuslikus mõttes) ning käsitletud kogu teemaplaneeringuga kaetud ala kui ajaloolist linnamaastikku¹⁰. Täna Eestis on see muinsuskaitseala ja miljööväärtusliku ala kombinatsioon, mis hõlmab lisaks traditsioonilistele, staatilistele

⁷ Vienna Memorandum on "World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape". Viin, 2005. Tegemist on dokumendiga, mis on otseselt suunatud UNESCO maailmapärandi nimekirjas olevatele aladele, kuid seda on õige eeskujuks võtta ka ajalooliselt väärtuslikes linnapiirkondades üldisemalt.

⁸ UNESCO Maailmapärandi komitee üks juhtivaid liikmeid Jukka Jokilehto pidas loengu Eesti Kunstiakadeemia Muinsuskaitse ja restareerimise osakonnas 12. mail 2010. a oma muinsuskaitse ja restaureerimise ajalugu käsitleva raamatu *A History of Architectural Conservation* eestikeelse tõlke ilmumise puhul.

⁹ Vienna Memorandum, p 11: *The Vienna Memorandum focuses on the impact of contemporary development on the overall urban landscape of heritage significance, whereby the notion of historic urban landscape goes beyond traditional terms of "historic centres", "ensembles" or "surroundings", often used in charters and protection laws, to include the broader territorial and landscape context.*

¹⁰ Inglise keeles *Historic Urban Landscape, HUL*.

väärtustele nagu ajaloolised hooned ka dünaamiliselt kogu ajaloolist keskkonda, kaasaarvatud looduslik, majanduslik ja kultuurilis-sotsiaalne keskkond, ning selle mõjuala¹¹.

2.2 Filosoofia ja lähenemisviisid – mis on Supilinn

Euroopaliku linnatõlgenduse murdepunktiks võib lugeda aktiivsete linnaehituslike teooriate sündi renessansi ajastul. Renessansi käsitlused sidusid linna (kui inimese poolt loodud mikrokosmose) ja üldisema korra (jumala, inimese ja talle omase geomeetria ning nende poolt loodud makrokosmose). Linna struktuure lugedes, tekib kultuuril vajadus end määratleda läbi mõistuse poolt sünnitatud skeemide ja reeglite. Vaatamata sellistele katsetele on lõpuks ikkagi jõutud tõdemuseni, et reegleid ei saa rakendada piiramatult.

Supilinna on üritatud normeerida ja valitseda, kehtestades määrusi ja allutades arhitektuuri tüüpfassaadide seeriatega. Neist üks esimesi on 1776. a Liivimaa kubermanguvalitsuse määrus, millega lisaks kivimajadele kesklinnas kehtestati kindlad nõuded ka eeslinnadesse ehitavatele puumajadele¹². Hiljem, 20. sajandil on piirkonda peetud väärtusetuks ning lastud sel omaette kulgeda. Tulenevalt ehk viimasest vastandub Supilinnas korrale väga selgelt kaos, mis aga muudab linnalise olemise tavakohasest lõpmatult mitmekesisemaks, andes aluse kolmemõõtmelise ruumi piire laiendada nii vasakule kui paremale, üles ja alla. Supilinna väärtuseks on tema vaba vaim, mida ei ole suudetud läbi aastakümnete ja ehk koguni sadade alistada ühelegi lihtsale loogikale ja lineaarsele liikumisele.

Supilinna võlu on olla kirjutatud üles kahe maailma ja selle kahe esinemisvormi – kaose ja korra – piiril. Supilinna võibki tõlgendada piirina Juri Lotmani käsitluses – piiri mitteületatavus ja mitteläbitavus¹³ tõstab esile oma ja võõra, turvalise ja ohtliku. Ühelt poolt kujundab Supilinna selle kodanike ambitsioonidele vastav pürgimus üha suurema ja parema järele. Ikka ja alati on Supilinna murdnud sisse uued tuuled, vaimuvalgus ja ajastu kutse, mis vaimukeskuse piirimail, on sünnitanud liikumisi, mis ülikoolilinna tavapärase kloosterliku suletuse on avanud loodusele – nii inimese sees kui väljas. Teisalt jälle iseloomustab supilinnlasi alalhoidlikus ning kahtlustused välismaailma vastu, selle eesmärkide ja heasoovlikkuse suhtes. Korra ja kaose vastandlikkus avaldub linna ja maa, inimese loodud ja jumala loodud keskkonna kohtumises Supilinna hoovides, tänavatel. Traditsiooni kõrval, millest Supilinn on tihedalt läbi kasvanud ja mis moodustab tema mälu sügavama kihistuse, elab Supilinna vaimus rahutu vajadus läbi viia muutusi – kasvada maamatsist linnavurleks, saata lapsed ülikooli, maja värvida, varikatus sirgu painutada, tänavad sillutada. Nende pürgimuste tulemuseks võib olla nähtus, mida uuemas linnaehituslikus kõnepruugis kutsutakse gentrifikatsiooniks ehk aadelikustamiseks koos sellele omaste tunnustega peatada areng. Hetk, mil Supilinn astub välja talle omasest piirilinna varjust, satub ta eredasse valgusesse, mis liiga teravana võib põletada tema Ikarose tiivad, mida suur meister – aeg – on talle hoolikalt valmistanud.

21. sajandi linnaehitusteooriad käsitlevad ühelt poolt linna valmiskirjutatud tekstina, teiselt poolt aga eeldavad selle mõistmiseks nende pidevat juurde ja ülekirjutamist. Sotsiaalse kokkuleppe näol kehtestatud tõe kriteeriumide kõrval eksisteerivad

¹¹ Täpsemaõit vt Jukka Jokilehto. Notes on the Definition and Safeguarding of HUL. City & Time 4(3):4. 2010. Saadaval <http://www.ct.ceci-br.org>.

¹² L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899, lk 14.

¹³ Juri Lotman. Kultuurisemiootika. Tekst-kirjandus-kultuur, Tallinn: Olion, 1990, lk. 105.

isiklikud muljed ja tähelepanekud, millele on omane olla pigem muutlikud ja muutuda seoses aja, koha ja omaenese asetumisega ette antud raamidesse. Koha fenomen, mille teoreetilise käsitluse alguse võib seostada Christian Norberg Schultzi seisukohtadega¹⁴, ei ole alati ja igakord sama, vaid sõltub nii päeva kui aastaajast, aga lisaks veel vaatleja enda meeleolust ja eelarvamustest, sh kultuuriteadvusest ja teadlikkusest – ühe sõnaga kõigest, millega Supilinna siseneja siseneb tema vaimsetesse piiridesse kuuluvasse reaalsesse. Seisukoha kõrval, et materia kujundab vaimu, mis valitses alates 19. sajandist ning mille järelvari katab modernistlike linnaehitusteooriate tulemeid, on tänases postmodernismis kerkinud esile vastupidine seisukoht – vaimu eelistest meie maailma määratlemisel ja selle kogemisel. Tõde tema absoluutses ja lõplikus vormis tabada üritava keelepruugi asemel on esiplaanil suhtelisele mõtlemisele ja teaduskäsitlusele omased väljendid, täpse sõna asemel haaravad metafoorid, mida mitmete kultuuriteooriate valgusel on isegi peetud pea ainuvõimalikuks lähenemiseks¹⁵.

Antud töö autorid on seisukohal, et Supilinna ei ole õige käsitleda hegelliku fenomenoloogia võtmes, mis määratleb idee absoluutse vaimu eneseleidmisest, linnaehitusest või muinsuskaitsest kui ülimest seadusest, mis võtab kokku nii mineviku kui määrab ära arengu tulevikuks, kus dünaamilisest saab staatiline ja alateadvuslikust teadvustatud, kus iga selle kodaniku samm on ette määratud tema kultuurilise identiteedi piiridega. Alateadlikkuse usaldamine eeldab määratud enesetunnetuse võimekust, kultuuriladestusi ning vahetut kontakti nii enda sees kui enda ümbrusega. Kultuuriline identiteet hõlmab esmajärjekorras võimet kasutada hermeneutilist meetodit, st olla oma tegudes võimeline lähtuma koha kujunemisajast pärit korrapärasest, eesmärkidest ja mõttest. Kohta käsitledes tuleb alati jääda koha paradigmasse, selle taustsüsteemi. Kui tuua elevandid portselanipoodi, lõpeb see purustustega. Kahjuks väljendub elevantlikkus paljuski arhitektuuriloomingus valitsevaks suundumuseks kujunenud lõbustuskultuuri taastootmises, mis Supilinna kontekstis on suurimaid võimalikke purustusi. Täna on seetõttu reaalne vajadus elevandid portselanipoest eemal hoida seades vajalikke piiranguid ning eritingimusi. Pikaajaline eesmärk ei saa aga olla midagi muud, kui **lähiva tunnetuse** (mis ei vaja kehtestatud reegleid) tekkimine supilinlaste eneste seas.

Supilinna väärtuseks on **tervik**, kordumatu ühendus erinevatest impulssidest ja stiilidest. Vaatamata oma mitmekesisusele nii hoonestusstiilide, elustiilide kui ka sotsiaalse koosseisu poolest tuleb Supilinna asumit käsitleda tema füüsilistes piirides tervikuna. Supilinna areng on olnud justkui sammuv aeg, mis ei jäta lööke vahele, kuid ei kiirusta ka ette. Iga ajastu, alates Põhjasõjaaegsest totaalsest purustusest on Supilinna jätnud oma jälje. Supilinna tervikuna käsitlemine ei tähenda siiski kõigi nende ajajälgede piiritundetut ja absoluutset säilitamist, vaid välja tuleb otsida iva, see magus, mis oma suursuguses valitseb ka vähemate vendade üle ning jagab neile lahkelt oma särast.

Supilinna näol on tegemist õrna tasakaaluga. Peamiseks küsimuseks kujuneb, mis on need ideed, mis annaksid võimaluse teha Supilinnas võimalikuks see, mis ei ole õnnestunud paljudes teistes maailma paikades, mis kunagi kord on sarnanenud Supilinnale, mida aga seda enam täna ei ole, mille geenius (ladina keeles *hinc*) on lahkunud neile elupaigaks olnud kohalt, jättes järele kas tühjuse või selle aseaineks kujunenud keskkonna, mis tänu oma uuele ja täna loodud kvaliteedile, alles hakkab endale taas korra koguma mälu. **Mälu** aga, nagu teame, on seda tuumakam ja

¹⁴ Christian Norberg Schultz. *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli, 1980.

¹⁵ Cesare Brandi. *Theory of Restoration I. Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage*. L.A.: The Getty Conservation Institute, 1996; vt ka Juhan Maiste.

magusam, mida paksem ja rasvasem (sõnakasutus mõtestatav Supilinna kontekstis) on tema sisu. Ühtviisi hoolas peab olema nii mälu säilitamisel kui puhastamisel, et tuleviku nimel ette võetud ümberkorraldamise tuhinas ei ununeks põhiline – Supilinna näol on tegemist ühe Eesti, Baltimaade ja koguni Põhja Euroopa rikkama MÄLUALAGA, mida ajalugu oma alateadvuslikus ja kohati paradoksaalsena näiva teadmisega, mis on tegelikult oluline, on tänaseni alles hoidnud. Võib taastada maju, aedu, koguni tänavaid, mitte kunagi aga mälu. Supilinna mälu kõneleb tänaseni kuuldavalt.

3 Supilinna kirjeldus ja analüüs

3.1 Supilinna kujunemine

3.1.1 Tartu linna loodepiirist

Supilinna näol on tegemist Emajõe ürgorus asuva Tartu linna eeslinnaga, mille tekkimine ja arenemine järgib Tartu arenemist ja muutusi. Tartu kujunes keskaegseks linnaks pärast Eestimaa vallutamist ristirüütlite poolt. Soodsa asendi tõttu nii põhjalõuna kui ka ida-lääne suunaliste ühenduste ristumiskohas sai Tartust keskaegse feodaalriigi – Tartu piiskopiriigi – keskus. Tartu elanike arv ulatus 6000 elanikuni¹⁶. Keskajal valitses linnades erinev õiguslik kord (linnaõigus) kui maal. Lisaks linnamüüride sees olevale alale kehtis linnaõigus ka väljaspool müüre ümber linna paiknevas linnasarases, mida loeti linna osaks. See maa oli kas linna omanduses või sellel asusid linnakodanike krundid (päruskrundid). Linnavalitsus rentis oma maad linnakodanikele kasutamiseks nii aedviljade kasvatamiseks kui ka loomapidamiseks. Need väljaspool linnamüüre olevad alad hoonestati, kui linnamüüri sees sai vaba maa otsa ning neist kujunesid eeslinnad elumajade, kõrtside, sepikodade jms-ga.

Tänase Supilinna ala ametlik liitmise aeg Tartu linnasarasega ei ole teada. Kõige vanemad Tartu linna geograafilist asendit ja piire kajastavad kaardid on säilinud alates 17. sajandist. Vanimatel säilinud kaartidel on valdav osa tänasest Supilinnast arvatud Tartu linna koosseisu. Veiko Berendseni ja Margus Maiste tõlgenduse kohaselt pärineb vanim teadaolev Tartu administratiivpiiride kaart 1681. aastast¹⁷, millest on säilinud 1729. aasta tehtud koopia¹⁸. Lisaks nimetatule on vanemad linnasarase piiri märgistavad kaardid Põhjasõjaaegne Tähtvere ja Tamme mõisa piiride kaart umbes 1700. aastast¹⁹ ning 1759. aasta Tartu ümbruse kaart²⁰, mis kujutab eelkõige Tähtvere mõisa maid.

Siiani on arvatud, et Tartu linnasarase piir Supilinna kohal kulges mööda Tähtvere ja Meloni tänavat. Sellekohane väide esitatakse Tartu koguteoses²¹, mida hilisemad autorid, sh ka Berendsen ja Maiste, kordavad. Käesoleva töö koostamise käigus selgus, et see on mõnevõrra ekslik. Linnapiir kulgeb küll Tähtvere tänaval, kuid edasi ei kulge piir mitte mööda Meloni tänavat, nagu on siiani väidetud, vaid hoopis mööda Piiri tänavat. Kihitades ajaloolisi kaarte tänapäevase linnakaardiga selgus, et kõigil Eesti Ajalooarhiivis leiduvatel 17. ja 18. sajandist pärit kaartidel asub loodepoolne linnapiir praeguse Piiri tänava piirkonnas. Kaartide puuduliku täpsuse tõttu ei ole võimalik määrata piiri kulgemise täpset trajektoori, kuid võib oletada, et piir kulges mõnevõrra erineva nurga all võrreldes praeguse Piiri tänavaga. Hiljem, 1786. a piirirevisjoni käigus ühildati Supilinnas asuv piir oletatavasti Ülejõe omaga ning Piiri tn koridor nihkus oma praegusesse asukohta²².

¹⁶ Heldur Palli. Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712. Academia 6. Tallinn: Teaduste Akadeemia kirjastus, 1996, lk 31.

¹⁷ Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.6851.5 Copey der Geometrischen Chartre von Stadt Dörpt.

¹⁸ Veiko Berendsen, Margus Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999, lk 173.

¹⁹ EAA 308.2.87 Karta över godsens Techelfer och Tammehoff.

²⁰ EAA 2623.1.2049.39 Plan von der Stadt Dorpat nebst Umgebung.

²¹ Tartu koguteos/Tartu linnauurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu linn, 1927 (Tartu, Postimees).

²² Piiri asukoha kindlakstegemisel kasutati kolme eelpoolmainitud kaarti, mis on koostatud enne 1786. aasta linnapiiride ülevaatust. Huvitaval kombel on seni tähelepanuta jäänud asjaolu, et 1786. a piiriprotokollis ei mainita linnapiiri muutmist Supilinna piirkonnas, pigem mainitakse krunte, mis on juba ammu olnud linna osaks – vt EAA 995.1.1759. Akte betreffend die Regulierung der Stadtgrenze und die Vorstellung einer Karte nebst Beschreibungen darüber. Protokollis mainitakse Illacko Eweri krunti

Tähtvere tänava nõlvapoolsel küljel kuulus linna koosseisu suur kinnistu numbriga 176 praeguste Marja tn treppide juures. Samuti oli linna piirides Tähtvere tn algus. Nende vaheline ala aga on 1786. a kaardil²³ märgitud kui vaidlusalune ala Tähtvere mõisaga. Nimetatud ala liideti pärast piiride täpsustamist siiski linnaga.

Seega võib nentida, et Supilinn on peale Kauna ja Piiri tänava vaheliste kvartalite ning Tähtvere tn nõlvapoolse külje Tähtvere mõisale kuuluva osa olnud linna koosseisus alates esimeste meieni säilinud kaartide koostamisest.

1844. aastal laiendati Tartu linna piire praeguse Kauna tänava joonele, millest alates on kogu tänane Supilinn Tartu linna osa. Eelnevale tuginedes võib Supilinna õigustatult koos Riia eeslinna²⁴ ja Ülejõeega lugeda seega Tartu vanimaks (kuigi hoonestuse tiheduselt teistega võrreldes mõnevõrra hõredamaks) eeslinnaks väljaspool linnamüüre.

3.1.2 Supilinna piirkonnast ja nimest

Arheoloogilised leiud Supilinna keskaegse ja varasema hoonestuse kohta puuduvad. 1551. aastast on andmeid ning tänapäeval ka arheoloogilisi leide Püha Jakobi kalmistu paiknemise kohta Jakobi värava taga, Jakobi mäe alumises piirkonnas, Jakobi-Kroonuaia-Tähtvere-K. E. von Baeri tn ristmikul²⁵. Võib vaid oletada, et kui 18. sajandi lõpul, mil Tartus elas kõigest u 3400 elanikku²⁶, olid pea kõik Supilinna kinnistud hoonestatud²⁷, on tõenäoline, et ka 16. sajandi algul, 5000-6000 elanikuga Tartus oli Supilinn asustatud, eelkõige Tähtvere tn algus ja Kroonuaia tn. Tartu ümbrust kajastavatel ajaloolistel kaartidel on nii Supilinna kui ka kahe teise Tartu eeslinna (Ülejõe ja Riia eeslinna) kohale märgitud ükskuid hooneid²⁸, (1732. a kaardil²⁹ ja 1772. a kaardil³⁰). Supilinna kruntide kujunemisest, nende hoonestusest ja omanikest on koostanud põhjaliku ülevaate Lea Teedema³¹.

Supilinna piirkonda on ajaloolist ülevaadet sisaldavates töödes nimetatud erinevalt. Esimestes meieni säilinud allikates mainitakse Jakobi eeslinna, mis paiknes Püha Jakobi väravast loode- ja põhjasuunas. Ühed esimesed andmed Tartu elanike kruntide kohta pärinevad Bartholomeus Wybersi revisjoniraamatust, mille andmed on aastatest 1582-1658, kus mainitakse vaid Jakobi mäe alust piirkonda³². Pärast 1775. a linnaosade

---

(nr 178), mis asus Piiri-Meloni vahel ja piiriprotokollis räägitakse sellest kui täiesti iseenesestmõistetavast ja ammu olemasolevast krundist.

²³ EAA 995.1.6851.3 Geometrische Charte von der Kreis Stadt Dorpat. Algse kaardi koostas revisor Otto Gustav Dreyer 1786. a andmete põhjal 1788. aastal, millest tegi 1792. aastal koopia Conrad Martin Sengbusch, mis on säilinud meie päevini.

²⁴ Teise nimega Alevilinn, Emajõe paremkaldal vanalinnast kagusse jääv linnaosa, mis hävis II maailmasõjas.

²⁵ Tartu linna kultuuriväärtusega asjade ja -mälestiste register, kättesaadav http://www.tartu.ee/?page_id=1443&lang_id=2&menu_id=6&lotus_url=/muinsus.nsf/weebiarheoloogia_malestised?OpenView. 2010. aastal toimusid väljakaevamised viie tee ristmikul, kus leiti arvukalt keskaegsetest matustest säilinud luustikke, vt Tartu Postimees 18.08.2010 (võrgus <http://www.tartupostimees.ee/?id=301329>). Väljakaevamisi on toimunud ka varem.

²⁶ 1782. aastal 3421 elanikku, allikas Heldur Palli. Eesti rahvastiku ajalugu 1712-1799. Teaduste Akadeemia kirjastus, Tallinn, 1997, lk 133.

²⁷ L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899.

²⁸ Nt Supilinnas pastor Clay maja Tähtvere mõisa plaani, EAA 308.2.87, kemriir C. Sonni kõrts vallikraavis, Niina Raid. Tartu tänavad aastani 1940. Tartu: ARC Projekt OÜ, 1999, lk 26.

²⁹ EAA 995.1.6843.2 Дерпть Съситуацыею.

³⁰ EAA 995.1.6846.1 Плань Дерптной крепости съ показаниемъ цивильнаго строения и соизьяснениемъ это для крепостнаго расположения и протчаго нужнаго строения [...] и переносе надругие удобные мести отходить [...] лутче способомъ улице и кварталы выпрямить надшить.

³¹ L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899.

³² L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899, lk 14.

jaotuse muutmist hakkas Jakobi eeslinn kuuluma I linnaosa koosseisu koos ajaloolise linnasüdamega. 1897. a ülevenemaalise rahvaloenduse andmeid esitav Bernhard Körber nimetab Tähtvere tänava ja Herne tänava vahelist kvartalit ning Jakobi mäe jõepoolset külge koos Veski tn algusega Tähtvere tänava (*Techelfersche Strasse*) piirkonnaks. Herne tänava jõepoolsest küljest Emajõeni ulatuvat ala nimetab ta aga Oa tänava (*Bohnen-Strasse*) piirkonnaks³³. Tartu linna 1927. aastal ilmunud koguteoses nimetatakse Supilinna piirkonda Tähtvere aluseks ning Kroonuaia tänava osa Lepalinnaks³⁴. 1933. a ilmunud Tartu linnavalitsuse tegevuse ülevaates 1919-1930 nimetatakse Kroonuaia ja Tähtvere tänavaga piiratud ala „Herne raiooniks“³⁵. Paistab, et Supilinna nimi on kasutusele võetud alles peale tsaariaega. Millal ja kelle poolt täpselt, vajab veel uurimist.

Mitmetes käsitlustes (E. Tohvri³⁶, V. Berendsen ja M. Maiste) ei nimetata tänast Supilinna Tartu ajalooliseks eeslinnaks. Põhjusi selleks on mitu. Olulisim on ehk see, et Supilinnast ei ole arheoloogilisi leide keskaegse hoonestuse kohta. Samas ei ole läbi viidud ka arheoloogilisi uuringuid.

18. sajandil jagati Tartu kolmeks linnajooks, millest kaks (II ja III linnaosa) olid ajaloolised eeslinnad – Riia eeslinn ja Ülejõe eeslinn. Supilinn jäi esimese linnaosa, keskaegse kesklinna koosseisu. Samas on Krause oma 1818. aasta Tartu kaardil³⁷ märkinud Supilinna IV linnaosana. See ei saanud küll administratiivselt kunagi teoks, kuid viitab siiski eeslinna tunnuste olemasolule.

Võrreldes Tartu teiste ajalooliste eeslinnadega, oli Supilinn veel 19. sajandi keskel hõredalt hoonestatud. Hõreda hoonestuse põhjus peitub tõenäoliselt ühest küljest rasketes ehitustingimustes, mis aga ei pruukinud teistes eeslinnades ning algselt isegi keskaegses allinnas palju paremad olla. Nimelt on kogu Emajõe ürgorg soise aluspinnasega ala, mis nõudis ehitamisel eritehnikate kasutamist hoonete fundeerimisel. Olulisim põhjus Supilinnas valitsenud vähesele ehitussurvele on Supilinna paiknemises. Eeslinnad arenesid eelkõige piki peamisi ühendusteid lõuna ja põhja suunas. Samuti võeti kasutusse Emajõe kallas Kivisillast allavoolu. Emajõgi oli nimelt tunduvalt paremini laevatatav alamjooksul, sest ülemjooksu jõesäng oli käänuline ning kohati ka madal. Paadisõiduks ja palgiparvetamiseks kasutati küll ka Emajõe lisajõgesid, mis ülespool Tartut Emajõkke suubusid. 1784. aastal ehitatud Kivisild raskendas ülemjooksu kasutamist, sest suured lodjad ei mahtunud Kivisilla vahelt läbi. Nii kujunes kaks eraldi lodjalaevastikku, millest suurem asus allavoolu Kivisilda, kus toimus põhiline kaubavahetus suuremate linnadega ida- ja põhjapool.

Supilinna tänavate nimed viitavad ühest küljest lähedal asuvatele objektidele – Tähtvere, Kroonuaia, Emajõe/Väike-Emajõe, Piiri ja Allika – või tänavaga seotud inimesele – Lepiku. Ülejäänud tänavad – Herne, Oa, Kartuli, Marja³⁸ – omavad selget viidet siinsele põhitoodangule 19. sajandi algul ja keskel, kui need nimed pandi. Siia kuulub ka Meloni tn nimi, mille täpsemat määramise alust ei ole seni leitud³⁹.

³³ Veiko Berendsen ja Margus Maiste, kes kasutavad samu 1897. a rahvaloenduse andmeid, liidavad oma 1999. aastal ilmunud raamatus Oa tänava piirkonnale ka Herne tänava teise külje ning nimetavad ala Supilinnaks, Tähtvere tänava piirkonnale liidavad nad Kroonuaia tänava. Vt V. Berendsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897, lk 186.

³⁴ Tartu koguteos/Tartu linnauurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud.

³⁵ Tartu I. Linnavalitsuse tegevuse ülevaade 1919-1930. Statistika 1919-1930. Korteriolud 1922/toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo, Tartu [Linnavalitsus], 1933 (Tartu: Postimees), lk 341.

³⁶ Epi Tohvri. Eesti puitasumite kujunemisest ja elamutüüpidest. – Eesti Puitarhitektuur. Koostanud K. Hallas. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 1999.

³⁷ EAA 402.10.127.

³⁸ Marja tn nimi oli algselt Uus.

³⁹ L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899, lk 54.

Viimastel aastakümnetel on nime saanud Kauna ja Selli tänav, mis jätkavad köögiviljade traditsiooni. Supilinna 2001. aasta üldplaneeringus on tehtud ettepanek võtta täiendavalt kasutusele Porgandi, Tomati, Kapsa, Kurgi ja Kõrvitsa nimetus. Kummalisel kombel otsustati Kõrvitsa nimetust kasutada Lepiku ja Herne tänavat ühendava läbipääsu kohta, mida kohalikud tavatsesid nimetada Porgandi tänavaks.

3.1.3 *Supilinna tänavate kujunemisest*

Tänavad on üldjuhul alati vanemad kui nende ääres paiknev hoonestus. Meie puitmajade traditsioon piirab hoonestuse eluiga veelgi võrreldes lõunapoolsemate, metsavaeste piirkondadega. Tänavad on kujunenud kahel viisil. Esiteks tänavad, mis järgivad ajalooliselt tekkinud liikumisteid, mis omakorda peegeldavad kunagisi sihtpunkte, vahesihpunkte, takistusi ning reljeefi. Supilinnas on sellisteks tänavateks Tähtvere, Kroonuaia, Emajõe ja Oa⁴⁰. Siia alla võib veel liigitada hilise tekkeajaga jalgsikäiguteed läbi praeguste kvartalite, millest üksikud on ka seadustatud (nt Lepiku ja Herne tn vahel ning Lepiku ja Marja tn vahel). Tänavate kujunemise teiseks võimaluseks on nende tekkimine planeeringulise tegevuse tulemusel, milleks on Supilinnas peaaegu kõik ülejäänud tänavad. Väike-Emajõe tn tekkimise põhjus on ebaselge – läbipääs Emajõe äärest praegusele Oa tänavale on olemas esimesel Tartu krunte kujutaval plaanil 1786. aastast.

Tähtvere tn eellase, Tähtvere mõisa jõepoolsete majandushooneteni viiva tee vanust ei ole võimalik kindlaks määrata⁴¹. Kunagisest Jakobi väravast piki Emajõe ürgoru alumist serva kulgev teekoridor järgib looduslikke vorme. Ajalooliselt Tartu piiskopile⁴² kuulunud Tähtvere mõisa esmamainimine jääb aastasse 1515⁴³. Tähtvere tn puhul on tõenäoliselt tegemist keskaegse liikumissuunaga. Tähtvere tänavat võib pidada Supilinna vanimaks tänavaks.

Lisaks Tähtvere tänavale on ka Kroonuaia tänav tõenäoliselt keskaegse päritoluga. Tegemist on väljaspool linnamüüri ja vallikraavi taga asuva ühendusteega Jakobi ja Vene värava vahel. Mõningal määral võis tänavakoridori muuta Gustav I bastion, mida aga võib-olla ei jõutud ehitama hakatagi. Emajõe tn algne kasutus oli kindlasti seotud jõega – kaldapealsel paiknesid paadikuurid. Hooned ehitati hiljem, 1786. aastast on andmeid viie eluhoone olemasolu kohta, millele lisandusid abihooned.

Vanimatel, 18. sajandist säilinud kaartidel, mis kujutavad Tartu tänavaid väljaspool linnamüüri, on lisaks mainitutele näidatud ka Oa tn algus ning praegune Väike-Emajõe tn, samuti Piiri ja Meloni tn algus. Teadlikult asuti Meloni, Herne ja Kartuli tn rajamisele 19. sajandi esimesel kümnendil⁴⁴, samuti sooviti luua Marja tänavat. Herne ja Marja tn rajamist takistasid päruskruntide omanikud, kes ei olnud tänavate rajamiseks vajalike kruntide tükeldamisega nõus. Kartuli tn jäigi maaomaniku vastuseisu tõttu Tähtvere tänavale välja viimata, kuigi see oli algselt plaanis⁴⁵. Herne tn rajamist alustati kaugemast otsast, sest linnapool olid takistuseks päruskrundid ja hooned.

1810ndateks aastateks olid nimetatud tänavad kaardile kantud, kuigi hoonestus oli veel hõredavõitu⁴⁶. Sellega oli Supilinna tänavavõrk paika pandud. Hiljem, pärast

⁴⁰ Praeguse Oa tn koridoris viis tee luhaheinamaale.

⁴¹ Niina Raidi järgi mainitakse Tähtvere tänavat 18. sajandil, N. Raid. Tartu tänavad aastani 1940, lk 26.

⁴² V. Berendsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897, lk 176

⁴³ Halduspiiride kaardiserver KUPITS, <http://www.eha.ee/kupits>.

⁴⁴ L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899, lk 42.

⁴⁵ Sealsamas, lk 49.

⁴⁶ Vt EAA 995.1.6856.1 Geometrische Charte des ersten Stadttheils der Kaiserlichen Stadt Dorpat 1816. aastast ja EAA 2623.1.2049.44 Charte der Kaiserlichen Stadt Dorpat 1837. aastast.

linnapiiri nihutamist Supilinna taha rajati endisele linnapiirile Piiri tänav. Allika tn on tõenäoliselt pärit 19./20. sajandi vahetusest – vanimad säilinud hooned on aastast 1905 (Allika 1) ja 1909 (Allika 2 ja 4). Lepiku tn rajas ajavahemikus 1907-14 talupojast kaupmees Hendrik Leppik, kes ostis suure tüki pürukskrundist nr 185, tükeldas selle elamukruntideks ning müüs need või hoonestas ise.

Tänavad rajati esialgu läbipääsudena, tee sillutamiseni jõuti hiljem. Sillutamata Meloni tn on näiteks kujutatud Johannes Pääsukese fotodel. Näiteks märgitakse Tartu linnavalitsuse ülevaates, et 1936. aastal on makadamiga⁴⁷ sillutatud Marja tn varem sillutamata lõik Herne ja Oa tn vahel ning kivialusega kruusateeks on ehitatud Oa tn varem sillutamata lõik Kartuli ja Meloni tn vahel samas, kui Oa tn alguse munakivisillutatist kuni Kartuli tänavani on uuesti laotud või parandatud⁴⁸. Samal aastal rajati ka kanalisatsioonitorustikku senise lahtise kraavi asemel Tähtvere, Meloni, Oa ja Marja tänavale⁴⁹. 1937. aastal laoti ringi või parandati Meloni tn munakivisillutatist Herne ja Tähtvere vahel⁵⁰.

Käesoleva töö piiratud mahus ei ole tehtud täpsemat ülevaade tee- ja tehnovõrkude ehitusest Supilinnas. Üldiselt võib tõdeda, et kõrgelt väärtustatud teekatteks peeti sõiduteel munakivisillutatist ning kõnniteel graniit- või betoonplaate. Nimetatud sillutisi ei ole kõigil Supilinna tänavatel kunagi rajatud, kuid neid võib siiski pidada ajaloolisteks eeskujudeks, sest need pärinevad Supilinna iseloomustava hoonestusega samast ajajärgust. Nimetatud katete rajamist kõigile Supilinna tänavatele takistas eelkõige majanduslike võimaluste puudumine. Olulise osa tänavaruumist moodustab kõrghaljastus, mida algselt rajati tuletõkke abinõuna, kuid mis tänasel päeval moodustab ka olulise osa miljööst. Kaherealine allee on olnud Emajõe, Kartuli, Marja, Meloni ja Kauna tänaval ning oma iseloomult sobib see ka Piiri tänavale ning Oa tn Kartuli tänavast algavale lõigule.

Supilinna tänavate valgustamiseni jõuti tõenäoliselt 20. sajandil. Iseseisvusaegsed andmed mainivad, et Tartus kasutusel on nii gaasi- kui ka elektrivalgustid. Kui 1920ndate alguses olid ülekaalus gaasivalgustid (271 tk, elektrivalgusteid 80 tk), siis 1930ndate lõpuks olid enamik elektrivalgusteid (553 tk, gaasivalgusteid 299 tk)⁵¹. Valgustite välisilmet iseloomustas kas puit- või metallposti otsas olev latern või lihtsa koonuselise kupli ning kaarja ülevalt poolt pinnitusega lamp.

Viimasel kümnendil on Supilinna tekkinud mõned uued tänavalõigud nagu Selleri Marja ja Meloni tn vahel ning Kõrvitsa Herne ja Lepiku tn vahel. Nimetatud tänavate rajamist alustati vastavalt 2001. aasta Supilinna üldplaneeringule. Lisaks oli üldplaneeringus kavandatud uusi tänavaid ka teistesse kvartalitesse. Nende rajamiseni ei ole siiani jõutud.

3.1.4 *Supilinna ajaloolisest elanikkonnast*

Lea Teedema on läbi töötanud Supilinna elanikkonna iseloomustuse tänavate lõikes⁵². Niina Raid mainib, et raeprotokollides aastatest 1547 kuni 1555 on vihjeid eeslinna

⁴⁷ Makadam on šotlase John Loudon McAdami (1756–1836) poolt 1820. aasta paiku leiutatud teede sillutamise tehnoloogia.

⁴⁸ Tartu V. Ülevaade linnavalitsuse tegevusest 1936./37.a. Jooni Tartu ajaloost ja kaubandusest. Statistikat/toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo. Tartu: Ilutrükk, 1938, lk 80.

⁴⁹ Sealsamas, lk 82.

⁵⁰ Tartu VI. Ülevaade linnavalitsuse tegevusest 1937./38.a. Jooni Tartu ajaloost ja rahvastikust. Statistikat/toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo. Tartu: Postimees, 1939, lk 86.

⁵¹ Sealsamas, lk 93.

⁵² L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899.

elanikele Ülejõe linnaosas⁵³. Käesoleva töö mahus kasutatakse analüüse, raeprotokolle ei ole uuesti läbi töötatud.

L. Teedema tõdeb kokkuvõtvalt, et 18. sajandi keskpaigas olid Supilinna alal krundiomanikud põhiliselt kas linnavalitsus või jõukad linnakodanikud, vaimulikud ja aadlikud. Krunte kasutati suuresti aiamaadena ning loomade karjatamiseks. Krundiomanikud ise üldjuhul kohapeal ei elanud, vaid seda tegid rendilevõtjad, eelkõige mitterakslastest lihtrahvas ja käsitöölised. 18. sajandi lõpul oli enamik krundiomanikke lihtrahva hulgast. 1793. aasta meeshingede nimekirja andmetel oli Supilinnas u 100 meest, kellest enamik olid eestlased⁵⁴. 1807. aastal kokku u 250 elanikku⁵⁵, kellest enamik olid käsitöölised ja muud ametimehed, kuid esines ka vaimulikke bürgereid, kaupmehi, kirjamehi, erusõjaväelasi ja talupoegi.

19. sajandi teisel poolel hoogustub Supilinnas hoonestamine ning elanike arv kasvab, seda eriti 1860. aasta paiku, 1870ndatel ja 1890ndatel⁵⁶. Sotsiaalselt positsioonilt on kesklinnalähedased krundid enim hinnatud ning siin elab jõukam rahvas, eriti Tähtvere ja Kroonuaia tänavas. Inimeste jõukuse taset näitab ka asjaolu, et 1884. ja 1885. aastal seati Supilinnas üles esimesed telefoniühendused⁵⁷. Jõeäärsete tänavate ligiõmbavust vähendasid pea igaaastased üleujutused. Linnaosas oli palju kohalikke ettevõtteid ning poode – 1878. aasta andmetel kõige enam Herne ja Tähtvere tänavas⁵⁸. 1897. a loenduse järgi oli Supilinna Herne tn ja jõe vahelises piirkonnas Tartu kõige kõrgem luterlike eestlaste osakaal – 85,6%⁵⁹.

20. sajandi esimeses pooles kujunesid nii Tartu kui ka Supilinna arengu seisukohalt oluliseks Eesti iseseisvusaastad. Tähtvere ja Emajõe tänavale püstitati uhked majad rikkamatele linnakodanikele. Seoses modernistliku läbimurdega linnaehituses hakati vana puithoonestust pidama vähemväärtuslikuks ning selle maine langes. Nõukogude okupatsiooni ajal muutus halvustav suhtumine valdavaks, mis viis linnaosa maine languseni. Supilinna iseloomustati, kui lammutamisele kuuluvat kõdurajooni, kus elavad vaid heidikud. Tegelikuses olukord nii must-valge ei ole olnud.

Eesti vabariigi taaskehtestamise järel on Supilinna maine järkjärgult paranenud. Kui 1998. aastal pidas Supilinna ebasobivaks elamiskohaks 60%, siis 2008. aastal 25% Tartu linna elanikest⁶⁰. Veel kümme aastat tagasi tänavatel rohkesti liikunud alkohoolikuid ja narkomaane kohtab täna harva.

Käesoleva töö raames ei ole elanikkonna jõukuse taset ning hoiakuid täpsemalt uuritud.

3.2 Looduslik koostisosa

Supilinn on kujunemisest saati olnud tihedalt seotud ümbritsevate looduslike aladega. Kui teised kaks Tartu ajaloolist eeslinna – Riia ja Ülejõe eeslinn – hoonestati võrdlemisi varakult, siis Supilinna hõreda hoonestuse kõrval püsisid karjamaad ja hoonestamata luhad veel 20. sajandini. Ka tänapäeval avaneb Supilinn piki Emajõge ülesvoolu

⁵³ N. Raid. Tartu tänavad aastani 1940, lk 2.

⁵⁴ L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899, lk 32.

⁵⁵ Sealsamas, lk 65.

⁵⁶ Sealsamas, lk 87. 1856. aastal hakati väiksemateks kruntideks jagama pastor Gehewe perekonnale kuulunud suuri kinnistuid number 185 ja 184.

⁵⁷ Sealsamas, lk 74.

⁵⁸ Sealsamas, lk 89.

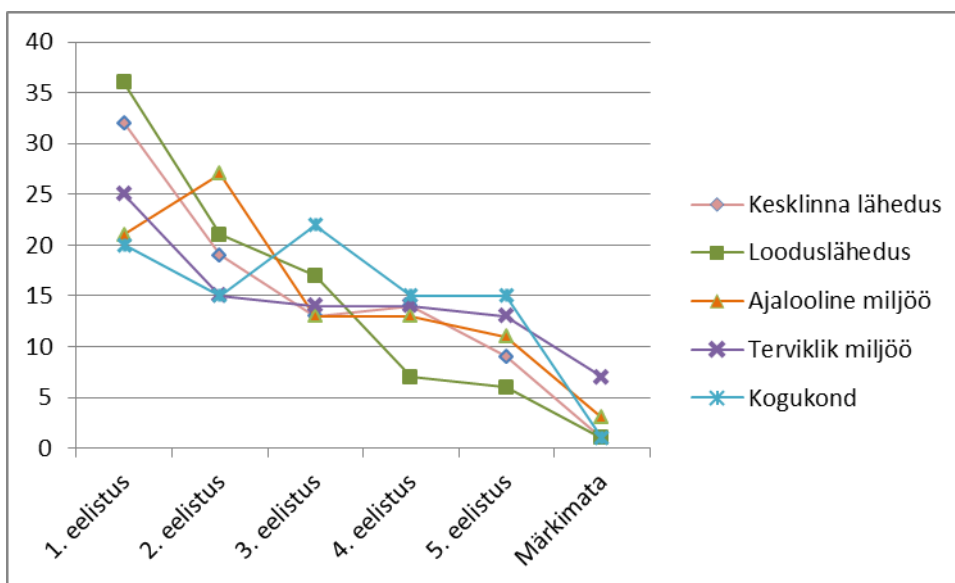
⁵⁹ V. Berendsen, M. Maiste. Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897, lk 207.

⁶⁰ Tartu ja tartlased 2008. Ankeetküsitlus, lk 34.

paiknevale spordipargile, millele järgneb dendropark ning siis juba looduslikud ja poollooduslikud luhad ning heinamaad. Selline otseühendus mittelinnaliku keskkonnaga, millele vastandub vaid kiviviske kaugusel asuv kesklinn, on Supilinna suurimaid väärtusi elukeskkonnana. Lisaks lihtsale, füüsilisele ühendusele, läbipääsule on oluline visuaalne side, mida ei katkesta suured tehislised barjäärid.

Supilinna sees väärivad esiletoomist suured täisehitamata alad kvartalite sees. Tegemist on ajalooliselt kujunenud krundikasutusega, mis tänapäeval täidab vähemal määral oma algset eesmärki – kasvatada aia- ja põllusaadusi. Oluliselt mõjutavab looduslikku ilmet ka veekogud – Emajõgi ja Supilinna tiik –, tänavahaljastus ning vähesed avalikud haljasalad.

Käesoleva töö käigus läbiviidud küsitluse tulemused näitavad, et looduslähedust peetakse suurimaks Supilinna väärtuseks jäädes alla isegi kesklinnalähedusele (vt Joonis 1, küsitlusest põhjalikumalt vt ptk 3.3). Supilinna kohta tehtud üliõpilaste lõputöodes tuuakse samuti esile Supilinna oluliste väärtusetena suuri krunte ja nendel paiknevaid aedu⁶¹.

Joonis 1. Supilinna elanike vastuste osakaal eelistuse järjekorras küsimusele: *Mida pead Supilinna suurimateks väärtusteks?*

Eelnevat arvesse võttes tuleb Supilinna puhul looduskomponenti käsitleda olulise miljööosana, mitte lihtsalt inimeste elukvaliteedi parandamise eeldusena. Ajaloolise linnamaastiku kontekstis tuleb puudutatud ala laiendada väljaspoole tänase Supilinna piire. J. Jokilehto toob välja, et lisaks puhtalt füüsilisele sidemele on oluline ka vaimne side, mis mõjutab oluliselt mingi piirkonna omapära⁶². Supilinna puhul on olulist mõju omavateks piirkondadeks väljaspool Supilinna Emajõgi ning ülesvoolu paiknevad poollooduslikud haljasalad.

⁶¹ vt Kati Männik. Gentrifikatsiooniprotsess. Tartu Supilinna näitel, aastatel 2003-2007. Magistritöö, Eesti Kunstiakadeemia Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond. Tallinn, 2008. Oliver Alver. Alternatiivne tee Tartu Supilinna arendamiseks. Magistritöö, Eesti Kunstiakadeemia Arhitektuuriteaduskond. Tallinn, 2001.

⁶² Jukka Jokilehto. Notes on the Definition and Safeguarding of HUL.

3.3 Elanike hoiakud

Viini memorandumis rõhutatakse, et ajaloolise linnalise maastiku käsitlemisel on oluline arvestada selle elanike arvamusega nii, et tõuseks elanike elukvaliteet⁶³. Miljöo muinsuskaitse kontekstis on eelkõige tajutav, selle moodustab füüsiline keskkond ja selle sees toimivad suhted. Ühest küljest on käsitletaval alal elavad inimesed need, kes miljööd igapäevaselt tajuvad, teisest küljest on need samad inimesed osa miljööst mõjutades oma olemasoluga selle kujunemise omapära⁶⁴. Seetõttu on miljöo uurimisel äärmiselt oluline käsitleda inimest kahest aspektist. Ühest küljest uurida teda kui elanikku, kes keskkonda kujundab ja teisest küljest teda kui inimest, kes keskkonda tajub.

Supilinna miljöo uurimisel on äärmiselt oluline just nende inimeste arvamus, kelle kodu on Supilinnas, need, kes elavad päevast päeva selles keskkonnas ning kujundavad seda oma argipäevaste tegemistega. Lähikäijad ja inimesed väljastpoolt ei saa kujundada Supilinna kui oma kodu. Seetõttu oli sotsiaalse uuringu sihtgrupiks Supilinnas elav inimene.

Kohalike elanike hoiakute teadasaamiseks koostati ankeet, mille kaudu uuriti mida kohalikud tunnetavad ja kuidas tajuvad oma kodu ümbritsevat keskkonda ning mida nad selles väärtustavad. Küsimustiku koostamisel ei uuritud inimeste arvamust mitte niivõrd füüsiliste parameetrite kohta (sellekohased uuringud on Tartus tehtud 1998, 2003, 2008, Supilinnas eraldi 2003) vaid eelkõige prooviti teada saada, kuidas inimesed keskkonda tajuvad. Ankeedi (vt Lisa 4) koostamisel ja tulemuste analüüsimisel konsulteeriti Tartu ülikooli haridus- ja sotsiaalteaduskonna sotsioloogia õppejõu Andu Rämmeliga. Küsitlus viidi läbi 2010 aasta juuli- ja augustikuus. Küsitlust oli võimalik täita nii paberil kui internetis Google Documents keskkonnas⁶⁵. Küsitlustulemuste analüüsimiseks kasutati andmeanalüüsitarkvara SPSS for Windows ning tabelitöölustarkvara Microsoft Excel.

Ankeedi küsimused jagunesid kolme suurde gruppi. Kõigepealt küsimused, mille abil uuriti seda, kes on Supilinna elanik, kus ja kellega ta elab. Teiseks küsimused selle kohta, kuidas ta ümbritsevat keskkonda tajub ja lõpuks küsimused, mis küsisid hinnanguid ümbritseva keskkonna kohta. Küsitluse koostamisel arvestati, et küsitluste tulemusena oli vaja teada, kuidas inimesed keskkonda tajuvad, teisalt seda, millised võiksid olla ootused tuleviku muutuste suhtes, mida saab määrata planeerimistegevusega.

Valimi moodustamisel oli eesmärgiks jõuda nende inimesteni, kes on oma kodukandist huvitatud. Küsitluslehti jagati avalikel koosolekutel ning inimesi teavitati Supilinna postiloendi kaudu. Vastused sai postitada Supilinna Seltsi postkasti Herne tänaval. Vastajaid oli kokku 88 neist 44% mehi ja 56% naisi, vastajate keskmine vanus oli 36 eluaastat (üks vastanu oli alaealine). Supilinnas elamise keskmine kestus oli 11 aastat. 36% vastanutest elas 5 kuni 10 korteriga majas, 28% era- või paarismajas, 27% kuni 4 korteriga majas, 6% 11 kuni 15 korteriga majas ning üks inimene enam kui 16 korteriga majas. Lastega peresid oli 60%, lasteta paare 13%, üksikuid ja üksikvanemaid mõlemat 10%. Vastajad elasid nii tsariaegsetes majades (63%), eestiaegsetes majades (22%) kui ka okupatsiooni ajal ja taaskehtestatud vabariigi ajal ehitatud majades (vastavalt 5% ja 10%). Hariduse osas oli valdavalt tegemist kõrgharidusega inimestega (81%), millele

⁶³ Vienna Memorandum 2005, p 16 ja 17.

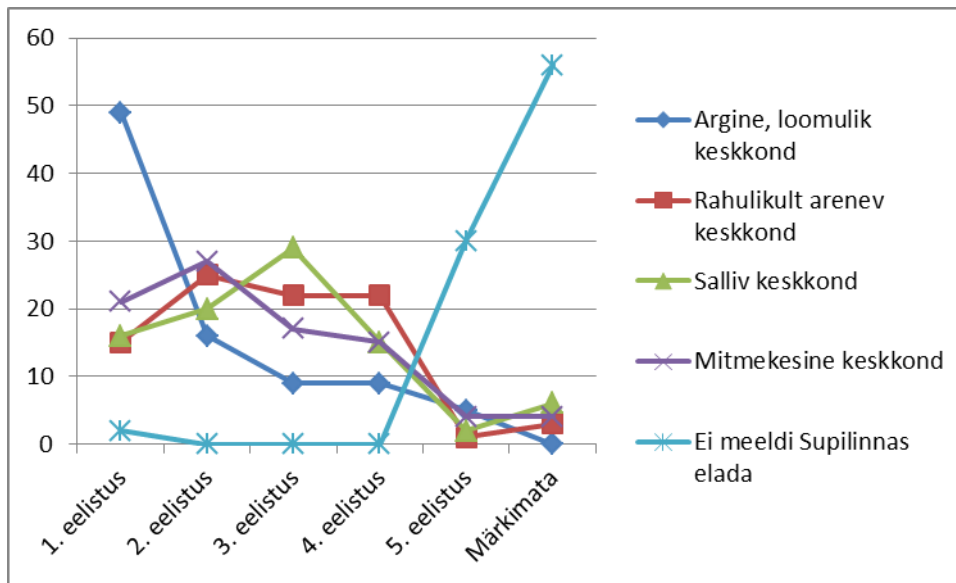
⁶⁴ Sotsiaalse keskkonnaga arvestamise vajadust rõhutab ka keskkonnaministeeriumi välja antud juhendmaterjal „Miljööväärtused linnas“, lk 6.

⁶⁵ Põhiaadress <http://spreadsheets.google.com>.

järgnesid kesk- ja keskerihariduse (kumbki 8%) ning põhiharidusega (2%) vastanud. Küsitlusel osalenud alaealine oli algharidusega.

Valim oli mitmekesine nii sooliselt, vanuselisel, Supilinnas elatud aastatelt, elukohaks oleva maja vanuselt, maja tüübilt kui ka perekonnaseisult. Hariduse poolest olid ülekaalus kõrgharidusega vastajad.

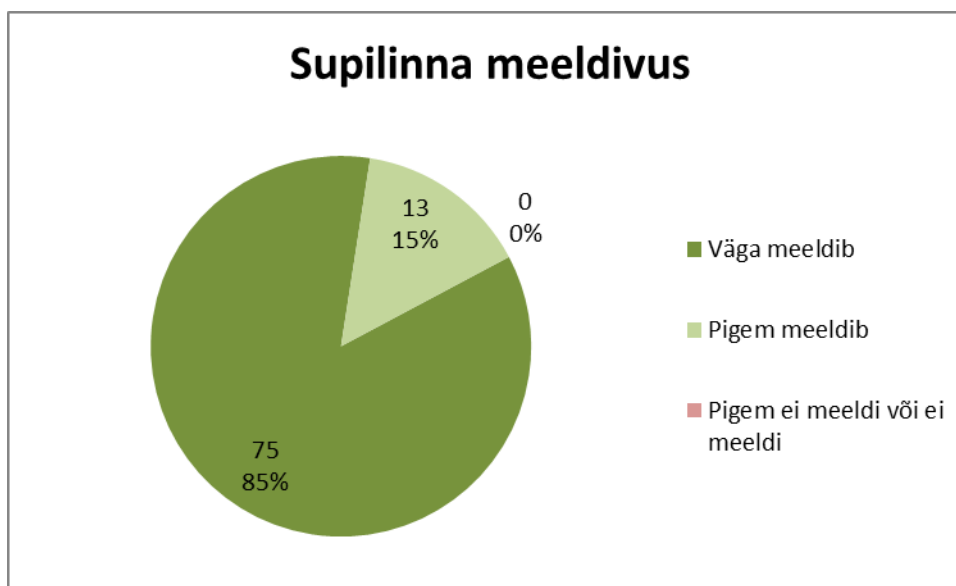
Küsimus, mis oli ankeedis üks viimaseid, puudutas inimeste üldisi eelistusi ning hoiakuid (Joonis 2). Supilinna suurimaks väärtuseks peeti selle loomulikkust (esimese eelistusena märkis seda 49 vastajat), millele järgnesid suhteliselt võrdselt mitmekesisus (21 vastust), sallivus (16) ning rahulik areng (15). Need vastused peegeldavad supilinlaste üldist vastumeelsust muudatuste, eriti silmatorkavate muudatuste suhtes. Pahatihti on aga muudatused olnud nimelt silmatorkavad. See puudutab eriti teravalt uushoonestust. Supilinlased soovivad säilitada keskkonna lihtsust ning vältida ülepingutatud kujundamist.

Joonis 2. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele:

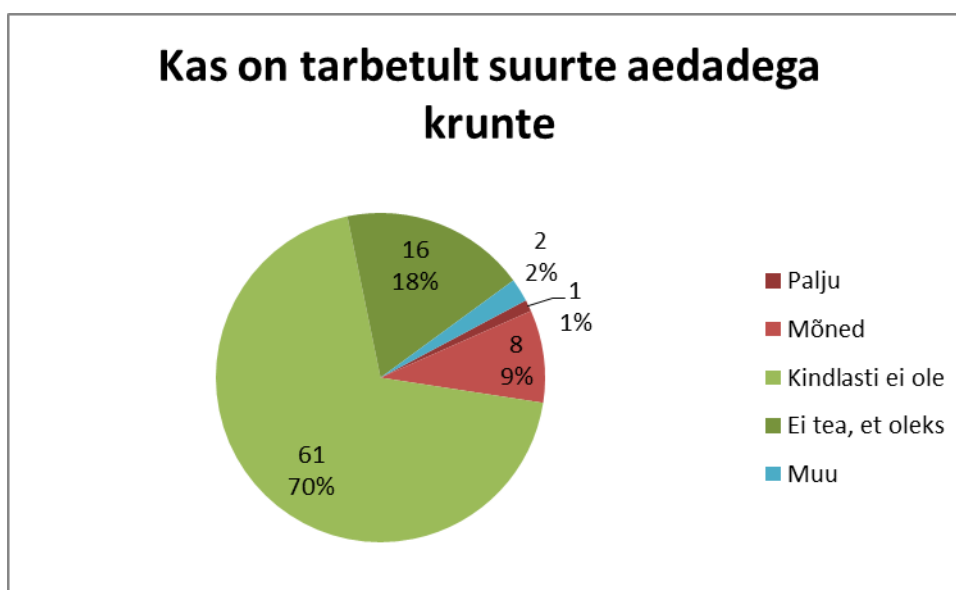
Kõigile vastanutele Supilinn meeldib – 85% vastanutele meeldib Supilinn väga ja 15% pigem meeldib (Joonis 3). Mitte keegi ei vastanud, et Supilinn ei meeldi talle. Seega suhtuvad kõik vastanud positiivselt oma linnaosa keskkonda ning otsustavaid tegureid, mis teeksid piirkonna ebameeldivaks, nende jaoks ei ole. Siiski leidub häirivaid tegureid⁶⁶, mille teadasaamiseks esitati üheksa küsimust.

⁶⁶ Küsimused on esitatud vormis „mis sind häirib“-vormis, sest see annab paremaid tulemusi, kui küsimused „mis sulle meeldib“-vormis. Vastajad panevad häirivaid asju paremini tähele.

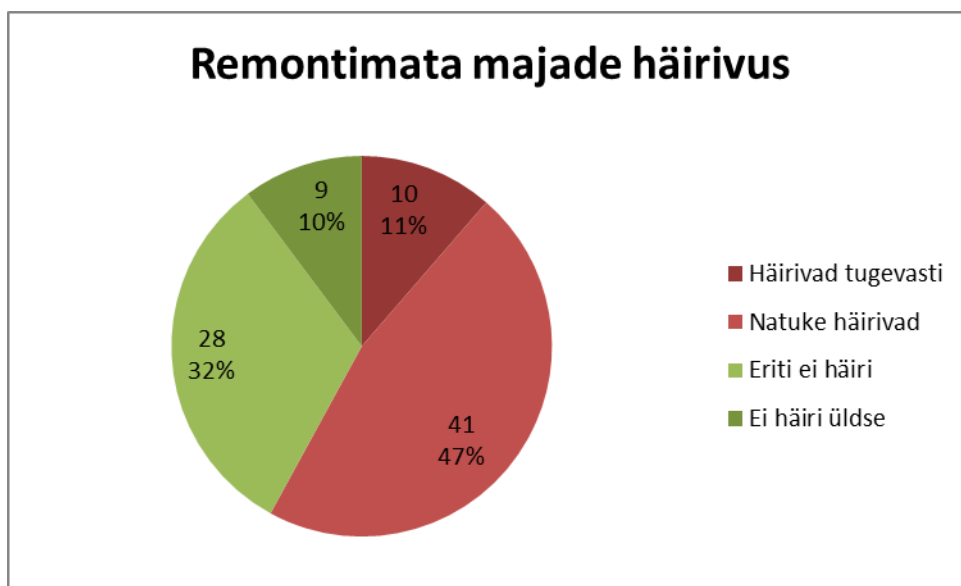

Joonis 3. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sulle meeldib Supilinn?*

Esmalt esitati küsimused linnaosa üldilmet kujundavate tunnuste kohta nagu suured krundid ning mõnevõrra väsinud hoonestus. Suuri krunte ei pidanud probleemiks 88%, ning ainult 9% arvas, et on mõned tarbetult suured krundid ja üks vastanu arvas, et selliseid krunte on palju (Joonis 4). Remontimata majad ei häirinud veidi vähem kui pooli, 42%, vastanutest ning häirisid veidi rohkem kui pooli, 58% (Joonis 5).

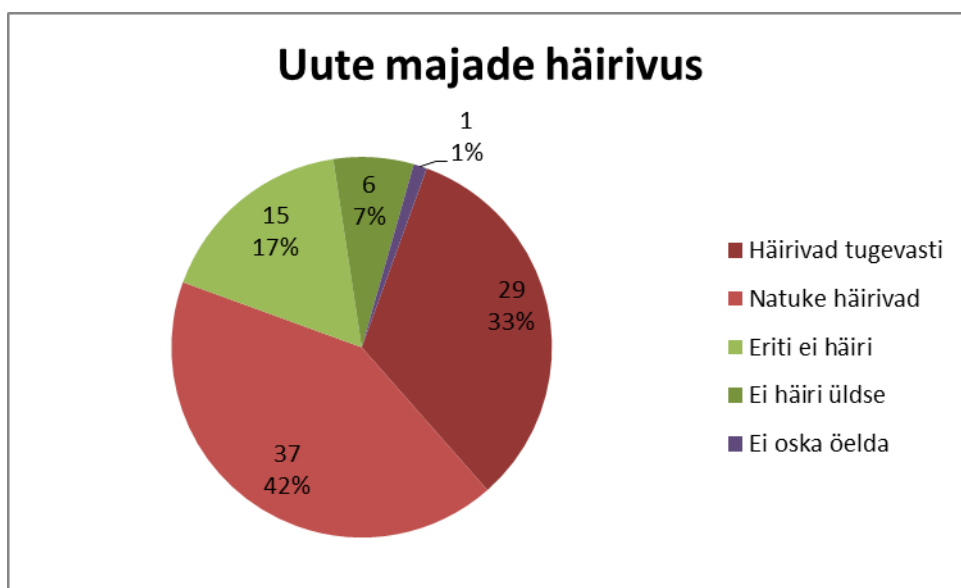
Joonis 4. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sinu meelest on Supilinnas tarbetult suurte aedadega krunte?*

Joonis 5. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad remontimata majad?*

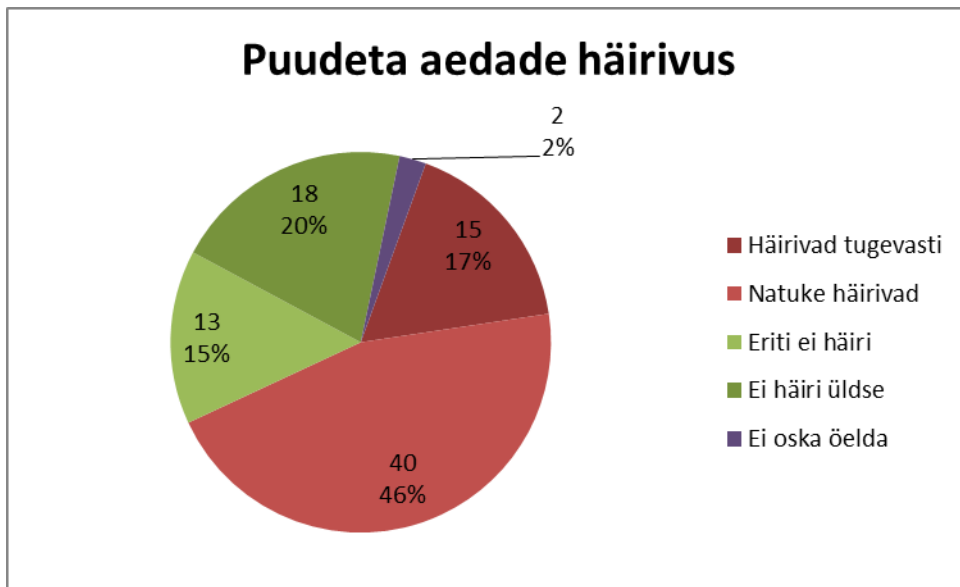
Uued majad, st ehitatud taasiseseisvumise järgselt ehitatud, häirivad aga suurt enamust, 75%, ning ainult 24% vastanutest uued majad ei häirinud (Joonis 6).

Viimase kahe küsimuse vastuste põhjal võib järeldada, et ühest küljest Supilinna elanikud ei pea ainuõigeaks hoonestuse täielikku korrastamist ning näevad ajaloolise keskkonnas võlusid ka korrastamata kujul. Teisest küljest on viimasel aastakümnel püstitatud hooned pigem ebaõnnestunud kui head näited miljöösse sobivatest lahendustest.

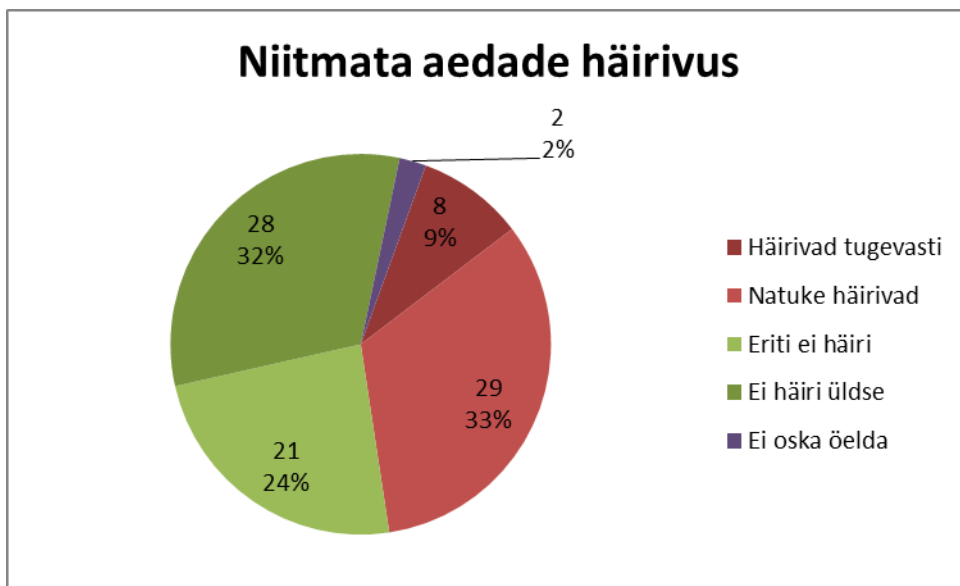

Joonis 6. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad uued majad?*

Üldist kruntide miljööd uuriti kahe küsimusega. Kõrghaljastuse puudumist kruntidel pidas häirivaks 63% ja eitavalt vastas 35% (Joonis 7), mis näitab, et Supilinna elanikud väärtustavad hoonetevahelist kõrghaljastust. Kõrghaljastuse puudumine on iseloomulik nii uute majade aedadele kui ka mõnede korrastatud majade juures. Seevastu vanade majade niitmata krundid ei häirinud veidi rohkem kui pooli küsitletutest, 56%, ja häiris vähem kui pooli, 42% (Joonis 8). Neid, keda niitmata aiad häirisid tugevasti, oli siiski suhteliselt vähe, 9%.

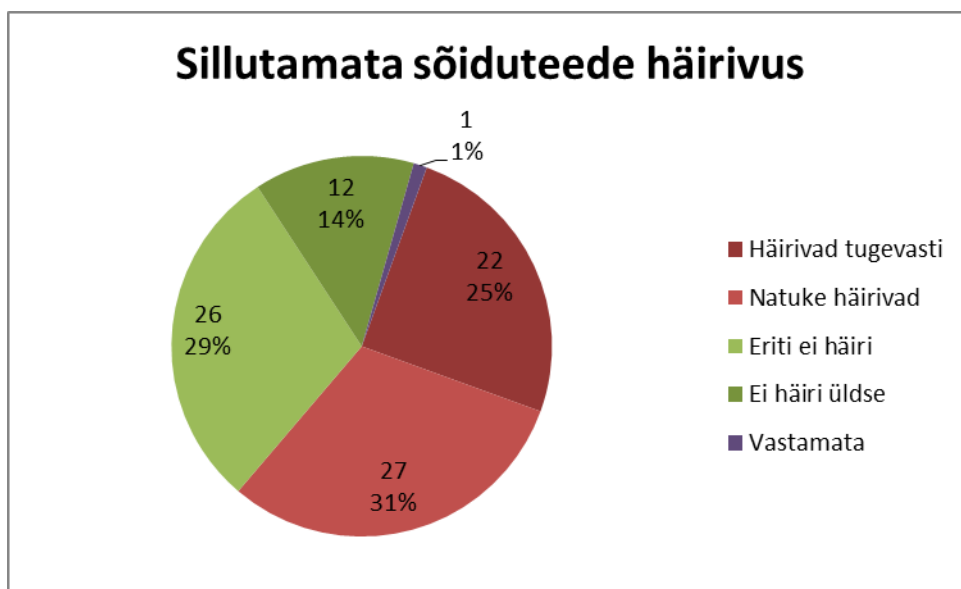

Joonis 7. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad ilma puudeta aiad?*

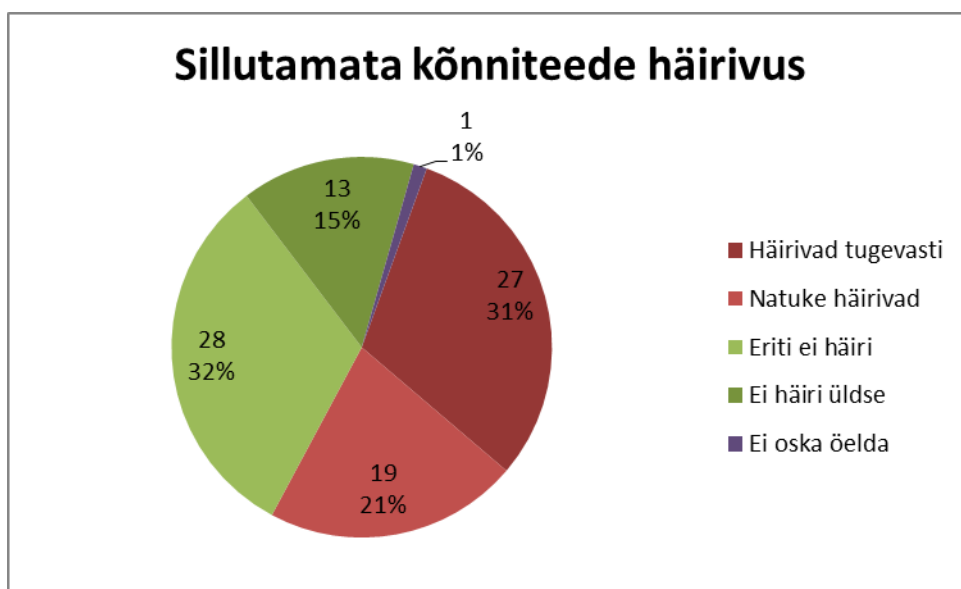

Joonis 8. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad niitmata aiad?*

Hinnangut tänavate seisukorrale uuriti mitme erineva küsimusega. Esmalt küsiti sillutamata sõiduteede kohta, mis ei häirinud vähem kui pooli, 43%, ning häiris natuke üle poole vastanuist, 56% (Joonis 9). Teine küsimus puudutas kõnniteede olukorda. Ka siin jagunesid vastused suhteliselt võrdselt – jaatavalt vastas 52% ja eitavalt 47% küsitletutest (Joonis 10). Vastused näitavad, et vaatamata suurema osa Supilinna tänavate kehvale seisukorrale, ei pea elanikud seda sugugi kõige suuremaks probleemiks. Siit võib järeldada, et Supilinnas on mõistlik tänavate korrastamisel lähtuda pigem kvaliteedi kui kvantiteedi taotlusest. Ühe tänava korrastamine kõrgel tasemel annab parema tulemuse, kui mitmete tänavate ajutise kattega katmine.

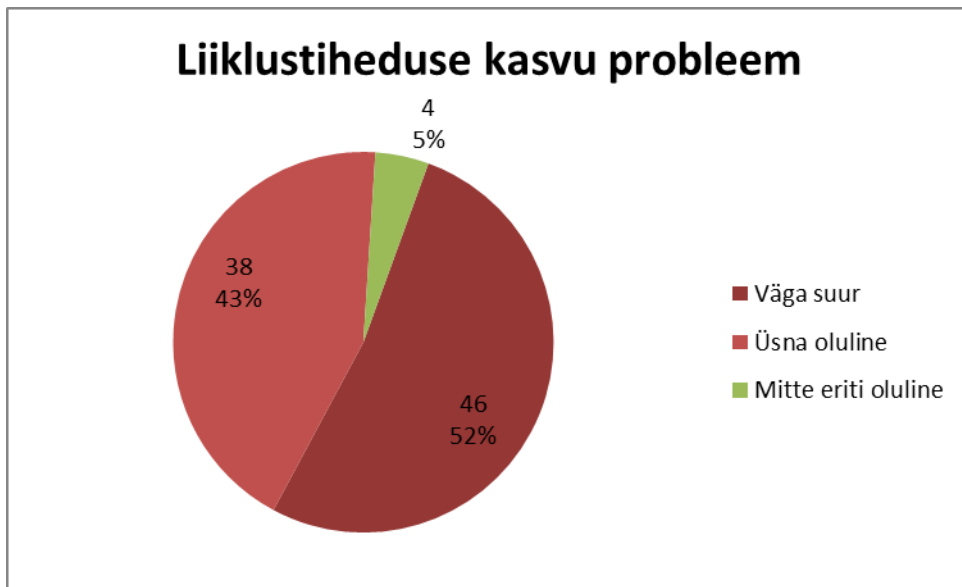
Joonis 9. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad sillutamata sõiduteed?*

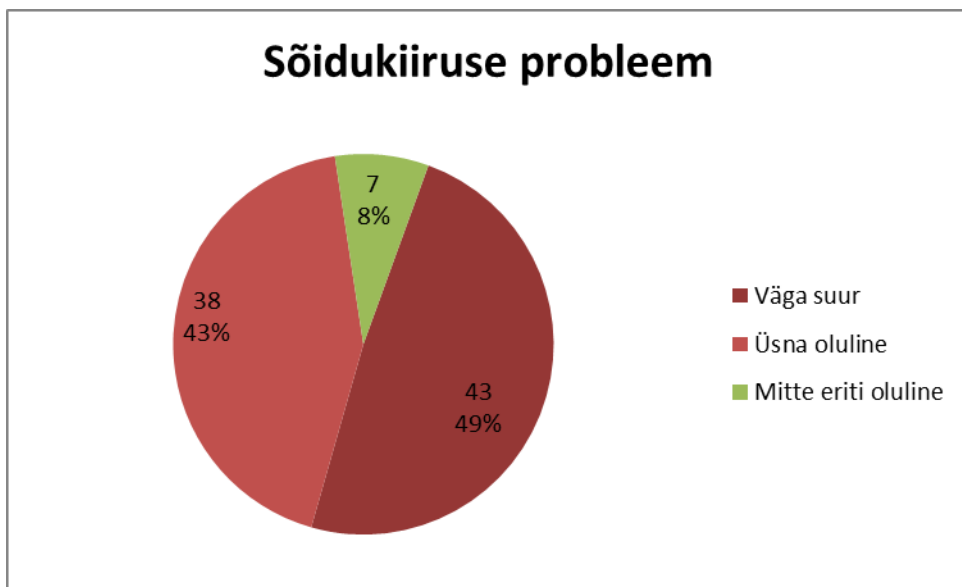
Joonis 10. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad sillutamata kõnniteed?*

Lisaks tänavate olukorrale uuriti ka liikluse tiheduse ja kiiruse kasvuga seonduvat, mida peeti märkimisväärselt suuremaks probleemiks – võimalik liiklustiheduse kasv häiris koguni 95% küsitletutest (Joonis 11) ning liiga suur sõidukiirus 92% vastanutes (Joonis 12). Siit võib järeldada, et tänavate korrastamine ei saa tähendada vaid nende korraliku katte alla viimist. Palju rohkem tuleb tähelepanu pöörata liikluse rahustamisele liikluskorralduslike aga eelkõige tehniliste meetmetega. Liikluse korraldamisel Supilinna ümbruses tuleb vältida Supilinnast läbisõidu soodustamist, sest piirkonna jaoks on ülemäärase autoliikluse näol tegemist väga olulise elukvaliteeti alandava näitajaga.

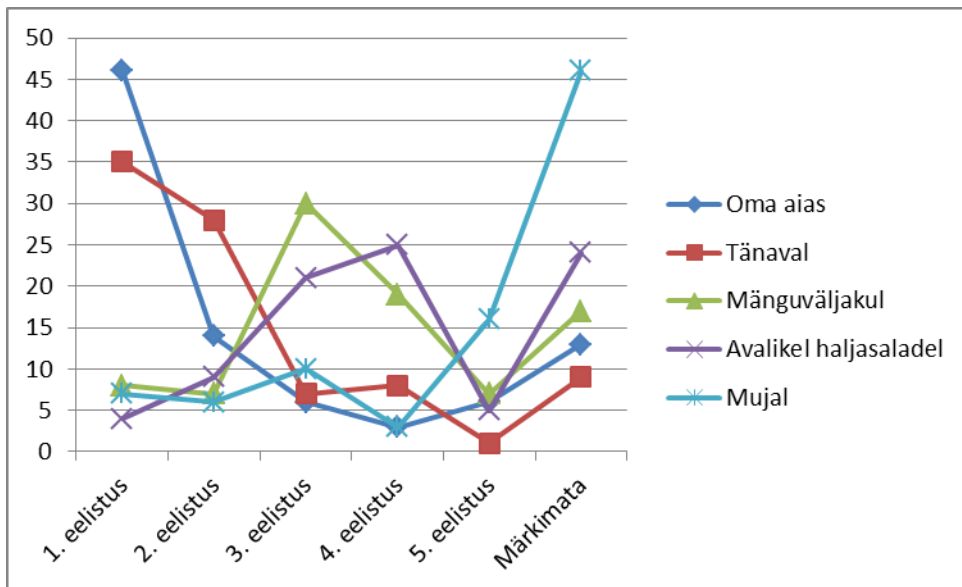

Joonis 11. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas võimalik liiklustiheduse kasv Supilinnas on Sinu arvates probleem?*

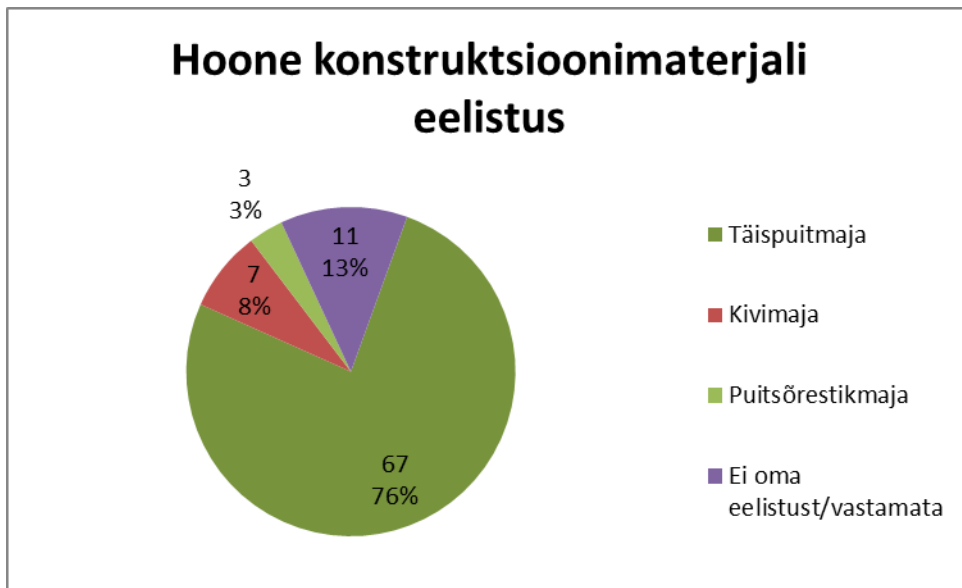
Joonis 12. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas autode liiga suur sõidukiirus Supilinnas on Sinu arvates probleem?*

Tänavate ning nende kasutamisega on seotud küsimus Supilinna laste mängumaa kohta (Joonis 13). Enamiku vastanute meelest (kelle hulgas on suures ülekaalus lastega vanemad) on küll laste mängimise esimeseks eelistuseks oma aed (46 vastust), kuid tänavat tuleb siiski käsitleda ka osaliselt mänguväljakuna (esimese eelistusena märgitud 35 vastuses) lisaks liikumisele ja juurdepääsule. Tänavale minnakse lisaks esimese eelistusena ka pärast seda, kui aias enam mängida ei soovita. Huvitaval kombel peab mänguväljakut enamik inimesi laste kolmandaks eelistuseks, kuhu minnakse alles pärast aias ja tänaval mängimisest tüdimist.

Joonis 13. Supilinna elanike vastuste osakaal eelistuse järjekorras küsimusele: *Kus Sinu arust mängivad Supilinna lapsed õues kõige rohkem?*

Elukeskkonna kohta sooviti teada saada, kas Supilinnas valdav puitkonstruktsiooniga maja on elanike teadlik valik või ollakse selles osas ükskõiksed. Pea 4/5 märkis oma eelistuseks täispuitkonstruktsiooniga maja, millele lisaks 3% tõi välja puitsõrestikmaja. Kivimaja eelistas vaid 8% ning ükskõikseid oli vastanutest 13% (Joonis 14). Antud vastused toovad esile, et elanikele ei ole sugugi ükskõik, milline on maja seina sees olev materjal. Seega tuleb edaspidi lisaks viimistluse äranäitamisega planeeringutes käsitleda ka hoonete konstruktsioonimaterjali.

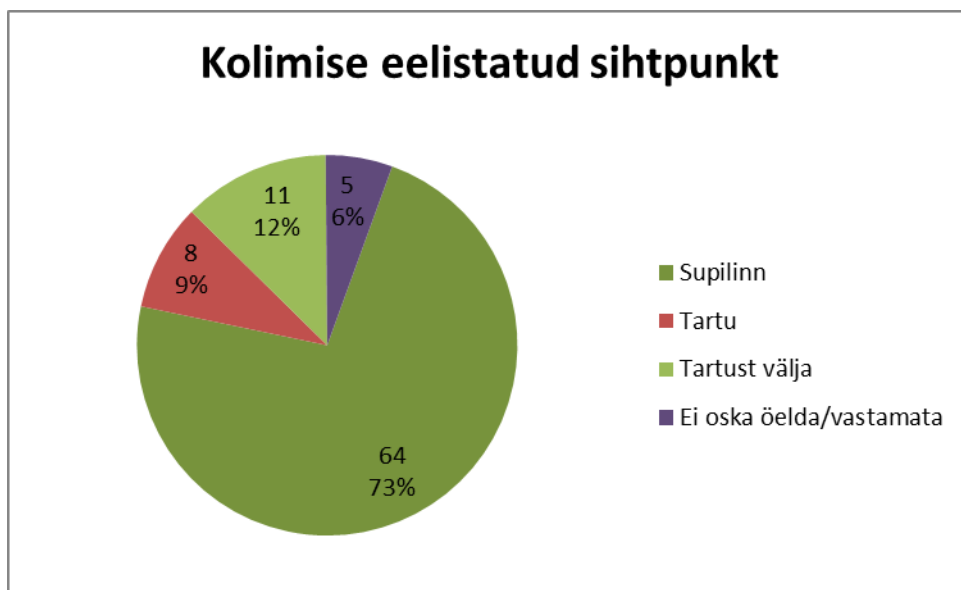

Joonis 14. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kui peaksid vahetama elukohta, mis materjalist maja eelistaksid?*

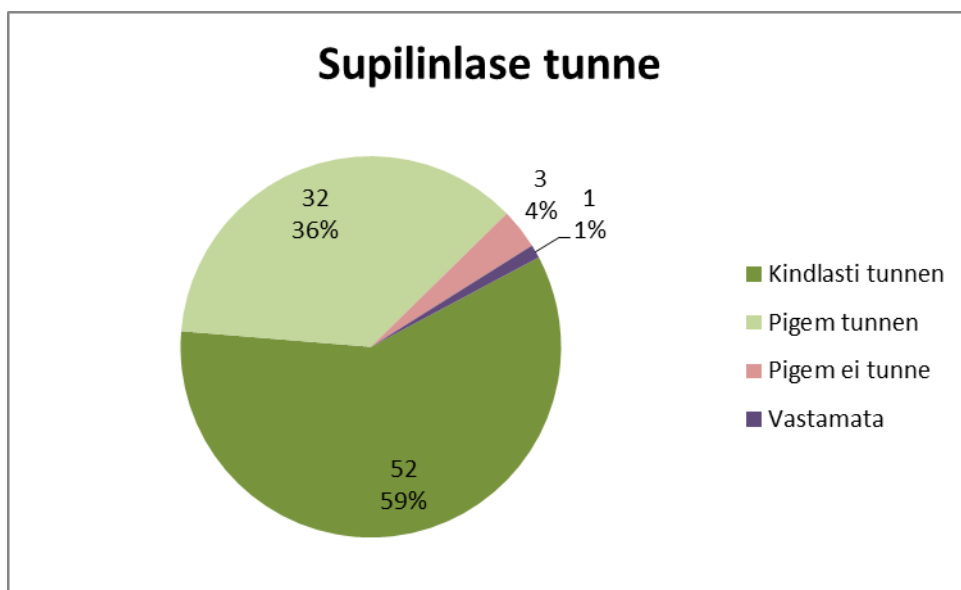
Saamaks teada supilinlaste seotust oma linnaosaga küsiti hüpoteetiliselt, millist kohta eelistatakse võimaliku kolimise puhul. Tervelt 73% küsitletutest näevad kõige sobivama elukohana just Supilinna ning vaid 9% valiks mõne teise piirkonna Tartus (Joonis 15). See tulemus näitab, et elanikud tunnevad end Supilinnas koduselt. Tervet

Tartut hõlmavad heaoluuuringud ⁶⁷ näitavad, et supilinlaste kodukohatunne on viimasel aastakümnel tugevasti kasvanud. Kui 1998. aastal tundis end kindlalt oma linnaosa elanikuna 47% vastanutest, siis 2008. aastal märkis juba 76% küsitletutest, et tunneb ennast supilinlasena. 2008. aastal oli see suurim näitaja Tartu linnaosade seas. Järgnesid Tammelinn 69% ja Ihaste 64%. Käesolevas küsitluses pidas end supilinlaseks 95% vastanutest (Joonis 16), ainult 4% ei tee seda. Tähelepanuväärne on asjaolu, et viimasel grupis on keskmine Supilinnas elatud aeg ainult 3,6 aastat, mille tõttu ei tunne vastajad ennast (veel) kogukonna liikmena.

Üks identiteeditunde suurenemise põhjus võib peituda asjaolus, et 1998. aastal oli eluaseme omanik 59% küsitletutest 2008. aastal aga juba 85%. Märkimisväärne roll on ka viimasel kümnendil korraldatud linnaosa päevadel ning linnaosa seltsil. Seltsi rolli kogukonnatunde tekitamisel pidas oluliseks 62% ja keskmiseks 27% vastanutest (Joonis 17). Seega 89% hindas positiivselt seltsi rolli kogukonnatunde tekitamisel.

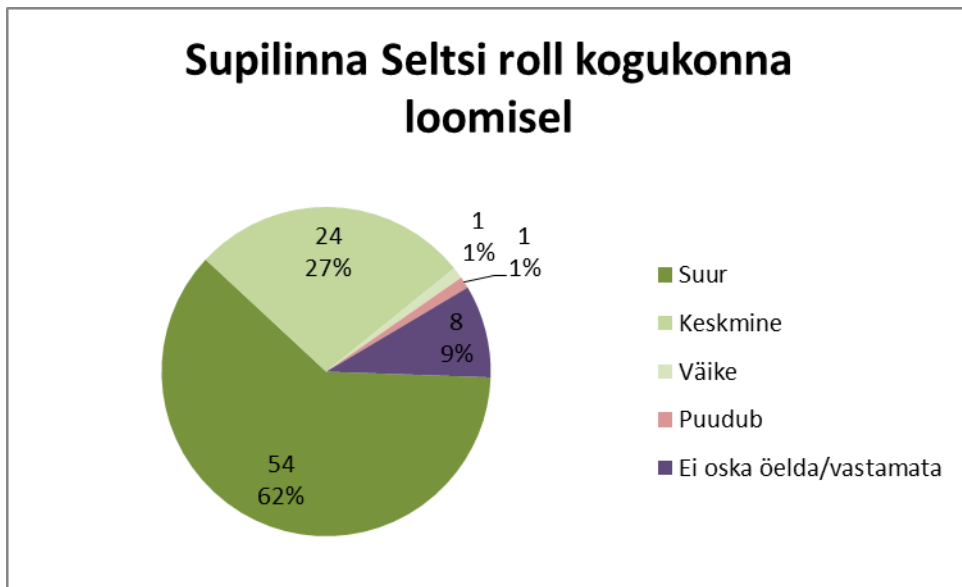

Joonis 15. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kui peaksid vahetama elukohta, kuhu eelistaksid kolida?*

Joonis 16. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas tunnend ennast supilinlasena?*

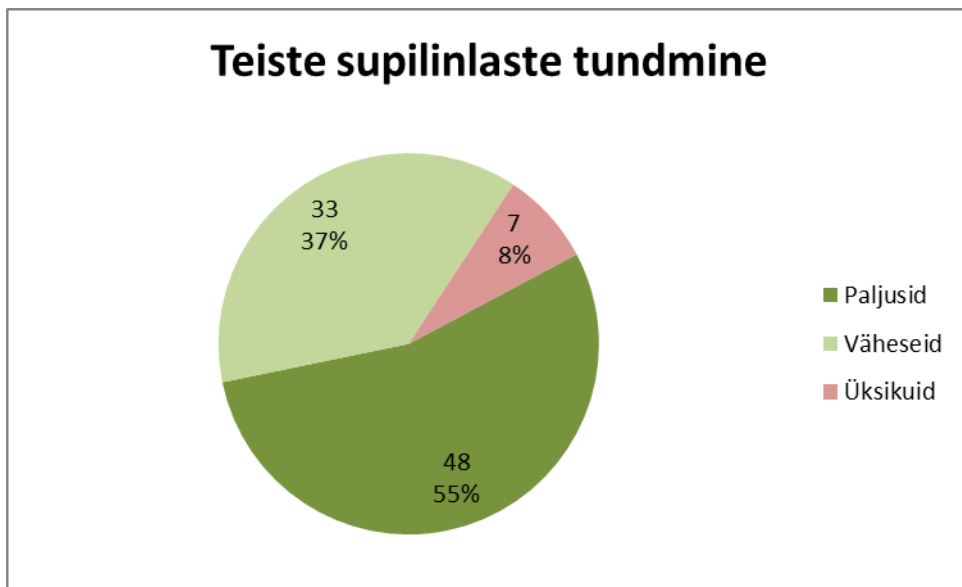
⁶⁷ Tartu ja tartlased 1998 kuni 2008. Ankeetküsitlused.

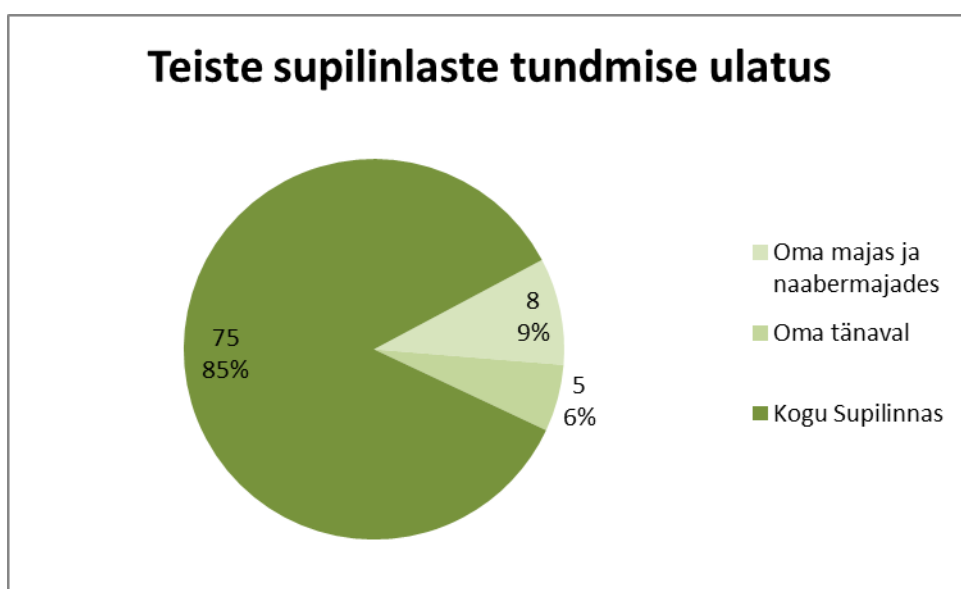
Joonis 17. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: Kas Supilinna Selts on Sinu arvates kaasa aidanud Supilinna kogukonna loomisele?

Kogukonnatunde tugevust iseloomustab ka kaaslinlaste tundmise osakaal. Tuttavate paiknemine linnaosas näitab ühest küljest kas linnaosa tunnetatakse tervikuna ning teisest küljest kas kõik tänavad on inimestele tuttavad. Teisi supilinlasi tundis 92% küsitletutest (Joonis 18), valdav osa vastanutest tundis supilinlasi kogu Supilinnast, 6% tundis inimesi ainult oma tänavast ja 9 % ainult oma majast (Joonis 19).

Tulemus näitab nii kogukonnatunde kui Supilinna terviklikkuse tunde suurt tähtsust. Seepärast on mõistlik üht tänavat või krunti puudutavate planeeringute, projektide või liikluskorralduse menetlemisel kaasata arutelusse inimesi ka Supilinna teistest piirkondadest.

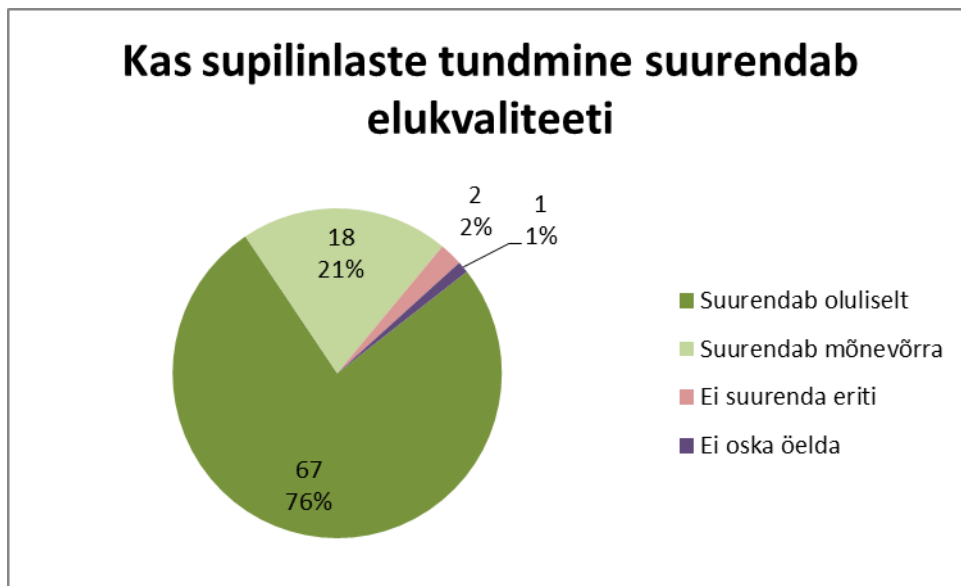

Joonis 18. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: Kas tunnend teisi supilinlasi?

Joonis 19. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kus elavad supilinlased, keda tunned?*

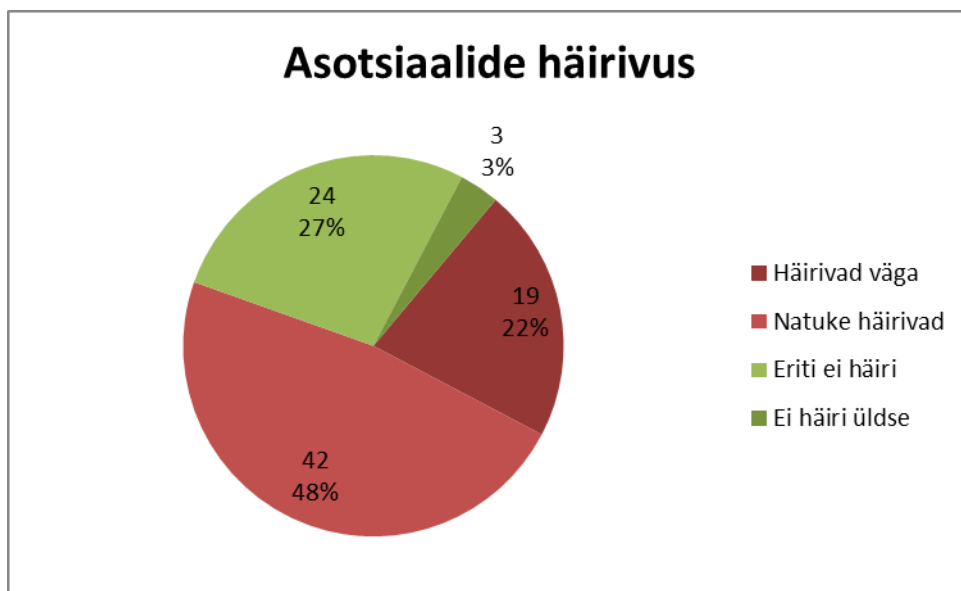
Sotsiaalset keskkonda uurivad ka järgmised küsimused. Eelkõige peegeldab küsimus piirkonna elanike tundmise vajaduse kohta, kas tegemist on pigem sotsiaalselt või individuaalselt mõtlevate inimestega. Üldjuhul loetakse eramajades elavaid inimesi pigem eraklikuma eluviisi pooldajateks, kes soovivad vältida või kes soovivad võimalust vältida liigset läbikäimist naabritega. Supilinna puhul, kus levinuimaks elamutüübiks on väike kortermaja, kuid esineb rohkesti ka eramuid, peetakse naabritega läbikäimist oluliseks – 97% küsitletutest vastas küsimusele jaatavalt, sh väga oluliseks pidas läbikäimist 76% (Joonis 20).

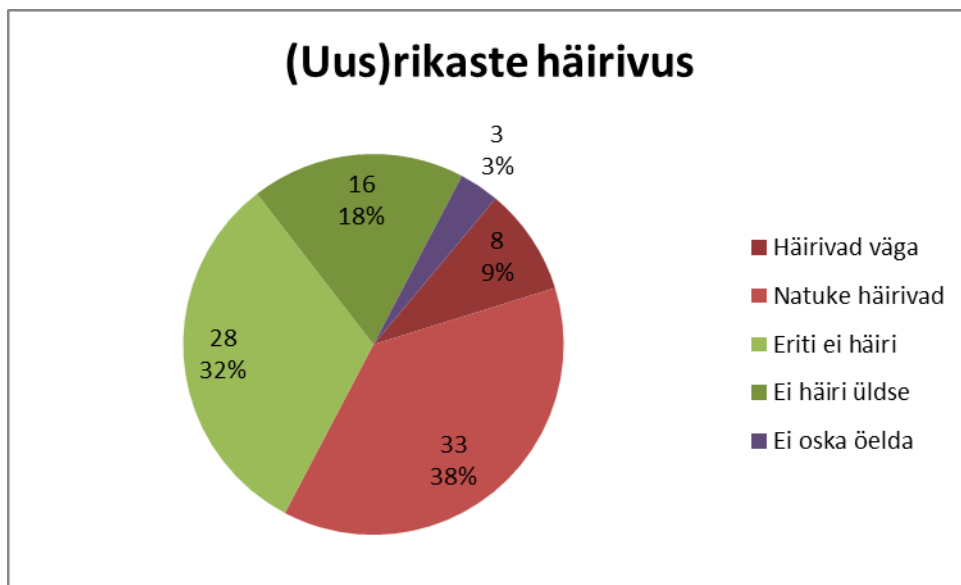
Joonis 20. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Supilinna elukeskkonna kvaliteeti suurendab Sinu jaoks see, kui tunned või tead naabruskonna inimesi?*

Sallivust erinevate sotsiaalsete gruppide suhtes ja seeläbi ka sotsiaalset mitmekesisust kui väärtust uuriti kolme erineva küsimusega. Küsimus esitati Supilinnas esindatud kolme tugeva omapäraga silmatorkavate sotsiaalsete gruppide kohta. Tavapäraselt ühiskonna teoreetilise sallivuse uurimiseks kasutatud elanike rühmad nagu homoseksuaalid ja teise nahavärviga inimesed ei oma antud töö raames kaalu, sest nad ei ole Supilinnas nähtavad.

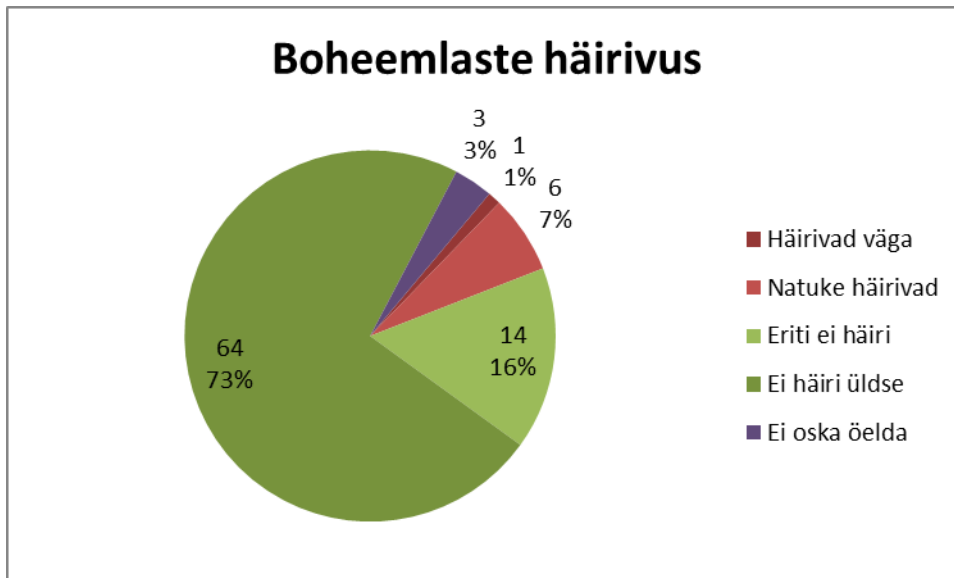
Vastustest tuleb välja, et rohkem kui 2/3 küsitletutest häirisid asotsiaaliid (70%), 47% uusrikkad ja kõige vähem, 8% boheemlased. Asotsiaaliid ei häiri 30% vastanuist (Joonis 21), uusrikkad 50% (Joonis 23) ja boheemlased 89% (Joonis 22) vastanuist. Siiski tuleb välja tuua, et suur enamus küsitletuid ei pea ühtegi nimetatud gruppi tõsiseks probleemiks – asotsiaaliide puhul on tugevalt end häirituna tundjate osakaal kõige suurem, 22%, teiste puhul jääb see alla 10%. Ümberpöörduvalt saame seega teha järelduse, et valdavas osas ollakse oma kaaslinlaste suhtes leebelt meelestatud vaatamata nende iseärasustele.

Joonis 21. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad asotsiaalse eluviisiga linnaosa elanikud?*

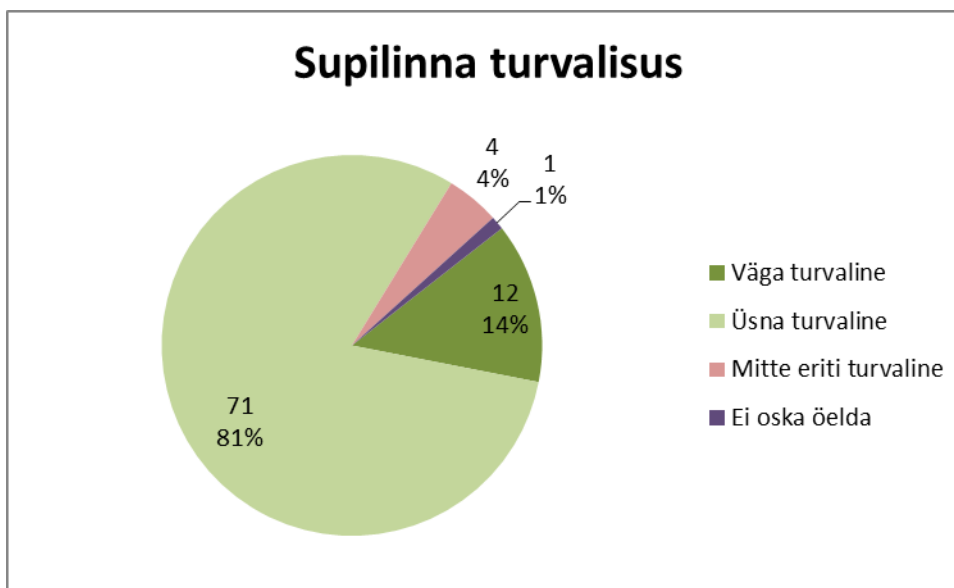

Joonis 22. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad (uus)rikastest linnaosa elanikud?*

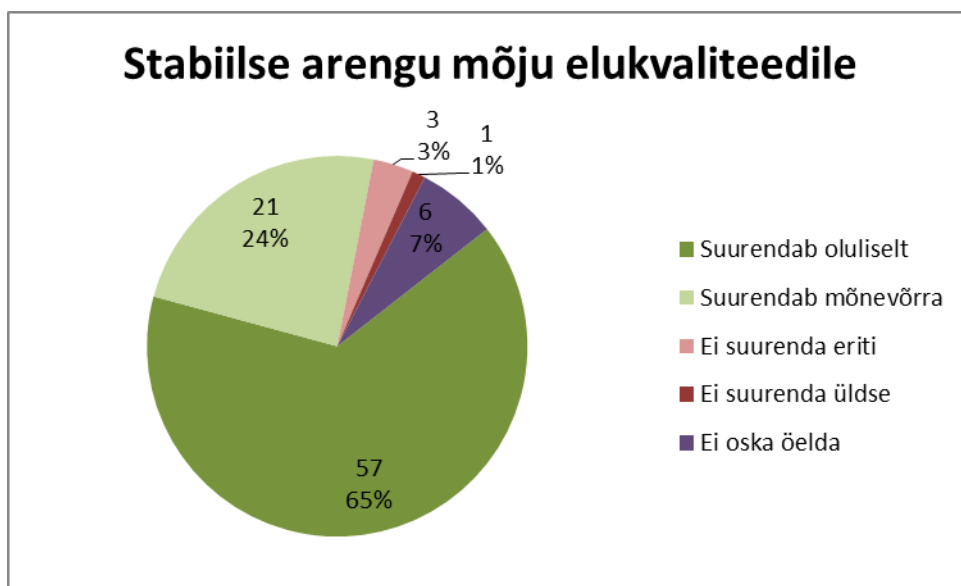
Joonis 23. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Sind häirivad nn boheemlastest (korrapäratu eluviisiga) linnaosa elanikud?*

Olenemata sotsiaalsest mitmekesisusest ning hoonestuse mitte just kõige värskemast ilmast, mis mõlemad peaksid mõjuma negatiivselt keskkonna turvalisuse tajumisele peab Supilinna turvaliseks tervelt 95% vastanutest ning mitte eriti turvaliseks vaid 4% (Joonis 24). Märkimisväärne on asjaolu, et enamik end ebaturvaliselt tundvatest vastajatest on Supilinnas elanud suhteliselt vähe aega (keskmiselt 4 aastat) ning põhjus võib olla selles, et keskkond tundub (veel) võõras ja ebaturvaline.

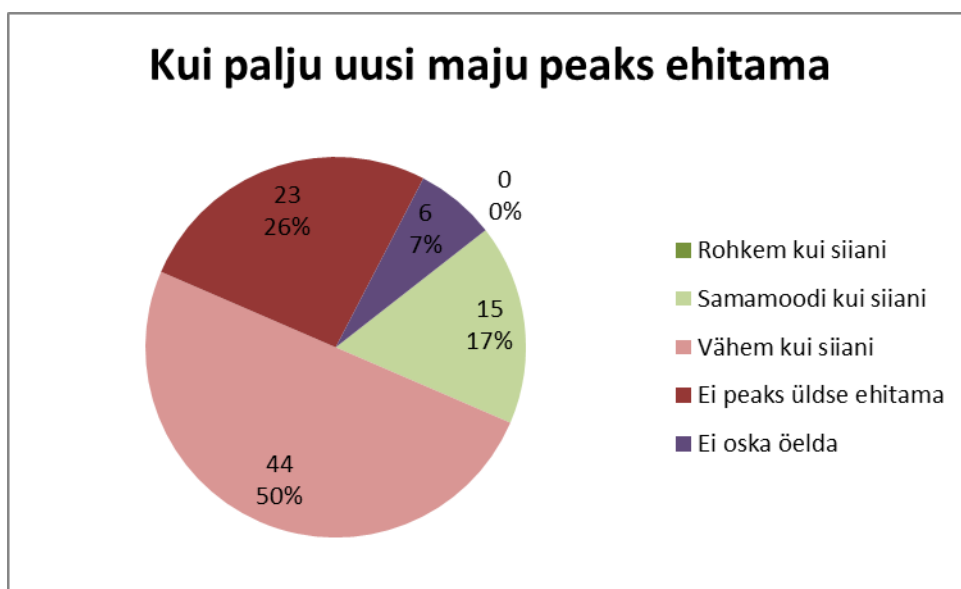
Joonis 24. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kas Supilinn on Sinu jaoks turvaline keskkond?*

Lõpetuseks uuriti inimeste nägemust Supilinna arengust ning hinnangut senise arengu iseloomule. Stabiilsust, rahulikku ja järjepidevat kulgemist hindavad elukeskkonna kvaliteedi puhul oluliseks 89% vastanutest (Joonis 25), vaid 4% vastanute arvates ei suurenda stabiilne areng elukeskkonna kvaliteeti. Seega eelistavad enamus vastanutest „rahulikku kulgemist“ „kiirele tormamisele“.

Joonis 25. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: **Kas Supilinna keskkonna elukvaliteeti suurendab Sinu arvates ümbruskonna stabiilne areng, kus ei toimu pidevalt suuremahulisi muutuseid?**

Uute majade ehitamist võib pidada üheks suuremaks keskkonda muutvaks tegevuseks Supilinnas. Inimeste arvamust sellise muutuse kohta kajastab tulemus, et üle veerandi, 26%, vastanutest oli üldse uute majade ehitamise vastu (Joonis 26), 50% arvas, et ehitama peaks vähem kui siiani ja ainult 17% arvas, et ehitustegevus võiks jätkuda samas tempos. Ükski vastajatest ei pidanud uute majade ehitamise mahtu liiga väikeseks. Siit võib järeldada, et uushoonestuse püstitamine peab toimuma vaid piisavalt põhjendatud taotluse alusel, kusjuures majanduslik põhjendus ei saa olla määravaks.

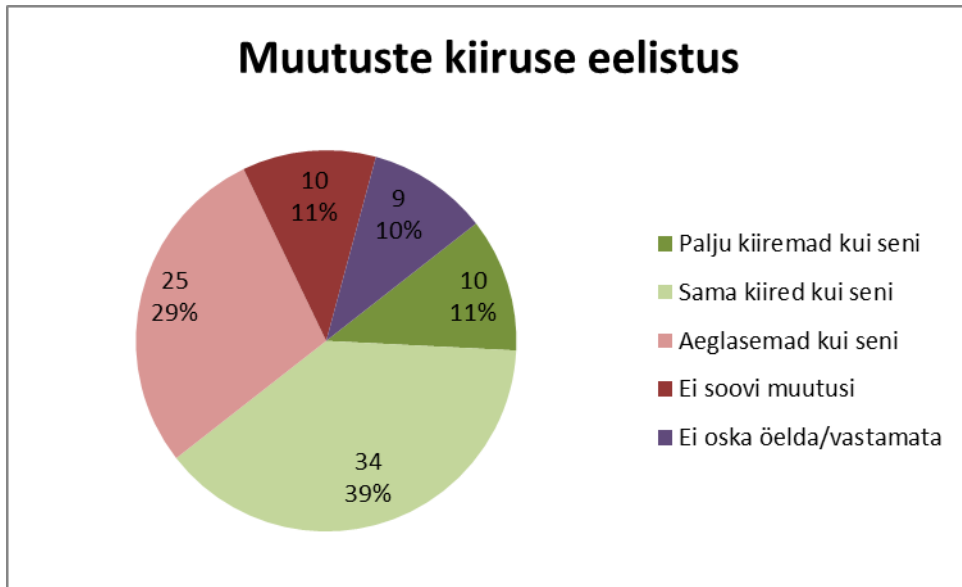

Joonis 26. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: **Kui palju uusi maju peaks Sinu arvates Supilinna ehitama?**

Vastused küsimusele muutuste üldise kiiruse kohta peegeldavad elanike soove oma senist elukeskkonda parandada (Joonis 27). Praegust Supilinna väärtustab kõigi oma igapäevaste puudustega 11% vastanutest ning 29% ei soovi suuremaid muutusi. Keskkonna ümberkujundamist (eeldatavasti parandamist) soovib sama kiires tempos 39% ning vaid 11% soovib, et see toimuks kiiremini. Selline tulemus väljendab

supilinlaste seisukohta, et parem teha väiksemaid muudatusi paremuse suunas, kui kiiresti läbi viia ümberkorraldused. Käesolevas uuringus ei selgitatud peale liikluskorralduse, milliseid muudatusi soovitakse kõige enam. Kogemuslikult võib üheks põletavamaks probleemiks pidada liigvee probleemi, mis on aina süvenenud seos tänavate väljaehitamise, sest suletakse vee jõe poole liikumise loomulik kulgemine.

Joonis 27. Supilinna elanike vastuste osakaal küsimusele: *Kui kiired võiksid olla Supilinnas toimuvad muutused?*

3.4 Krundid, hoonestus ja arhitektuur

3.4.1 Krundid

Plaanstruktuuri analüüsiks viidi läbi Supilinna krundipiiride ajalooline analüüs. Tartu linna kruntide kohta on alates 18. sajandi lõpust kuni Eesti Vabariigi loomiseni koostatud vaid loetud arv kaarte. Supilinna krundipiiride kujunemisest ülevaate saamiseks koostati käesoleva töö raames joonis, millele on kantud Supilinna krundipiirid neljast erinevast ajaperioodist:

- 18. sajandi lõpust enne Supilinna põhilise tänavavõrgu loomist võttes aluseks 1786. a krundipiiride kaardi⁶⁸,
- 19. sajandi algusest pärast Supilinna põhilise tänavavõrgu loomist võttes aluseks 1816. a I linnaosa kaardi⁶⁹,
- 20. sajandi algusest pärast Eesti Vabariigi kehtestamist võttes aluseks 1927. aasta kaardi⁷⁰,
- ning tänapäevase, 2010. aasta krundipiiride kaardi.

Joonisele (vt AB 2 osa B 2 kanti säilinud krundipiirid läbi enam kui 220 aasta⁷¹. Krundipiiride analüüsist tuleb selgelt välja piiristruktuuri areng, mis haakub tänavate

⁶⁸ EAA 995.1.6851.3 Geometrische Charte von der Kreis Stadt Dorpat.

⁶⁹ EAA 995.1.6856.1 Geometrische Charte des ersten Stadttheils der Kaiserlichen Stadt Dorpat. Aluskaardi koostas C. M. Sengbusch 1816. aastal, meie päevini on säilinud 1859. a J. T. Güntheri koopia.

⁷⁰ Tartu koguteos/Tartu linnauurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu linn, 1927 (Tartu, Postimees).

loomise ja hoonestuse püstitamise arenguga. Vanimad säilinud krundipiirid on vanimate tänavate ääres – Tähtvere, Kroonuaia ja Emajõe tänaval ning Oa tänav alguses. Järgmise etapi moodustavad 19. sajandi algul rajatud tänavate piirjooned. Lisaks sellele on loetavad säilinud päruskruntide piirid. Herne, Marja, Tähtvere ja Kroonuaia tänavaga piiratud alal paiknes üks suur päruskrunt (nr 185), mida asuti tükeldama alles 19. sajandi II pooles. Seevastu Meloni tn krunte ei jagatud just 19. sajandi II pooles, kuna Meloni tn krundid hoonetega kujunesid välja varem ning 19./20. sajandi vahetusel ei olnud seal enam niipalju suuri krunte, mida tükeldada.

1927. aasta kaart viitab suuremate kruntide tükeldamisele ja hoonestuse tihendamisele 19. sajandi teises pooles ja 20. sajandi algul. Eriti selgelt on see nähtav eelpoolmainitud tänavatega piiratud kvartalis, Marja tn ääres ning Piiri, Herne, Kauna ja Tähtvere tänavaga piiratud alal. Samuti on mitmed ajaloolised krundid jagatud Tähtvere tn mõlemal küljel.

Hilisemad krundijagamised kujutavad endast tihti olemasolevatele hoonete vahele piiritõmbamist või uute hoonete püstitamiseks kruntide moodustamist. Esimest leidub eekõige väljakujunenud kahes reas hoonestusega aladel kesklinnapoolsetel kruntidel ning teist uutel hoonestusaladel Oa tänavas alates Kartuli tänavast, vähemal määral Piiri ja Meloni tänavas. Kruntide poolitamine tänaväärse ja hoovimaja vahel ei ole üldjuhul õnnestunud lahendus, sest see tähendab ühiskasutuses olnud kahe maja vahelise hoovi ning samuti ühiskasutuses olnud majadetaguse tarbeaia poolitamist kas pikuti (mis teeb juba niigi kitsastest kruntidest juba ebamõistlikult kitsad siilud) või risti (mis võtab tänaväärse maja elanikelt võimaluse aeda kasutada ning raskendab avalikku juurdepääsu hoovimajale).

Kõigile 20. sajandi jaotustele vaatamata on krundistruktuur üllatavalt hästi säilinud. Põhiliselt 19. sajandi II pooles tekkinud tänaväärse hoone ning tihti lisaks hoovimajaga krunte iseloomustab ühine majandusõu kuuride ja teiste abihoonetega (ajalooliselt olid selleks pesuköök, ait ja tall-tõllakuur) ning hoovimaja taga asuva suure tarbeaia⁷² krunte leidub eriti palju Kroonuaia, Herne, Tähtvere, Meloni ja Emajõe tänavas. Tuginedes L. Hansari uurimusele⁷³ Eesti linnade plaanilisest arengust võib öelda, et tegemist on ainulaadse nähtusega. L. Hansar toob välja, et nimetatud pikkade kruntide struktuur on iseloomulik olnud paljudele Eesti linnalistele asulatele (Rakvere, Viljandi, Pärnu, Kuressaare). Supilinnale kõige sarnasemat struktuuri, kus krundid ulatusid kvartali sisemusse, omas Võru⁷⁴. Tänapäeval on selline krundistruktuur säilinud suuremas mahus vaid Lihulas⁷⁵, mujal, kaasaarvatud Võrus, on piklikud krundid tükeldatud hoonestuse tihendamise eesmärgil.

3.4.2 Inventeerimine

Supilinna hoonestusele hinnangu andmiseks viidi läbi inventeerimine, mille käigus pildistati üles kõik põhihooned ja paljud abihooned. Kuigi tuleviku kavandamisel on olulisim tunnetuslik miljöö, mis osaliselt, kuid mitte ainult, kajastub füüsilises keskkonnas, on tänasest planeerimiskogemusest ja planeeringute koostamise spetsiifikast tulenevalt vajalik määrata tingimused ja piirangud, muudatuste

⁷¹ Krundipiiride ülejoonistamisel tuli arvestada, et ajaloolised kaardid ei ole koostatud täpses mõõtkavas. Seetõttu tuleb arvestada, et mõningad kohad on vaieldavad või ebatäpsed. Ülejoonistamisel jäeti teadlikult väiksemad krundipiiride muutused peale märkimata just aluskaartide ebatäpsuse tõttu. Põhjaliku ülevaate saamiseks tuleks tutvuda kõigi säilinud piiriprotokollidega, mida aga ei ole säilinud sugugi täielikul kujul.

⁷² Tarbeaed võtab enda alla u 2/3 krundi pindalast, vt L. Hansar. Linnast muinsuskaitsealaks, lk 75-76.

⁷³ L. Hansar. Linnast muinsuskaitsealaks. L. Hansar ei käsitle Tallinnat.

⁷⁴ Sealsamas, lk 64-66.

⁷⁵ Sealsamas, lk 76.

läbiviimisel. Tingimuste väljatöötamisel tugineti füüsilise keskkonna inventeerimise tulemustele.

Inventeerimisel keskenduti parameetritele, mis omavad Supilinnas planeeringulist tähtsust. Inventeerimistabel on ära toodud lisades. Tabel on järjestatud krundi aadressi järgi. Lisaks tavapärastele hoonet iseloomustavatele üldnäitajatele, nagu ehitusaasta (projekti kinnitamise aasta Tartu linnavalitsuse linnaplaneerimise ja maakorralduse osakonna arhiivi ning Eesti Ajalooarhiivi andmetel ja esmase kasutuse aasta ehitusregistri andmetel⁷⁶), ehitusalune pindala (ehitusregistri andmetel), otstarve (tegelik), korruselisus (koos katusealusekorruse eristusega poolkorrusena), välisviimistlus (nii materjal kui ka tüüp), katusekalde vahemik ja katusetüüp, on äärmiselt oluline näitaja hoone paiknemine krundil. Lisaks mainitutele on üles märgitud korterite arv vastavalt ehitusregistri andmetele.

Supilinna siiani koostatud detailplaneeringutes on tihti üles kerkinud küsimused hoonete konstruktsioonimaterjali, aknatüüpide, räästaste suuruse ja tänaval asuva trepi osas. Ülevaate saamiseks nimetatud tunnuste levikust ning tingimuste määramiseks on need lisatud inventeerimistabelisse. Põhihoonete kohta on üles märgitud varikatuse, kui olulise tänavaruumi mõju avaldava elemendi olemasolu.

Kokku on inventeeritud 331 põhihoonet, millele lisandub 13 viimastel kümnenditel lammutatud hoonet. Välja on toodud ka eraldi kruntidel asuvad garaažid, alajaamad, pumbamaja jms, kuid neid ei ole arvestatud põhihoonete keskmiste näitajate arvutamisel. Krunte on tabelis kokku 373, neist hoonestamata 41. Tabelisse ei ole kantud tänavakinnistuid. Aritmeetiline keskmine krundisuurus oli 1154 m². Põhihoonete keskmine ehitusalune pind on 153 m², aga kui jätta välja suurimad ning väikseimad majad, kujuneb ehitusaluse pinna mediaaniks 122 m². Keskmine korruselisus on 1,8, mediaan 2. Töö käigus mõõdeti iga põhihoone põhimahu pikkus ja laius. Mediaanpikkus on 13,2 m ning mediaanlaius 9,0 m. Mediaansuurused sobivad paremini valitseva hoonesuuruse hindamiseks.

Tänavamiljöö moodustab hoonete paiknemine tänava suhtes, haljastus, tänavaruumi jaotus, tänavamööbel, valgustus, õhuliinide olemasolu ja kujundus jne. Kuigi visuaalsel vaatlusel võib öelda, et suur osa Supilinna hoonestusest paikneb tänavajoonel, kinnitavad inventeerimise tulemused seda väga ilmekalt. Enamik Supilinna vanemast, tsariaegsest hoonestusest paikneb kas esifassaadiga tänavajoonel⁷⁷ (42% kogu tänasest hoonestusest), otsafassaadiga tänavajoonel (6%), hoovis (5%) või hoovis krundipiiril (8%), kokku 61% kõigist Supilinna põhihoonetest. Levinud, eriti kesklinnast kaugematel, maalähedasematel kruntidel, on ka krundi keskel paiknevad, tänaväärsest hoonest hooviga eraldamata tsariaegsed hooned (7% kogu hoonestusest), kuid eesaed on erandlik (2%). Hilisemad kihistused on lisanud enamjaolt eesaedadega hooneid (17% kogu hoonestusest), aga ka tänaväärset hoonestust (13%). Vähem on krundi keskel asuvaid hooneid (4%). Seega võib Supilinna iseloomulikuks tunnuseks pidada hoonete paiknemist ühtsel tänavajoonel (59% tänasest hoonestusest) või teise, tunduvalt vähem levinud võimalusena paiknemist hoovis (15%).

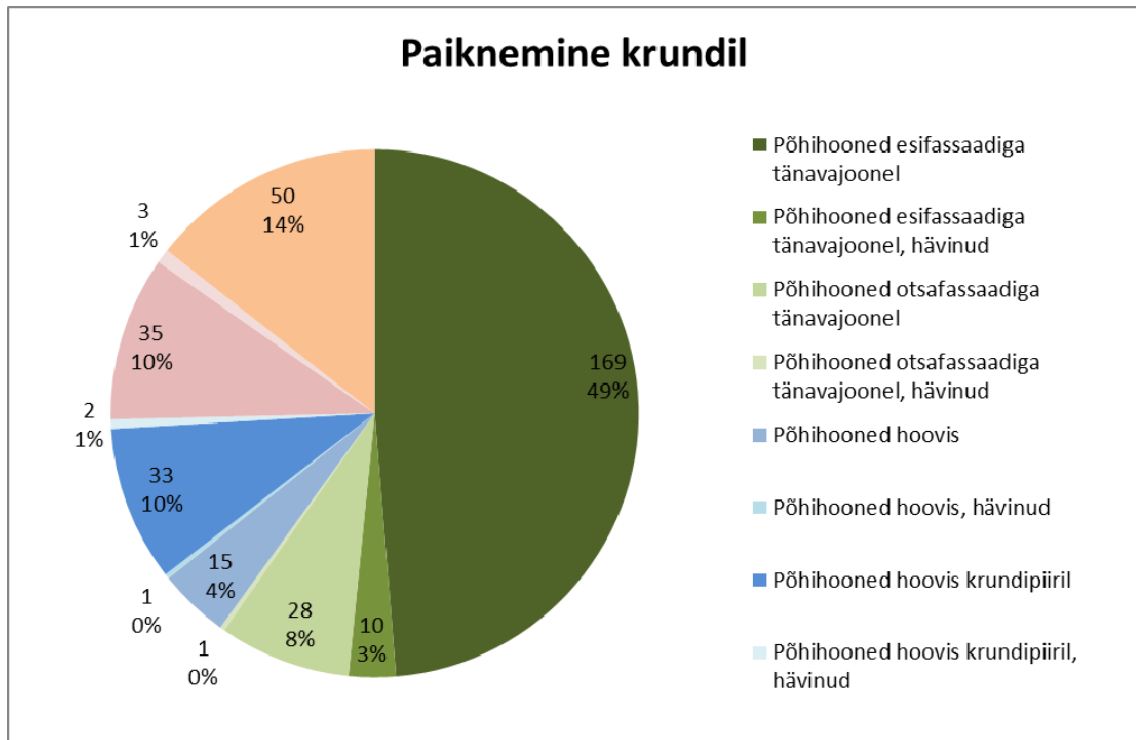
Suurt mõju Supilinna hoonestusele on avaldanud Tartu 1885. aasta ehitusmäärus, sest suur osa, kui mitte enamik⁷⁸ maju on ehitatud selle kehtimise ajal. Ehitusmäärus

⁷⁶ Ehitusregistri kodulehelt, <http://www.ehr.ee>.

⁷⁷ Käesoleva töö raames kasutatakse sõna *esifassaad* ka juhul, kui selles ei asu hoonesse sissepääsu, kuigi tavapäraselt on peamine sissepääs otse tänavalt ning täiendav sissepääs hoovist.

⁷⁸ Hoonete täpse vanuse kohta on andmed lünklikud. Osaliselt on saadud infot ehitusprojektide kinnitamise dokumentidest, osaliselt muudest säilinud dokumentidest nagu laenutoimikud, kindlustuspaberid, ostu-müügi lepingud jms. Kuna täpne ülevaade siiski puudub, ei ole käesoleva töö

nõudis, et kõik ehitatavad hooned pidid asuma kohustuslikul ehitusjoonel tänava ääres või vähemalt 2 sülda (4,2 m) sellest tagapool⁷⁹. Krundi jagamisel pidi uute kruntide tänavapoolne külg olema nii pikk, et lisaks hoonele jääks ruumi ka vähemalt 10 jala (3 m) laiuse värava või 9 jala (2,7 m) laiuse ja 10 jala kõrguse võlvitud kangialuse jaoks⁸⁰. Krundid, millele ei olnud otsepääsu tänavale, ei olnud reeglina lubatud.

Joonis 28. Põhihoonete paiknemine krundil.

Kruntide täisehituse määr sõltub krundi asukohast. Üldiselt on kesklinnapoolsed krundid suurema täisehitusega – Kroonuaia (30%), Tähtvere (29%), Emajõe (31%) ja Lepiku (35%) (vt D Lisad, Inventeerimistabel). Kesklinnast kaugemal väheneb täisehitus tunduvalt – Herne (26%), Oa (24%), Kartuli (20%), Marja (24%), Meloni (19%), Piiri (20%) ja Allika (13%). Samuti on selge suundumus, et kesklinnalähedasematel kruntidel moodustavad põhihooned suurema osakaalu - u 3/4 kogu hoonetealusest pinnast (kehtib Kroonuaia, Tähtvere, Emajõe, Lepiku ja Herne puhul). Kaugematel kruntidel on suurem osakaal kõrvalhoonetel – põhihooned moodustavad 2/3 kuni 70%, Meloni tn 55% hoonestuse alusest pinnast.

Võrreldes kruntide täisehituse määra Supilinna iseloomustava hoonestuse väljakujunemise aegse seisuga (st umbes aastaga 1930) on toimunud hoonestuse tiheduse ühtlustumine – kesklinnast kaugemal asuvaid krunte on tihendatud ning on moodustatud uusi krunte ja kesklinna lähedastel kruntidel on maju lammutatud ilma asendushoonestuseta. Täpset kruntide ajaloolist täisehitust on võimalik määrata kõigi lammutatud hoonete kaardile kandmisega, mida käesoleva töö maht ei võimaldanud.

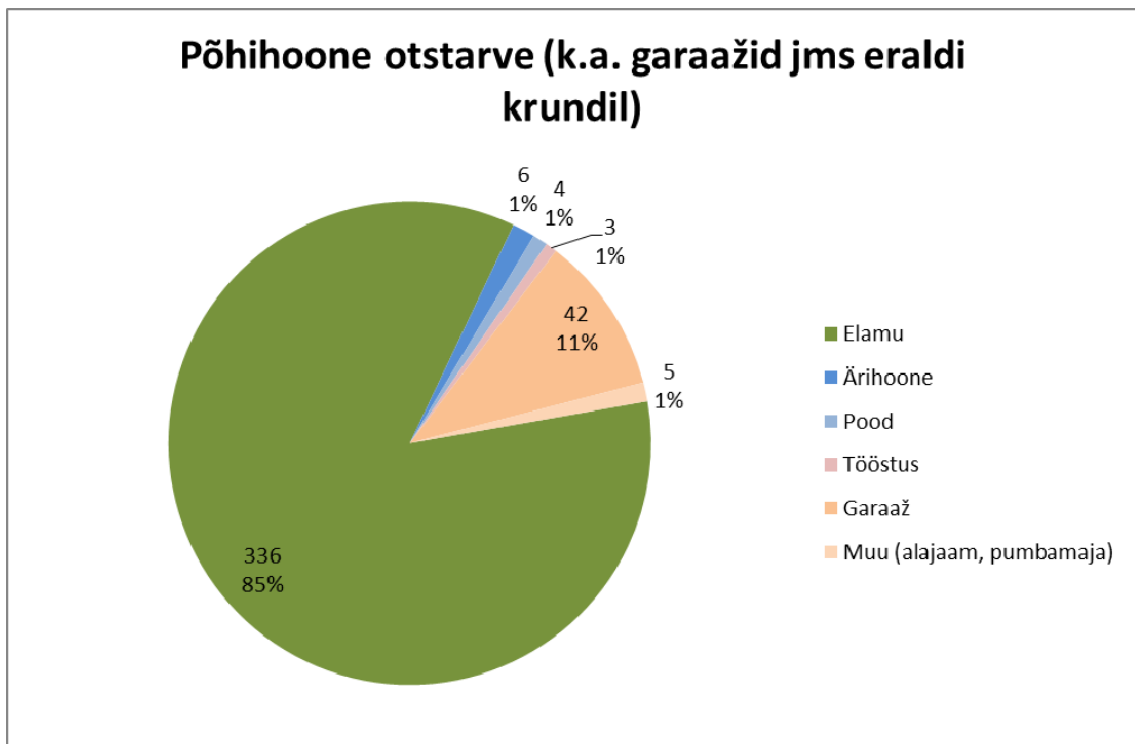
raames võimalik välja tuua hoone vanust kümnendite kaupa, vaid piiratud on kolme ajajärgu väljatoomisega, vt AB 3

⁷⁹ Mart Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni. – Tartu Linnamuuseumi aastaraamat 2010. Koostanud M. Rennit. Tartu: Tartu Linnamuuseum, 2010, lk 57.

⁸⁰ Sealsamas, lk 58.

Hoonetest vabad krundipinnad on kas haljastatud või sillutatud. Supilinna iseloomustab haljastuse suur osakaal – keskmiselt on see pool krundi pindalast. Kõrgema haljastuse poolest paistavad silma ajaloolised, pikad krundid, kus haljastuse all on keskmiselt 2/3. Hoovide sillutus on valdavalt sõelmed või kruus, mõnel puhul on kasutatud ka munakive ja betoonkive, aga need juhtumid on pigem erandlikud. Viimasel kümnendil moodustatud krundid paistavad silma sillutatud õueosa suure osakaaluga – haljastuse osakaal on langenud kolmandikuni või alla selle ning sillutatud õue osakaal on ületab kolmandikku krundi pindalast. Suure sillutatud ala põhjuseks on parkimisvajaduse rahuldamine.

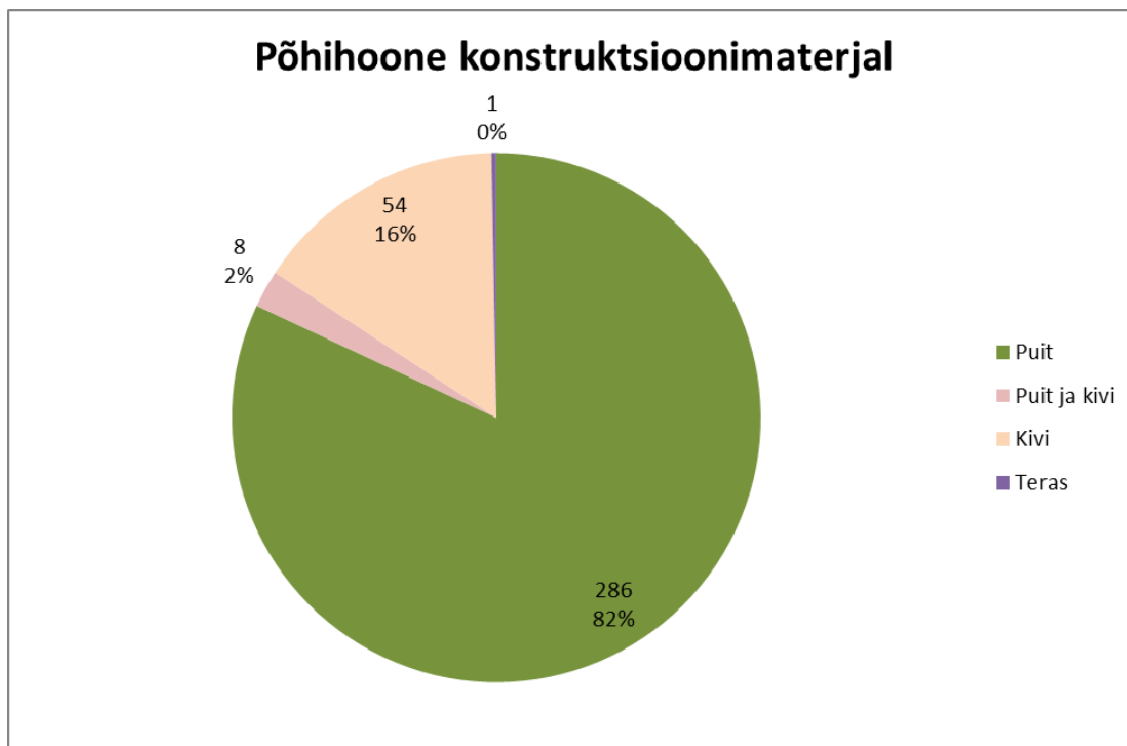
Otstarbe poolest on tänane Supilinn valdavalt elamispiirkond – põhihoonetest garaaže arvestamata on elamuid või osaliselt elamuid 98% (kaasaarvatud viimastel kümnenditel hävinud hooned). 18. sajandil ja 19. sajandi esimesel poolel oli palju aiakrunte, kus suurel krundil asus üks elamu, kui sedagi. Koos elamuehituse hoogustumisega rajati Supilinna ka poode ja tööstust, millest aga tänapäevaks on vähe järel. Nõukogude okupatsiooni ajal ehitati ühe kuni 18 kohalisi garaažilinnakuid, millest täna on eraldiseisvatel kruntidel 42.

Joonis 29. Põhihoone otstarve koos eraldi kinnistul paiknevate garaažidega.

Korterite arvu märkimine ehitusregistri andmetel tekitab mõningaid probleeme. Tunnuse väljatoomise eesmärgiks on saada ülevaadet eramute ja korterelamute vahekorrad Supilinnas. Eramutes ja kortermajades elavad erineva eluhoiakuga inimesed – eramu valivad reeglina inimesed, kes soovivad omada suurt kontrolli oma lähiümbruse üle, kuid kortermaja elanikud peavad olema valmis arvestama naabrite (erinevate) soovidega. Kortermaja korterite arvu suurenedes muutuvad elanikud tavaliselt anonüümsemaks. Seega iseloomustab elamutüübi levik inimeste eluhoiakut ning aitab kirjeldada Supilinna sotsiaalset profiili. Kahjuks on Supilinnas märkimisväärne osa maju, kus korterid ei ole jagatud reaalsadeks. Selle tõttu on ehitusregistri andmetel tegemist ühe korteriga majaga ka siis, kui tegelikkuses on tegemist kortermajaga. Korteri keskmiseks arvuks maja kohta tuli 3,5, kuigi tegelikkuses on see ilmselt mõnevõrra suurem. Samas on üle kümne korteriga maju kokku 9, seega jääb keskmine korterite arv siiski kindlalt alla 10.

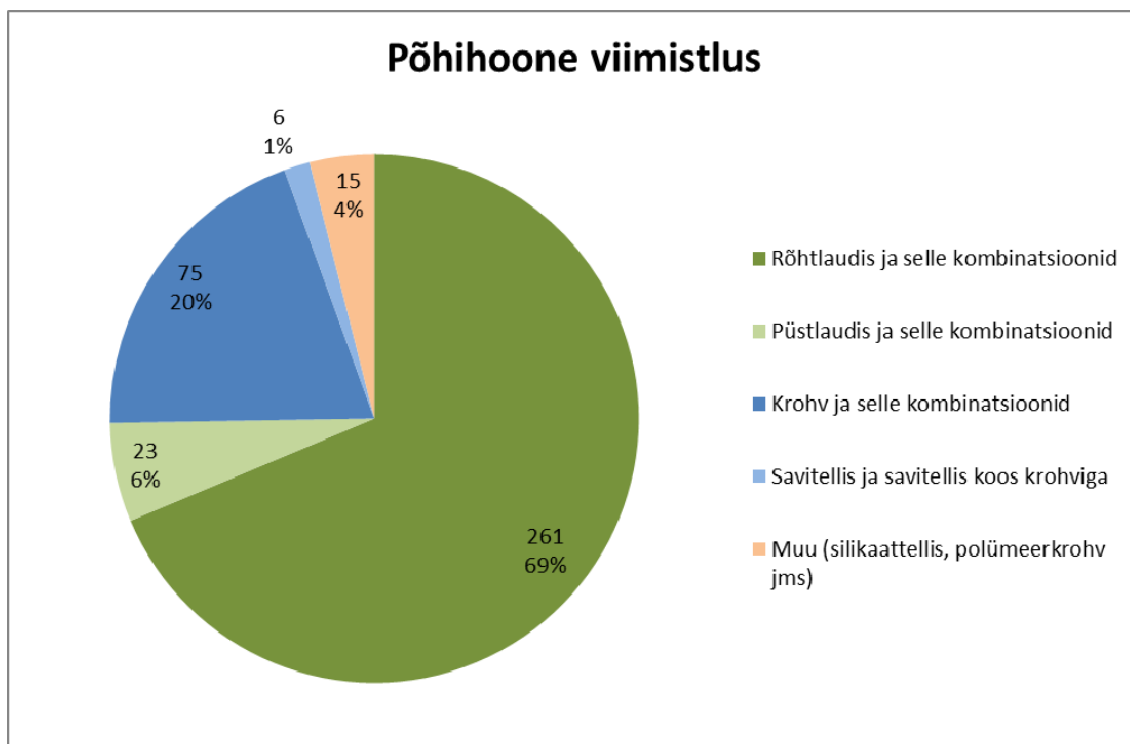
Hoonete konstruktsioonimaterjaliks on ootuspäraselt valdavas osas puit. Tsaariaegsete hoonete puhul tähendab puit rõhtpalkseinu, hilisematel on levinud nii rõhtpalk, püstpalk kui ka mõnel juhul sõrestiksein. Tsaariaegsetest hoonetest on puitkonstruktsioonis 74% ning puit ja kivi segakonstruktsioonis 88% kõigist hoonetest. Kivihooned pärinevad suures osas hilisemast, modernistlikust ehitusperioodist alates u 1930. aastast. Tsaariaegsed hooned moodustavad kivihoonetest 22%.

Joonis 30. Põhihoonet konstruktsioonimaterjal (puit tähistab pea eranditult täispuitseina, mitte sõrestikseina).

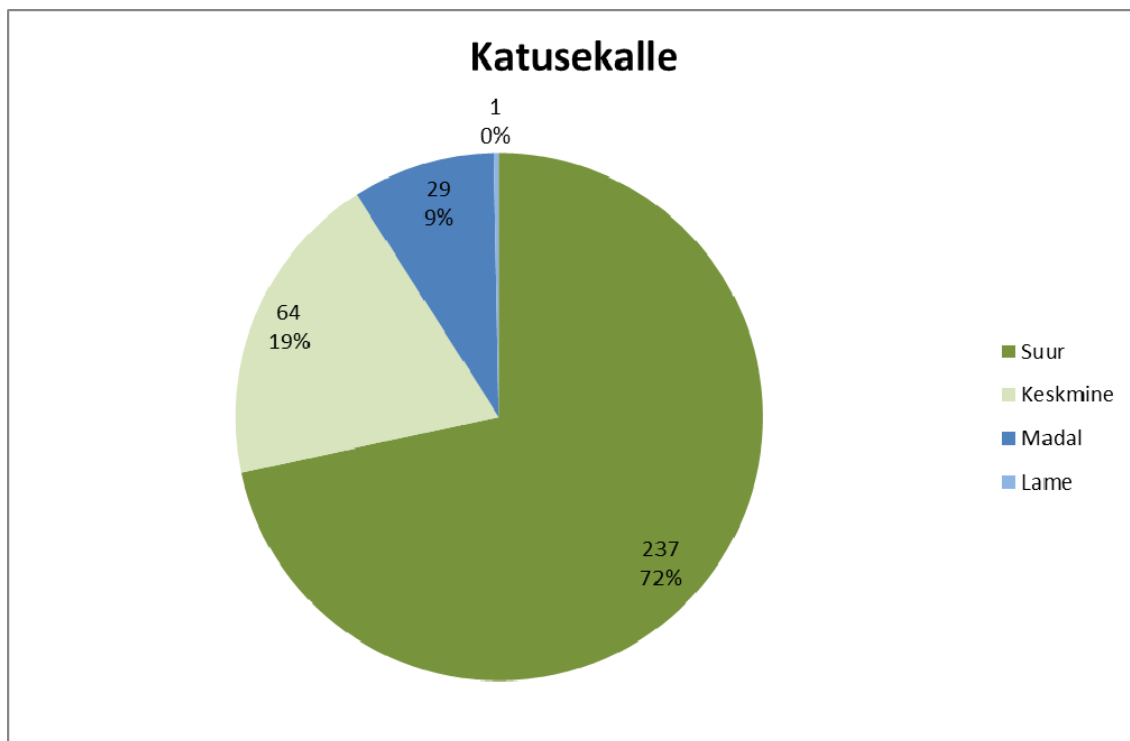
Viimistluses on valitsevaks rõhtlaudis, mida täiendab vähestel juhtudel (19 juhtu) püstlaudis (tavapäraselt korruste vahevöös ja esimese korruse akende allääres). Lisaks on rõhtlaudist üksikutel kordadel kombineeritud ka krohvi, maakivi ja tellisega. Peale rõhtlaudise on teiseks suureks grupiks krohvitud majad, mille hulgas aga tsaariaegset hoonestust on vähe (12 krohvitud põhihoonet). Puhtalt püstlaudisega maju on äärmiselt vähe, kolm ning nad kõik on ehitatud viimastel aastatel⁸¹.

⁸¹ Puhtalt püstlaudisega majad on Selleri 10, 12 ja Meloni 29B.

Joonis 31. Põhihoonete välisviimistlus. Iga viimistlustüübi alla on arvestatud ka kombinatsioon teiste viimistlustüüpidega.

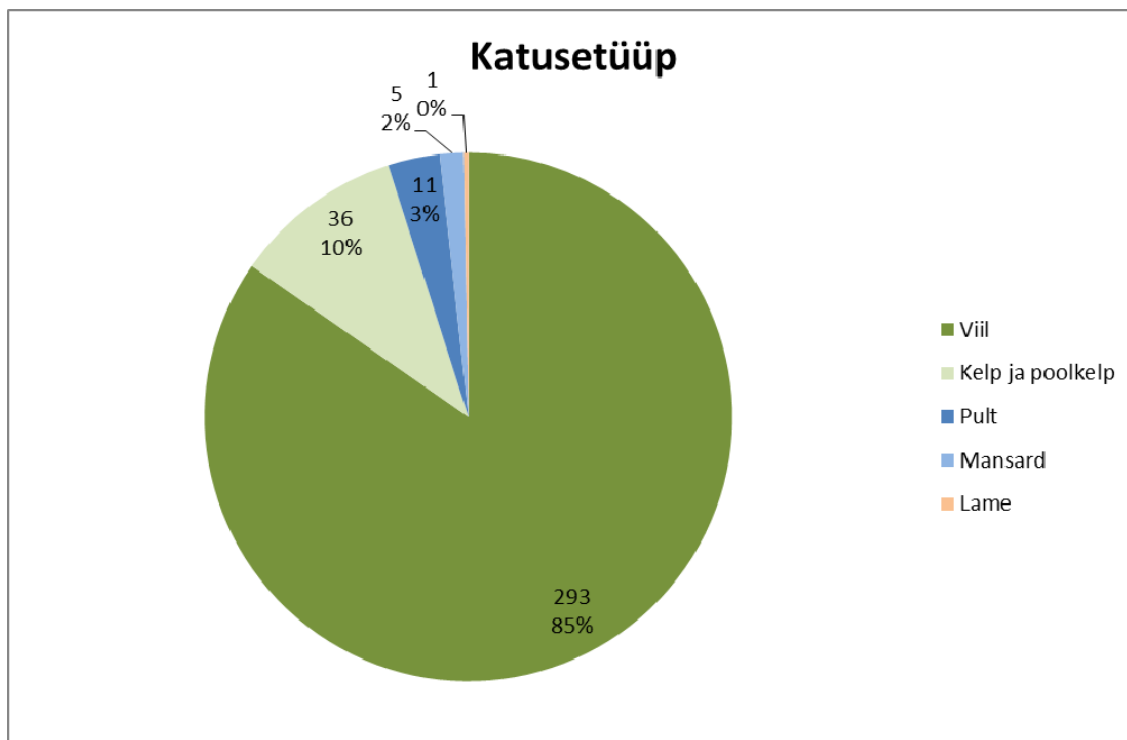
Katusekalde ning tüübi poolest on Supilinn samuti võrdlemisi ühetaoline – valitsevaks on kõrge, 30...45-kraadine (72%) viilkatus (85%). Tsaariaegsetest hoonetest on kõrge katus 77% ja viilkatus 92%.

Joonis 32. Põhihoonete katusekalle: suur (30...45 kraadi), keskmine (20...30 kraadi), madal (10...20 kraadi), lame (kuni 10 kraadi).

Katusekattematerjali ei ole uuritud, sest katuse näol on tegemist kõige kuluvama hooneosaga ning algne katusekattematerjal on tavapäraselt välja vahetatud. Lisaks on

teada, et kõigepealt kaeti katus tihti kas laudise või papiga, vanematel majadel isegi õlgede, kimmi või laastudega vaatamata asjaolule, et juba 1885. a ehitusmäärus lubas katusekatteks vaid tulekindlat plekki või kivi⁸². Tänapäeval aga ei ole ükski nimetatud katustest oma tuleohtlikkuse tõttu lubatud.

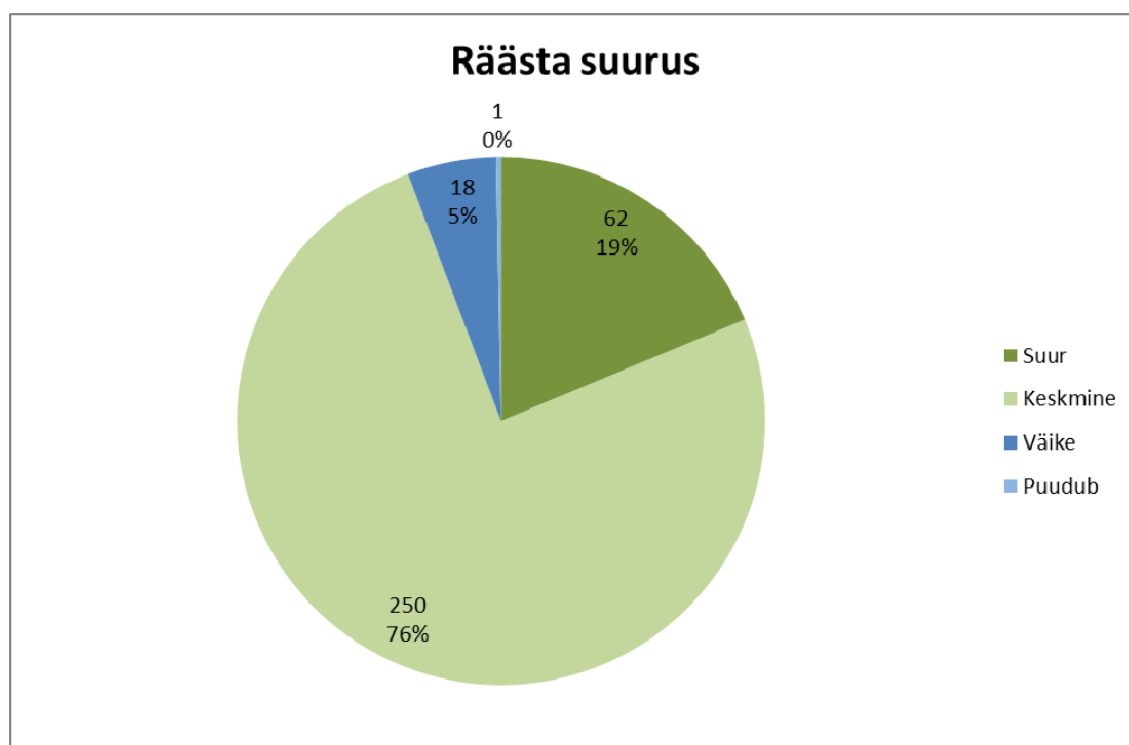
Joonis 33. Põhihoonete põhimahu katusetüüp, väljaehitustel ja varikatustel võib lisaks olla teist tüüpi katuseid.

Katuseräästa olemasolu ja suurus mõjutab nii tänavamiljööd kui ka hoone arhitektuurset välisilmet. Seetõttu käsitleti inventeerimisel räästaid eraldi. Katuseräästad on üldiselt (76%) keskmise suurusega ehk 10 kuni 30 cm hoone seinast. Kõigil tänavatel esineb ka suure räästaga hooneid (19%). Väikese räästaga on pea eranditult hilisemad, peale tsaariaega ehitatud hooned⁸³. Supilinna miljööpildis on oluline roll keskmise suurusega (10...13 cm) räästastega hoonetel.

⁸² M. Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni, lk 59

⁸³ Tsaariaegsed väikese räästaga hooned on Kroonuaia 35, 76 ja Meloni 27, mille räästas on tõenäoliselt vähenenud välisseinte hilisema krohvimisega. Ilma räästata on vaid ehitamisel olev Selleri 12.

Joonis 34. Katuseräästa väljaulatuva osa suurus

Hoonete paiknemise ja tulemüüride olemasolu vahel on kindel seos, mis on üks osa Supilinna tänavamiljööst. Tulenevalt 1885. aasta ehitusmäärusest tuli kõik puithooned, mis asusid üksteisele lähemal kui 4 sülda (st 8,5 m) eraldada tulemüüriga⁸⁴. Kuna suurem osa Supilinna hooneid paikneb tänavajoonel või hoovis krundipiiril (70%) on pea viiendikul (18%) põhihoonetest tulemüür⁸⁵.

Võrdlusmaterjal teiste linnaosadega puudub, kuid võib oletada, et seda on tunduvalt vähem kui tihedasti hoonestatud ajaloolises kesklinnas. Karlova puhul võib samuti oletada suuremat tulemüüride osakaalu, kuid põhjusel, et Karlova rajati juriidiliselt väljaspool linna ehitusmääruse kehtivuse ala, võib Karlovas esineda rohkem ehitusmäärusest kõrvalekaldumist ning tulemüüride puudumist.

Ukse kohal olev varikatus on osa tänavamiljööst. Varikatused on praktilised ning ilmestavad maja arhitektuurselt. Autentsetest varikatustest on säilinud vaid osa (vt Pilt nr 1) Varikatuste järgi on praktiline vajadus majadel, mille peasissepääs on otse tänavale. Uute varikatuste paigaldamisel tuleks senisest enam tähelepanu pöörata praktilise ja konstruktiivse poole kõrval ka nende esteetilisele poolele, mis moodustab olulise osa kogu hoone arhitektuurist. Leidub vanadele eeskujudele toetuvaid häid näiteid (vt Pilt nr 1), kuid kahjuks on enamus varikatuseid, olgugi tehtud vanade eeskujul ja kõige paremas tahtmises, ebaõnnestunud just oma esteetilise väljanägemise tõttu (vt Pilt nr 2). Varikatuste kujundamine vajab erialainimeste kaasamist.

⁸⁴ M. Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni, lk 59.

⁸⁵ Lisaks on tavapärase, et kuurid ja teised abihooned püstitati krundipiirile ning tagumiseks seinaks oli tulemüür.

Pilt nr 1. Vasemal Marja tänav 16 säilinud originaalne varikatus, veidi väsinud ja vajab kohendamist, aga oma eheduses väga mõjuv (Nutt 2010). Paremäl hästi õnnestunud uus varikatus Herne 59 maja peasissepääsu kohal (Nutt 2010).

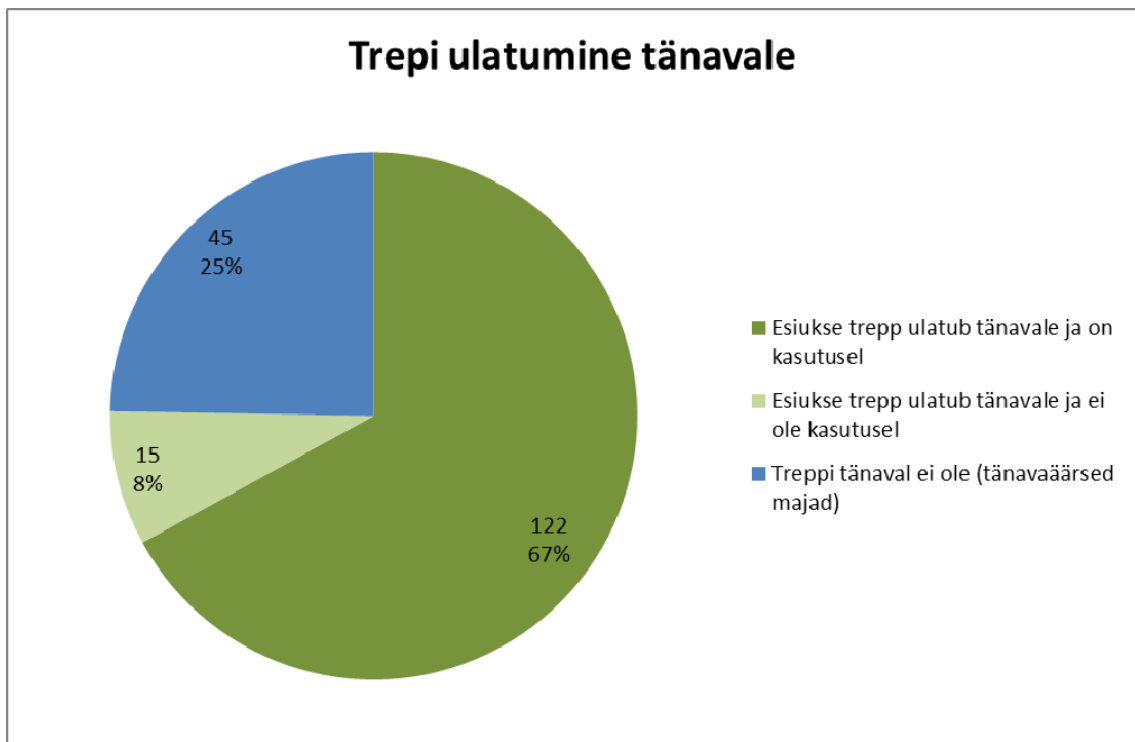

Pilt nr 2. Vasemal Marja 11, ebaõnnestunud uus, täidab küll praktilise vajaduse, kuid häirib nii vale proportsioon (liiga väike) ja kuju (kaar ei ole ringi kujuline) kui ka ebasobiv materjal (lai alumiiniumist toetus) (Nutt 2010). Paremäl ebaõnnestunud varikatus Marja 23 ukse kohal. Häirivad proportsioon (kaar on suur aga lühike) ja materjal (Nutt 2010).

Käesoleva töö raames käsitleti akende puhul ruutude jaotust ning akna kuju. Lisaks sellele on oluline ka akende materjal, mis käesolevas töös eraldi käsitlemist ei leidnud⁸⁶, uste puhul pöörati tähelepanu nende paiknemisele tänava suhtes.

Akende tüüpidest on Supilinna ajaloolisel hoonestusel levinud püstine aken kõrguselaiuse ligikaudse suhtega 1,5:1. Kuna klaas oli seda kallim, mida suurem klaasipind, jaotati aken väiksemateks ruutudeks, tavapäraselt kuueks ruuduks akna kohta. Hiljem hakkasid klaasipinnad suurenema ja jaotuste arv vähenes – tsaariaja lõpuks kujunes tavapäraseks kolmene jaotus, kus üleval servas asuva rõhtsa jaotuse all on kaks samas suurusjärgus püstist jaotust. Kõik kolm jaotust on avatavad. Nimetatud kaks aknatüüpi ning nende vahevariandid on Supilinna ajaloolisel hoonetel enim levinud. Teised variandid, kaasaarvatud mõlemapoolselt avatav püstine aken ning täisklaaspinnad, on hilisemad.

Hooneosade ulatumine tänavaruumi on olnud problemaatiline alates renessansiaegse linnaplaneerimise tekkimisest. Räästa ja varikatuse ulatumine tänavaalale on üldjuhul lubatud (kui need paiknevad piisaval kõrgusel), kuid tänavale ulatuvad trepid on põhjustanud kõnnitee ahenemist ja/või raskusi kõnnitee all paiknevate tehnovõrkude läbiviimisega. Vaatamata sellele, et 1885. aasta ehitusmäärus lubas väljaehitisi vaid 8 tolli (20 cm) ulatuses⁸⁷, on paljude majade trepid Supilinnas märkimisväärselt laiemad. Kolmveerandil tänaväärsetest majadest ulatuvad trepid tänavale. Mitmel puhul on tänavale ulatuv trepp seoses tänavapinna tõstmisega jäänud teekatte sisse või alla.

Joonis 35. Esiukse trepi ulatumine tänavale. Põhiosal treppideta majadel puudub ka otseuks tänavale.

Tänavale ulatuv trepp (tavaliselt aste või paar) on Supilinna tänavamiljöö iseloomulik osa ning miljööd väärtustades on oluline säilitada trepid tänaval. Seda peab arvestama

⁸⁶ Põhjus on selles on kõik ajaloolised aknaraamid ja ukSED on puidust. Uste puhul võib eristada erinevaid uksetahvlite jaotusi. Kahjuks on vanu aknaraame ja uksi säilinud suhteliselt vähe ning plastikraamidega akende või metalluste üleslugemine ei oma suuremat tähtsust.

⁸⁷ M. Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni, lk 58.

ka uushoonestusel. Uute treppide ehitamisel on kasutatud väga erinevaid materjale (vannitoa kahhelplaadist puiduni) ja viise ning suur osa uutest treppidest on lihtsalt käepärastest vahenditest kokku pandud, mistõttu need näevad välja ajutised ja juhuslikud. Säilinud originaaltreppide juures on oluline nende vorm, olenemata sellest, kas materjaliks on graniit või betoon. Trepiastmete nurgad ja servad on tavapäraselt ümardatud ning ääred faasitud (vt).

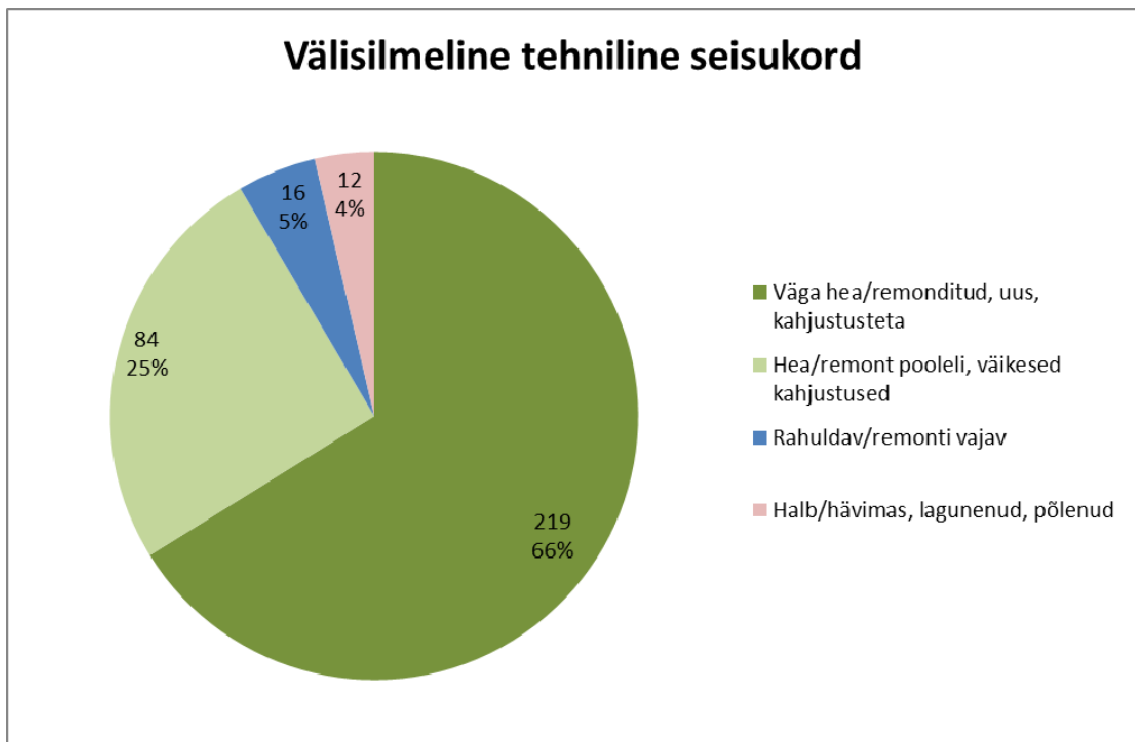
Pilt nr 3. Hea näide betoontrepist Marja 16 peaukse ees. Astme ääred on ümardatud ning faasitud (Nutt 2010).

Lõpuks on hinnatud põhihoone välist tehnilist seisukorda. Hoonete tehniline seisukord on üks oluline aspekt, mis moodustab tervikmiljööst kindla osa ning mille mõju miljööle on selgelt tajutav. Supilinna on ehitatud pikka aega ja pidevalt, see ei ole kunagi valmis saanud, ikka on midagi pooleli, kas siis ehitus või hääbumine. Seetõttu on tehnilise seisukorra visuaalne hinnang tähtis ning annab tervikpildi sellest, milline on käesoleval hetkel hoonete tehniline seisukord, mis omakorda võimaldab hinnata võimalikke arengusuundi. Teisest küljest võimaldab see saada üldise ülevaate Supilinna hoonestuse amortisatsioonist, mida on tavaliselt hinnatud väga suureks s.h. moraalselt vananenuks.

Tehnilist seisukorda on hinnatud järgnevaid põhimõtteid järgides. Kui maja ei vaja remonti, on olukord väga hea. Kui on vaja väiksemat sorti remonti, aga see võib veel oodata, on tegemist hea seisukorraga. Kui hoone vajaks remonti, on tegemist rahuldava seisukorraga. Olukord on halb, kui maja on põlenud või hävimisohus ning vajab kohest ning põhjalikku remonti. Seisukorra hindamisel on arvestatud nähtavaid kahjustusi vundamendil, niiskuskahjustusi seintel, katuse seisukorda, räästarennide ja vihmaveetorude olemasolu jms.

Tulemused näitavad, et 66% põhihoonete seisukord on väga hea ning neljandikul hea. Remonti vajavaid maju on 5% ning hävimisohus on 4% põhihoonetest.

Põhjus, miks võrreldes eelmiste hindamistega enam kui kümme ja umbes 20 aastat tagasi tundub olukord otsustavalt paranenud olevat, on selles, et hooned ei ole liigitatud nn moraalselt vananenuks. Tuginedes tänapäeva teadmistele võib julgelt öelda, et erinevalt seni arvatust, ei ole vana palkmaja halb elukeskkond. Vaatamata mõnede teoreetiliste näitajate nõrkusele, ei ole põhjust ajaloolist hoonestust lammutada või põhjalikult rekonstrueerida nn tänapäevanõuetele vastavaks. Vana palkmaja elamiskõlblikkus ja kõrge elukvaliteet on tagatud ka ilma konstruktsioone, soojustust ja viimistlust välja vahetamata.

Joonis 36. Põhihoonete välisilmeline tehniline seisukord.

Miljöö muinsuskaitsealises tähenduses hõlmab peale avalikult nähtava osa ka krundisisemuses toimuvat. Seetõttu on oluline pöörata tähelepanu ka abihoonete ning krundikasutusele. Abihoonete puhul on oluline nende paiknemine krundil, otstarve ja arv ning eritunnused, nt kahekorruselised kuurid. Krundi olulisteks omadusteks on peale krundisuuruse ka piirete tüüp ja kõrgus, seda eelkõige tänavapoolsel küljel, mis omab nähtavat mõju miljööväärtuslikule keskkonnale. Krundi kasutusel mängivad olulist rolli haljasala osakaal ning puude ja põõsaste olemasolu koos parkimiskohtade maht.

Piirete tüübid jaotati nende mõju alusel tänavaruumi miljööle. Üheks oluliseks mõjuriks on piirde eraldamisvõime, kas see on füüsiline või visuaalne. Seetõttu võeti piirete kõrguse mõõdupuuks täiskasvanud inimese silmade kõrgus – madalast piirdest (alla 1,3 m) on võimalik üle näha ja astuda, keskmisest (1,4 kuni 1,7 m) on võimalik üle näha ning kõrgest (üle 1,8 m) üle ei näe. Teiseks kriteeriumiks on piirete läbipaistvus. Nii hinnates saab teha järeldused selle kohta kas tänav on krundist (hoovist) eraldatud või ei ole.

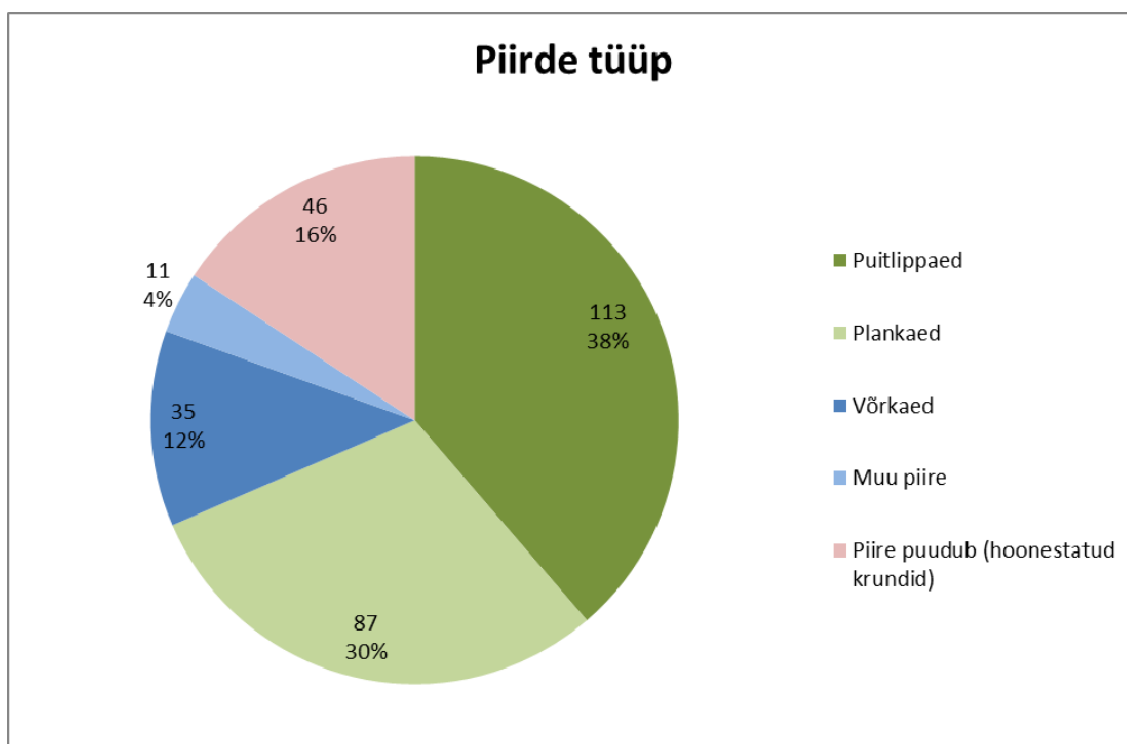
Supilinna ajaloolised tüüpilised piirded on kõrged plangud, mis varjavad tänaval liikuja eest krundi sisemuse (vt Pilt nr 4). Krundi piiramise nõue tuleneb ajaloolistest ehitusmäärustest – nt sätestas 1885. aasta määrus, et krunt tuli tänav poolt piirata aiaga, mille kõrgus ei tohtinud olla kõrgem kui 10 jalga (3 m)⁸⁸. Oma aja tavale vastavalt oli piirdeks kõrge plank, mille sisse ehitati värav koos väravaehitiseaga. 3 m kõrguseid piirdeid Supilinnas täna ei ole. Kahjuks ei ole säilinud ühtegi plankaaia juurde kuuluvat väravat koos väravaehitiseaga. Eraldi uurimist vajaks aga kõrgete plankaedade mõju nii naabrite omavahelisele läbikäimisele kui plankaaia sees elavatele inimestele.

⁸⁸ M. Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni, lk 63.

Pilt nr 4. Meloni 17 1914. aastal. Pildil on näha nii kõrge plank kui ka väravaehitis selle sees. Hoonetest on säilinud hoovis asuv põhihoone. Meloni tn on sillutamata, kuid valgustatud. (Pääsuke 1914⁸⁹).

Täna on Supilinnas suurima osakaaluga puitlippaiad (38%, vt Joonis 37), millele järgneb plankaed (30%). Ka puitlippaed on ajaloolise algupäraga. Piirde materjalina on valdavalt kasutatud puitu.

Joonis 37. Krundi piirde tüüp. Kui piire on erinev tänavapoolsel ja sisepiiridel, on arvestatud tänavapoolse piirde tüüpi.

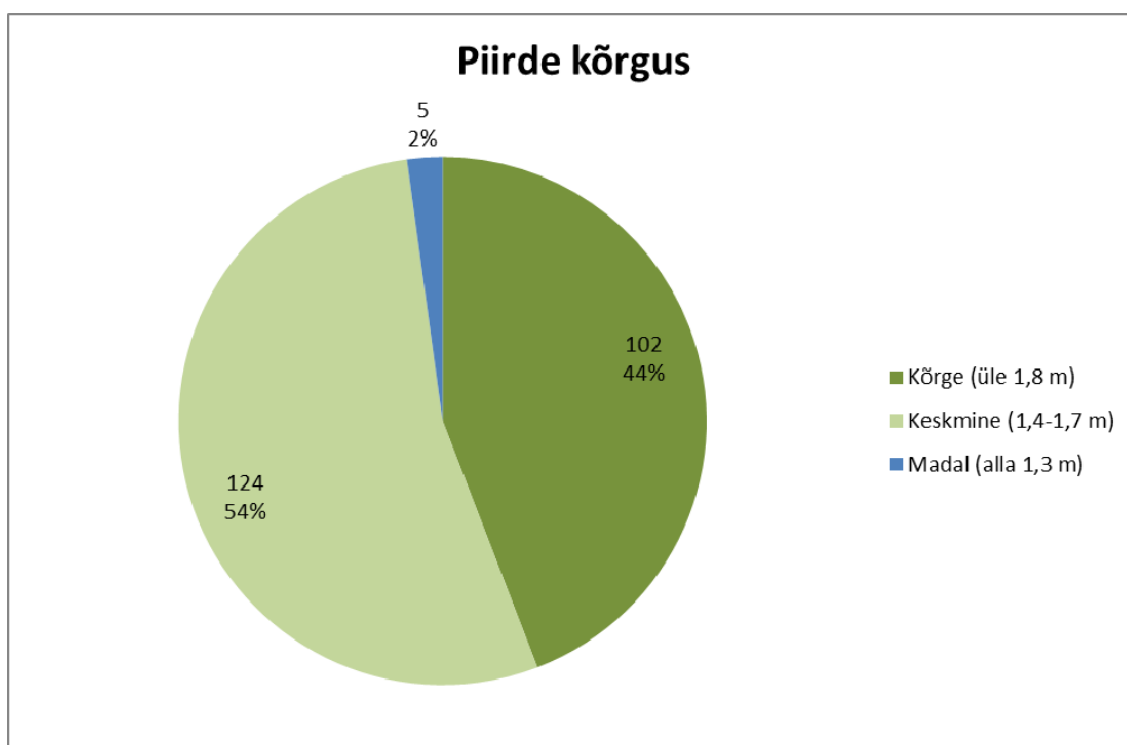
Kõrgeid piirdeid on Supilinnas endiselt palju (44%, vt Joonis 38), millest 73% on plankaiad (vt Pilt nr 5). Levinuimad on siiski keskmise kõrgusega piirded (54%),

⁸⁹ Tartu Linnamuseum TMF 273:85.

millest omakorda 73% moodustavad puitlippaiad. Lisaks piirdele leidub mõnel pool ka krundi piiravat hekki, kuid seda tuleb pidada pigem erandiks.

Pilt nr 5. Vasemal Meloni 17 2010. aastal. Plankaed Meloni tänaval on röömsalt, samas tagasihoidlikult kirju (Nutt 2010). Paremalt Herne 52 2010. aastal. Marja tänava poolne plankaed on näinud nii kevadist päikest kui sügisest pori (Nutt 2010).

Joonis 38. Krundi piirde kõrgus. Kui piire on erinev tänavapoolsel ja sisepiiridel, on arvestatud tänavapoolse piirde kõrgust.

3.4.3 Arhitektuurne iseloomustus

Supilinna arhitektuuri iseloomustab eelkõige lihtsus, praktilisus, aga ka elgants ja hea proportsioneeritus. Supilinna on pidevalt ehitatud alates 18. sajandist. Väarikaim osa hoonestusest pärineb 19. sajandi teisest poolest ning 20. sajandi alguskümnenditest.

Supilinna vanim säilinud hoonestus püstitati 19. sajandi esimesel poolel. Vanim projekt on säilinud 1837. aastast ja on tehtud ühe Herne tn maja laiendamiseks⁹⁰. Viimane on ilmikas näide sellest, et paljud Supilinna majad on olnud pidevas muutumises – aja jooksul võib olla tehtud mitmeid juurde või pealeehitusi ning seetõttu ei ole lihtne öelda, mis ajast üks või teine maja täpselt pärit on.

Algsete hoonete vanust aitab tuvastada nende asetus tänava suhtes. Vanimateks võib pidada hooneid, mis ei asu ühtsel tänavajoonel⁹¹. Range tänavajoone järgimise nõue kehtestati ametlike tänavate loomisega 18. sajandil ja 19. sajandi algul. Varasemat hoonestuse paigutust on näha Oa tänaval, kus mitmed vanemad hooned ei järgi tänavaäärset ehitusjoont, vaid paiknevad selle suhtes nurga all. Parima näitena võib tuua otsaviiluga tänava suhtes paikneva hooneosa Oa 22. Nimetatud hoone järgib 1786. a kaardil olevat krundipiiri. Praegune hoone kehand ei pruugi nii vana olla, kuid hoone asukoht (asend) on pärit 18. sajandist või veelgi varasemast ajast.

Supilinna hoonestamine algas vanimate tänavate – Tähtvere, Emajõe, Kroonuaia ja Oa – äärsetele kruntidele hoonestamisega. Supilinna jäi puutumata 1775. aastal Tartu laastanud tulekahjude poolt. 18. sajandil hoonestati ka Meloni tn Tähtvere tn poolne ots ning Piiri tn algus. 1786. aastal oli kogu Supilinnas hoonestatud 32 krunti, millele lisandusid jõeäärses paiknevad abihooned. 19. sajandi algul rajatud uutele tänavatele – Herne, Kartuli Marja ja täispikkuses Meloni – ehitati majad kõigepealt Meloni tänavale, Herne tn lõppu ning Kartuli tänavale. Seejärel Herne tn algusesse ning viimaks Marja tänavale, mille rajamist takistasid suurte Tähtvere tn äärsete päruskruntide omanikud. Allika tn tänaseni säilinud vanemad hooned pärinevad 20. sajandi esimesest kümnendist.

19. sajandi esimese poole hoonestust iseloomustab ühe täiskorrusega maht, mis paiknevad tänava suhtes nii esi- kui otsafassaadiga, rõhtlaudis, kõrge viilkatus ning võrdlemisi väikesed aknad (Pilt nr 6, vt ptk C Pildid, Pilt nr 4, 5, 6, 7 ja 16). Arhiiviallikate järgi selle perioodi vanimaid hooneid, aastast 1836 pärinev Marja 12 (vt ptk C Pildid, Pilt nr 26), lammutati mõned aastad tagasi. Arhiivi andmetel on 19. sajandi I poolest veel Kroonuaia 25, mis on aga tugevasti ümber ehitatud. Kindlad arhiiviandmed teiste 19. sajandi esimese poole hoonete kohta Supilinnas puuduvad, kuid nimetatud arhitektuuri stiili jätkati 20. sajandi alguseni ning viidatud näited on hilisemast ajast. Mitmed hoonetest järgivad 19. sajandi I poolel kehtinud kohustuslikke fassaadikujundusreegleid, nn tüüpfassaade (vt C Pildid, Pilt 13, 41). Kõige enam leidub ühekordset traditsioonilist hoonestust Kroonuaia, Herne, Kartuli, Marja ja Tähtvere tänaval, kuid samuti Piiri, Oa ja Allika tänaval. Emajõe tänavas on vaid üks taoline säilinud maja (teine, Emajõe 10, lammutati vaid kümmekond aastat tagasi).

⁹⁰ L. Teedema. Supilinna asustuse kujunemine 1704-1899.

⁹¹ Vt M. Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni, lk 63.

Pilt nr 6. Marja 3 (esiplaanil, projekt aastast 1889). Väike viilkatusega maht, otsafassaadiga tänavajoonel. Otsaga tänavajoonel ning tagaküljega krundipiiril on ka hoone juurde kuuluvad kuurid. Põhihoone ja abihoone vahel on kõrge plankaed (Nutt 2010).

Alates 19. sajandi teisest poolest kuni 1920ndate keskpaigani püstitati Supilinnas lisaks ühekorruselistele majadele palju kahekorruselisi, keskse trepikojaga, kõrge või keskmise viilkatusega elamuid (Pilt nr 7, vt ptk C Pildid, Pilt nr 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 14 ja 15), mis olid tihti mõeldud üürimajadena. Sellise hoonestusviisi kõige ühtlasemaks näiteks on Lepiku tn.

Lepiku tn hoonestamist alustati 1907 ning lõpetati põhiosas 1914, mil valmis Lepiku 8. Hiljem, 1936. aastal ehitati juurde Lepiku 1A, mis erineb nii stiililt kui ka viimistlusmaterjalide poolest ülejäänud Lepiku tn majadest. Lepiku tn on oma terviklikkusega nii Tartus kui ka Eestis üldiselt harukordne nähtus. Tegemist on kahekorruseliste puidust korterelamutega, millel on kõrge viilkatus ning mitmel puhul keskne frontoon. Kujunduse poolest esindavad need 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul levinud stiili, mille näiteid leidub palju nii Supilinnast kui ka teistest Tartu linnaosadest. Supilinna seisukohalt ei saa Lepiku tänavat siiski pidada representatiivseks. Ühest küljest on hoonestuse maht erakordselt suur (Lepiku tn on (koos Emajõe tänavaga) Supilinna suurimate majadega, keskmine ehitusalune pindala 242 m², mis on ligi kaks korda suurem kui Marja või Tähtvere tänaval), teisest küljest on Lepiku tn majad üksteisega väga sarnased (ainsa erandi moodustab ühekorruseline, nivendivööga Lepiku 5). Viimane leevendab veidi tänava ühetaolisust ning annab sellel veidigi supilinlikku mitmekesisust. Legendi järgi on tegemist tänava arendajale endale, talupoeg ja kaupmees Hendrik Leppikul ehitatud majaga. Arhiividokumendid näitavad siiski, et Hendrik Leppik müüs hoonestamata krundi supilinlasele Henn Maidele⁹² 1907. aastal ning viimane püstitas sinna 1911. aastal hoone. Kolmandaks Lepiku tn eripäraks võrreldes Supilinnaga tervikuna on selle väga lühikene ehitusaeg – enamik hoonetest püstitati samaaegselt või järjestikku. Supilinnale üldiselt on aga omane järgjärguline ehitus, mida ei katkesta suured purustused.

Kahekordsed lihtsad puitelamud on tooniandvad veel nii Marja, Herne kui ka Kroonuuaia tänaval ning moodustavad olulise osa hoonefrondist ka Tähtvere, Kartuli, Meloni, Piiri ja Oa tänaval. Vaid üks taoline hoone leidub Allika tänaval. Emajõe tänaval asub üks seda tüüpi hoone hoovis (Emajõe 4) ning teine, tänavaäärne (Emajõe

⁹² Supilinna kinnistud, <http://www.eha.ee/kinnistud/tartu/public/>, koostanud Lea Teedema.

6) on krohvitud. Visuaalselt annavad kahekordsed rõhtlaudise ja viilkatusega puitelamud Supilinnale suures osas tema arhitektuurselt eripärase ilme. Karlova ning teiste sarnaste piirkondadega võrreldes on Supilinna elamud lihtsamad, ilma ilutsevate puitlõigeteta, kuid sellevõrra ka elegantsemad.

Olulisimaks Supilinna arhitektuurse ilme võtmeks võibki lugeda kahe eespool nimetatud hoonetüübi vahelduslikku paiknemist. Tulenevalt pikaajalisest järjepidevast hoonestamise perioodist on tegemist äärmiselt mitmekesise pildiga, kus iga maja on teistest erinev⁹³.

Pilt nr 7. Supilinnale omased kahekorruselised Herne tänava puitelamud, mis vahelduvad ühekorruselistega (Nutt 2005).

Pilt nr 8. Krooniaia tn 9, 11 ja 15, taamal vasemal ka Kroonuaia tn 34 (Nutt 2010).

⁹³ Ka Lepiku tn sarnaste kortermajade puhul leiab lähemal vaatlusel, et igaüks neist on püstitatud erineva projekti järgi. Kahtlusi tekitab vaid tänava lõpus Aleksander Rossneri püstitatud paar – Lepiku 9 ja 14 – mis on äärmiselt sarnase välisilmeaga.

Eelpool nimetatud ühekorruselise hoonestusega haakuvad hästi hilisemad, peamiselt kuni 1950ndate lõpuni ehitatud ühekordsed rõhtlaudise ja viilkatusega puiteramud (Pilt nr 9). Tegemist on lihtsa, põhjamaise hoonetüübiga, mis on meie kliimaga hästi kohastatud ning õigesti proportsioneeritult ilus. Tihti on väikesemahuline hoone paigutatud kas eesaia taha või krundi keskele moodustades selliselt hoonestusfooni ise esile tükkimata.

Pilt nr 9. Oa 36, enne II maailmasõda, 1938. aastal ehitatud eramu, mis esindab ka peale sõda jätkunud eramuehitusstiili (Nutt 2010).

Alates 1920ndate teisest poolest hakati püstitama modernistlikke, nn Tähtvere funktsionalismi stiilis kohekorruselisi, madala kelpkatusega krohvitud korterelamuid. Neid leidub nii Tähtvere, Marja, Lepiku, Oa kui ka Emajõe tänavas. Selle ehitusstiili kahtlemata kuulsaim esindaja Tartus, Arnold Matteus projekteeris Supilinnas Emajõe 12 (1936) ja Marja 21A (1939) ning Emajõe 8 juurdeehitused (1931 ja 1933). Oma sõnumilt ja vormikeelelt eristuvad need selgelt eelnenud ehitustraditsioonist, võib isegi öelda, et vastanduvad sellele. Oma loomisperioodil käsitleti neid uue, parema aja tunnusena. Tänapäevases kontekstis, kui väärtustatakse ka 19. sajandi tööliselamuid, mõjuvad funktsionalistlikud majad Supilinnas äraeksinud printsessidena. Seda võimendab ajasolu, et nad ei moodusta märkimisväärset ansamblit vaid asuvad enamjaolt traditsioonilise hoonestuse vahel, ainsaks erandiks Tähtvere tn algus.

Pilt nr 10. Emajõe 12, ehitatud 1936, arhitekt A. Matteus. Tegemist on nn Tähtvere funktsionalismi näitega (Nutt 2010).

Alates 1960ndatest levima hakanud krohvitud või silikaatviimistlusega eramud omavad vastupidiselt 1950ndateni püstitatud eramajadele mitmeid modernistlikke detaile nagu väike katusekalle, rõhtaknad ning ümaraken sissepääsu juures. Neile lisanduvad 1960-70ndate kahekorruselised, madala kelpkatusega kivist eramud või kahepereelamud. Selline hoonetüüp mõjub Supilinna keskkonnas võõrana kandes sõnumit individualismist ja uusaegsusest vastupidiselt ajaloolisele rõhtlaudisega korterelamule, mis räägib vastupidiselt sotsiaalsest mitmekesisusest ja traditsioonidest.

Pilt nr 11. Marja 33, ehitatud 1967. Alates u 1960ndatest levinud kahekorruseline modernistlik eramu (Nutt 2010).

Okupatsiooniperioodil rajati Supilinna ka mõned kohmakad tööstushooned (nt *Mehis Oa* ja *Kartuli tn* nurgal, *Dünamo Oa* ja *Emajõe tn* vahel, *Oa 10B* kompleks) ning hulga autokuure (*Lepiku* ja *Herne tn* vahel, *Marja tn* treppide juures, hoovides). Tänapäeva kontekstis on tegemist väärtusetute hoonetega, mille lammutamine vaid parandaks üldist ruumilist keskkonda.

Taaskehtestatud Eesti Vabariigi ajal on Supilinna ehitatud võrdlemisi vähe. Uued hooned on aga tihti silmatorkavad oma suure mahu ning erksate värvidega. Enamikel juhtudel võib aimata piirkonnas tooniandva hoonestustiliga kokkusobitamise püüdu, kuid üldjuhul uued hooned oma välisviimistluselt pigem vastanduvad senisele keskkonnale kui püüavad sellesse sulanduda (vt ptk C Pildid, Pilt 53, 56). Läbivaks probleemiks uushoonestuse puhul on selle liiga suur maht, mis olenemata ümbritsevate majade suuruselt, joondub Supilinna suurimate majade järgi. Uute ehituspiirkondade – *Selleri tn*, *Kauna tn* ja *Oa tn* ning *Emajõe* vahelise ala – väljaehitamise tulemusena võivad tekkida sobimatult mahukate majadega alad. Teine läbiv probleem on väljakutsuv arhitektuuriline kujundus ning silmatorkav värvilahendus (vt ptk C Pildid, Pilt 52). Ühest küljest võib eripärasusi lugeda Supilinnale omaseks ning seetõttu võiks selliseid maju nagu *Oa 56* (vt ptk C Pildid, Pilt 54) esile tõsta. Oht peitub siiski asjaolus, et taolise ehitusviisi jätkudes kaob väljakujunenud ühtsus ning asemele astuvad üksikud hõikujad, mis püüavad ruumis tähelepanu endale tõmmata. Värvivaliku osas ei ole arhitektid tõenäoliselt teadlikud traditsiooniliste värvilahenduste tagamaadest⁹⁴.

Üldiseid suundumusi välja tuues võib hoonestuse poolest Supilinna representatiivseteks tänavateks lugeda *Herne* ja *Kroonuaia* tänavat, kus on suures osas säilinud ajalooline hoonestusstiil nii ühe- kui ka kahekorruseliste elamutega. Lisaks esineb *Herne* tänaval ka hilisema arhitektuuri näiteid, kuid seda niivõrd piiratud koguses, et see mõjub tervikpildile isegi täiendavalt. Enim meeolehärmi valmistavad

⁹⁴ 19. sajandil ei kasutatud erksaid toone ega valget. Vt M. Siilivask. Ehitismääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni.

vanade majade sobimatud ümberehitused, mida leidub eriti rohkesti Herne tn Kroonuaia ja Marja tn vahelises lõigus. Kroonuaia tn on säilinud suures osas autentsena, sest okupatsiooniajal nägid planeeringud ette kogu hoonestuse lammutamise ning uusi maju siia ei ehitatud. Pärast 1991. aastast on lisandunud mõned uushooned, mis õnneks ei oma tänavapildis otsustavat rolli.

Lisaks nimetatutele on ka Kartuli tn puhul tegemist väga hästi säilinud miljöoga, mida rikuvad veidi mõnede majade ümberehitused. Tänaval on säilinud autentselt Kartuli 3 ja 11 (vt ptk C Pildid, Pilt 6, 9), üldiselt heas võtmes on restaureeritud Kartuli 6 ja 12, kuid värvivalik on ebaõnnestunud mõlema puhul.

Iseloomulikuks Supilinna tänavaks võiks lugeda ka Marja tänavat, kus Herne ja Tähtvere tn vahelises lõigus on tooniandvaks kahekorruselised ning Emajõe poole jäävas lõigus ühekorruselised tsaariaegsed hooned. Marja tänaval asub sobivas asukohas laste mänguväljak.

Tähtvere tänav Marja ja Meloni tänav vahel olev lõik on väga hästi säilinud, kuid enne Marja tänavat Kroonuaia tn poole jäävas osas leidub eriilmelisi hooned kõigest ajajärkudest alates 1930ndate algusest. Tähtvere 4 krundil asub Supilinna suurim, 4-korruline kivimaja, mis ehitati 1883. aastal kahe puitmaja vahele, mis tingis mõlemasse otsa tulemüüri rajamise vajaduse. Tähtvere tänav lõpuosas (alates Meloni tänavast) on kogu ajalooline hoonestus tänav määpoolsel küljel hävinud.. Selle põhjuseks on Tartu õlletehase laiendamine, mille käigus on kokkuostetud kruntide hoonestus lammutatud. Osa krunte on hetkel tühjad, osale on püstitatud mastaapseid, keskkonda sobimatuid tootmishooneid ja -rajatisi.

Meloni ja Piiri tänaval leidub küll mitmeid traditsioonilisi maju, kuid suured lõigud on hoonestatud juba tänavajoonest eemal paiknevate või erinevas ehitusstiilis hoonetega. Meloni tänav oli üks Supilinna esimesi, tiheda hoonestusega tänavaid, kuid tänaseks päevaks on enamik 19. sajandi I poole ja keskpaiga hoonetest kas lammutatud või ümber ehitatud. Piiri tn kesklinna poolne külg on suures osas hoonestatud pärast II maailmasõda, kuid teisel küljel leidub mitmeid kauneid maju 19./20. sajandi vahetusest (Piiri 12, Piiri 14). Piiri 7 hoovis asub vanamoodne pesuköök (Pilt nr 12).

Pilt nr 12. Pesuköök Piiri 7 hoovis (Nutt 2010).

Oa tn algus kuni Kartuli tänavani on kahjuks kaotanud suure osa oma ajaloolisest hoonestusest. Oa tn tagumise osa (alates Kartuli tänavast) hoonestus on eranditult pärit alates 1930ndatest, mil Oa tn pinnase täitmise muudeti siinsed krundid ligipääsetavaks. Mõnede hoonete puhul võib leida supilinlikke tunnuseid, kuid enamuse uushoonestuse vormikeelest on tuntavalt erinev. Tasakaalustavaks teguriks on mitmete hoonete väiksus ja tagasihoidlik lahendus. Seda ei saa kahjuks öelda kõige uuemate, viimasel viiel aastal püstitatud majade kohta

Allika tn on väike ja intiimne, madala hoonestusega. Majadest on mõned hästisäilinud (Pilt nr 13), kuid leidub ka kummalisi ümberehitusi.

Pilt nr 13. Allika 6 Supilinna lõpus (Nutt 2010).

Ülejäänud tänavatest on erinevad juba kirjeldatud Lepiku, aga ka Emajõe tänav. Viimasest kujunes iseseisvusaja teisel kümnendil esindustänav, millena ta on jätkanud pärast okupatsiooniaegset pausi ka viimased 20 aastat. Tulenevalt sellest on Emajõe tn hooned üldiselt suuremad ja esinduslikumad kui Supilinnas tavaks. Tartu jaoks on tegemist viimase näitega enne II maailmasõda levinud kaldaäärsest hoonestusest. Emajõe tänav on peaaegu valmis, st kõik krundid peale Kroonuaia 70, 76 Väike-Emajõe tänavaga⁹⁵ külgneva osa on hoonestatud. Nimetatud viimase lõigu hoonestamisel tuleb hoolega kaaluda, millist hoonet püstitada, sest tegemist on väga esindusliku asukohaga nii Supilinna siseneja kui ka jõelt vaatleja seisukohalt.

⁹⁵ Väike-Emajõe aadressil ei asu ühtegi hoonet.

4 Supilinna väärtused ja nende hoidmine

4.1 Piirkondlikud väärtused

Supilinna muinsuskaitsete väärtuste määratlemisel on aluseks võetud Viini memorandumis esitatud juhised:

Ajalooline linnamaastik saavutab oma erilise ja üldise tähtsuse nii loomuliku kui ka kavandatud territooriaalse arengu tulemusena teatud ajavahemikus linnastumise kaudu, hõlmates keskkondlikke ja topograafilisi tingimusi ning väljendades majanduslikke ja sotsio-kultuurilisi väärtusi, mis kuuluvad ühiskonna juurde. Ajaloolise linnamaastiku kaitsmine ja säilitamine koosneb nii üksikute registreeritud objektide kui ka koosluste ja nende oluliste ajalooliste tüpoloogiliste ja morfoloogiliste, nii füüsiliste, funktsionaalsete ja visuaalsete kui ka aineliste ja tundmuslike seostega.⁹⁶

Tulenevalt eelneva peatüki analüüsist ning Supilinna edendamise kavast⁹⁷, on Supilinnas võimalik välja tuua järgmised olulisimad väärtused, nii materiaalsed kui ka sotsio-kultuurilised:

1. hästisäilinud ja omanäoline Tartu ajalooline puitlinnaosa, mis on Eestis ainulaadne;
2. lihtsa ja tagasihoidliku kujundusega keskkond ilma toretsevate detailideta;
3. terviklik, inimsõbralik ja ehe miljöö;
4. alalhoidlik eluviis (nii keskkonna rahulikkus kui ka stabiilsus);
5. tugev kogukonnatunne ning elanikud peavad ennast supilinlaseks;
6. sotsiaalne mitmekesisus ja sallivus;
7. krundistruktuur koos säilinud ajalooliste krundipiiridega;
8. eelmodernistlik algupärane hoonestus ehedal kujul;
9. tänavakoridorid koos tänavaruumi ja -elementidega;
10. suur haljasala osakaal ning veealad (Emajõgi ja Supilinna tiik).

Nimetatud väärtuste säilitamine ning hoidmine on võimalik mitmel moel. Kõige paremini toimivaks viisiks väärtuste säilitamisel on inimestega suhtlemine, probleemide teadvustamine ja inimeste teadlikkuse tõstmine nii, et elanikud tegutseksid väärtusi hoidvalt ilma keeldude ja käskudeta. Kohalikule elanikkonnale suunatud teavitus- ja selgitustöö inimestega suhtlemise läbi on kindlasti kõige tõhusam viis, kuid samas ka aeganõudev. Niisamuti oluline on väärtuste tutvustamine ja selgitamine mitte-supilinlastele, kes oma otsustega mõjutavad piirkonna arengut, sh ehitustegevus.

⁹⁶ Vienna Memorandum, p 12: *The historic urban landscape acquires its exceptional and universal significance from a gradual evolutionary, as well as planned territorial development over a relevant period of time through processes of urbanization, incorporating environmental and topographic conditions and expressing economic and socio-cultural values pertaining to societies. As such, protection and conservation of the historic urban landscape comprises the individual monuments to be found in protection registers, as well as ensembles and their significant connections, physical, functional and visual, material and associative, with the historic typologies and morphologies.*

⁹⁷ Supilinna Selts. Supilinna edendamise kava projekt. 2006. Kättesaadav aadressil <http://www.supilinn.ee>.

Sotsio-kultuurilise keskkonna arendamiseks ei pruugi kõige paremini sobida tee, mis lähtub eelkõige majanduslikest eesmärkidest. Palju olulisem väärtuste säilitamisel võib olla hoopis teatud arengute piiramine või vältimine, kusjuures ka see võib pikemas perspektiivis olla majanduslikult hoopis tulusam kui kiire arendus. Näiteks suureneks autoliiklus tänavate asfalteerimisega tunduvalt, mis läbi halveneks piirkonna elanike elukvaliteet just liikluse suurenemise läbi, kuigi esmapilgul tundub, et tänavate asfalteerimine tõstab elukvaliteeti. Tänavate väljaehitus peab toimuma vaid Supilinnale sobival viisil kasutades kattetüüpe ja tänavaelemente, mis vähendab praegusi probleeme (raske läbitavus, tolm, pori jne), kuid ei tekita omakorda uusi (liiga suur sõidukiirus, läbiva liikluse kasv jms).

Kogukondlikku läbikäimist parandab üksikute kogunemiskohtade toetamine, mida aga ei tohi planeerida ilma kohaliku eripära arvestamata. Kindlasti ei tohi otsuste, näiteks lihtsate pinkide paigutamisel, lähtuda kuskil mujal nähtust, vaid lähtuda tuleb ainult Supilinnast ja selle eripärast. Supilinnas olulisteks kogunemiskohtadeks on Herne pood ja Emajõe kaldapealne, aga ka elumajade trepid, mis asuvad tänaval, ning aiad, mille tõttu pingid tänaval mõjuksid võõrana. Herne pood tuleb säilitada kasvõi omavalitsuse toetuse abiga, kuid piirata tuleb naabermajade elanikke häirivat alkoholimüüki ning öörahu rikkumist.

Kvartaleid läbivatest liikumisteedest on püsima jäänud Lepiku tänava lõpuosa ühendus Herne ning Marja tänavaga. Need teed tuleb säilitada läbipääsuks jala või rattaga. Planeeritav jalgtee Herne tänavast Oa tänavale on soovitatav välja ehitada. Hetkel ei ole küll tegemist kasutatava liikumissuunaga, kuid arvestades kvartali suurust, on jalgsi läbipääsu võimaldamine põhjendatud. Läbipääsul võib olla ka kogukonna läbikäimist parandav mõju.

Sotsiaalse mitmekesisuse tagamiseks on oluline vältida aadelikustamise (gentrifitseerumise) ilminguid, mille tulemusel võib väheneda sotsiaalne mitmekesisus. Selleks tuleb soodustada odavamate elamispindade pakkumist läbi planeerimis- ja ehitusnõuete, sotsiaalpoliitika ning maksupoliitika (nt maamaksu määr). Sotsiaalse sidususe tagamiseks on mõistlik toetada linnaosa erinevaid elanikke ühendavaid üritusi.

Supilinna iseloomustab hästisäilinud autentne linnakeskkond. Hoonestuse puhul on võimalik määrata konkreetselt iga hoone väärtus mitmel viisil. Käesoleva töö raames hinnati põhihoonete välisilmelist väärtust kahel tasandil – üksikhoonena ja miljöö osana (vt D Lisad, Inventeerimistabel). Üksikhoone puhul on kõige väärtuslikumateks hinnatud tsariaegsed hooned (vt B Joonised, Joonis 5). Ühest küljest moodustab nimetatud ajalooline kiht Supilinnale omase üldpildi. Teisest küljest on tegemist eelmodernistliku hoonestusega, millel võib lisaks üldise arhitektuurse lähenemisviisi erinevusele tänapäevasest esile tuua ka ehitusviisi erinevust. Tegemist on nimelt ehituse kui käsitööga, mitte tööstulikulult hoone püstitamise, mis on omane tänapäevale. Käsitöö traditsioon koos ehitusmeistritega säilis suures mahus veel peale II maailmasõdagi, kuid tänapäeval on selle osatähtsus vähenenud.

Teise rühma moodustavad väiksemate, hoone üldilmet mitte rikkuvate ümberehitustega eelmodernistlikud hooned. Koos esindavad nad supilinnliku hoonestuse tuuma, millega saab võrrelda kogu ülejäänud hoonestust. Kolmanda kategooria moodustavad pärast tsariaega ning vabariigi algusaega ehitatud modernistliku kallakuga hoonestus kuni u 1950ndate lõpuni. Siia hulka on arvatud ka kuni u 1950ndate lõpuni püstitatud traditsioonilised lihtsad 1,5-korruselised eramud. Neljanda ja viienda rühma moodustavad vähem väärtuslikud hooned – esiteks ulatuslikult ümberehitatud tsariaegsed hooned ning teiseks alates u 1960ndatest ehitatud majad. Viimasesse rühma kuuluvad mitteväärtuslikud hooned nagu ajutise väljanägemisega okupatsioonigaegsed tööstushooned.

Supilinna seisukohalt on üksikhoone väärtusest olulisemgi miljöoline väärtus, st millise panuse iga üksikhoone annab miljöölisse tervikusse. Miljöölise väärtuse seisukohalt on määrav hoone paiknemine krundil (kas ta järgib tänavaäärne-hoovimaja struktuuri), maht (soovitavalt 1 kuni 2,5 korrust), hoone arhitektuur ning selle suhtestumine eelpoolnimetatud Supilinna iseloomustavasse hoonestusse kui ka üldine välisilme (värv, välisviimistlus, avatäited tervikuna). Siin jagunevad majad väga väärtuslikeks, väärtuslikeks, neutraalseteks ja miljööväärtuslikku keskkonda kahjustavateks (vt B Joonised, Joonis 4).

Antud töö raames oli võimalik hinnata vaid põhihooneid, kuid olulise osa miljöösse annavad kindlasti ka kuurid ja pesuköögid. Viimaste puhul on oluline soodustada nende olemasolu üldiselt ning vältida liigset standardiseeritust. Ehitusõiguse kaalumisel tuleb arvestada, et traditsiooniliselt on abihooned tihti asunud krundipiiril, mida peaks lubama ka tänasel päeval, va juhul kui sellega kaasneb tõsine kahju naaberkrundile.

Järgnevas tabelis on ära toodud miljöösse sobivale hoone olulised tunnused:

<i>Tunnus</i>	<i>Iseloomustus</i>
1. Paiknemine krundil	Esifassaadiga tänava ääres ühtsel ehitusjoonel, tänavaäärse hoone olemasolu korral lisaks sellest mahuliselt väiksem hoovimaja; parkimine paigutada tänavaäärse maja vahetusse lähedusse mitte krundi sügavusse.
2. Maht	Samas suurusjärgus piirkonna keskmisega, kuid ei tohi ületada vahetute väärtuslike naaberpõhihoonete kõrgust; juhul kui on väljakujunenud räästajoon, võib räästas ulatuda selle jooneni.
3. Korruselisus	Korruselisus on üks või kaks koos katusealuse väljaehitamise võimalusega; katuseväljaehitused (vintskapid) ei tohi ületada 1/5, lühemate, kuni 10 m pikkuste majade puhul kuni 1/3 katusepikkusest.
4. Katusekalle ja -tüüp	Katusekalde vahemik on 30 kuni 40 kraadi, keskse viiluga viilkatus, piki krundipiiri hoonestamisel pultkatus; kelpkatus on vaid väikesemahulistel (pikkus alla 10 m) hoonetel.
5. Sokkel	Sokkel eristub hoone maapealsest mahust ja on kuni 1 m kõrgune, reljeefsel alal kehtib piirang hoone kõrgemal pool asuval küljel; viimistletud eelistatult krohviga, kui lubatud ka maakivid ja punane tellis.
6. Konstruksiooni-materjal	Konstruksioon on täispuit-, hoovimajadel ka sõrestiksein; hoovipoolsed trepikojad võib teha kivikonstruktsioonis; abihooned sõrestikkonstruktsioonis ning saun nii puust kui kivist.

<i>Tunnus</i>	<i>Iseloomustus</i>
7. Viimistlusmaterjalid	Põhimahul on lai, vähemalt 20 cm laiune rõhtlaudis, mida võivad ilmestada püstlaudisega vööd, väikesemahulistel (pikkus alla 10 m) hoonetel ka lubikrohv; katusekattematerjal valtsplekk, erandjuhul funktsionaalse põhjendatuse korral savikatusekivi ⁹⁸ ; aknaraamide ja välisuste materjal puit.
8. Aknad, ukсед	Aknad on püstised (akna kõrgus laiusest pikem u 1,5 korda), kahekordsete raamidega ja sümmeetriliselt avatavad, väikesed aknad küljemõõduga kuni 50 cm võivad olla ka rõhtsad või ruudukujulised; suured, enam kui 1 m ² suurused liigendamata klaaspinnad ei ole lubatud tänavapoolses küljes; ukсед on tavapäraselt kahe, võrdse laiusega poolega; nii ukсед kui ka aknad paiknevad samas tasapinnas hoone välisseinaga.
9. Värv	Keelatud on erksad toonid ja valge ⁹⁹ .
10. Olulised iseloomustavad detailid	Otse tänavale viiv välisuks, mille ees on paari astmega trepp ning kohal väike varikatus, räästa suurus keskmine (10 kuni 30 cm), savitellistest või krohvitud korsten, räästad võiks eelistatult olla lahtised, kuid lubatud on ka kinni ehitatud, kaaluda tuleks 2-korruselise maja puhul korruste visuaalset eristamist.
11. Olulised vöörad omadused	Eesaiaga hoone paigutus, metallist korstnad ja tuulutussavad ning suured klaaspinnad tänavalt nähtaval küljel, alt toestamata rõdud, lillekastid, peened nikerdused, tuulekoda tänavapoolsel küljel.

Uushoonestuse rajamisel peab lahendus vastama Cesare Brandilt üle võetud lakuuni täitmise põhimõttele – uushoonestus peab kaugvaates sulanduma eelistatud ajaloolisse keskkonda, kuid lähivaates on selgelt eristatav selle kaasaegsus¹⁰⁰. Teiste sõnadega peab uushoonestus järgima Supilinnale iseloomulikku hoonestusviisi ning kujundust. Keelatud peavad olema nii silmatorkavalt vöörad üldlahendused kui ka arhitektuuridetailid.

Supilinna suurimaid elukvaliteeti tagavaid omadusi on suur haljastuse osakaal. Eesmärk peab olema selle säilitamine võrdvärses mahus. Selleks tuleb loobuda kvartalite edasisest poolitamisest ning kvartalisemisuse täishoonestamisest¹⁰¹. Kvartali sees paiknevate suurte aedade kasutuselevõtuks puhke- ja tarbeaiana on vajalik lahendada liigvee ärajuhtimise probleem. Tegemist on viimastel aastatel süvenenud

⁹⁸ Levinuimad ajaloolised katusekattematerjalid nagu laudis, õled, kimm, sindel, laast ei vasta tänapäevastele tuleohutusnõuetele. Seepärast on mõistlik ajaloolistes piirkondades kasutada vanuselt järgmist, valtsplekist valmistatud katust, mille paigaldamist nõuti ka juba 19. sajandil. Kivikatuseid ei ole Supilinna puitmajadele traditsiooniliselt ehitatud.

⁹⁹ Vt M. Siilivask. Ehitusmääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni, lk 60.

¹⁰⁰ Vt L. Hansar. Linnast muinsuskaitsealaks, lk 20.

¹⁰¹ See on ka kooskõlas Tartu linna ametliku poliitika ja eesmärkidega. Tartu linna keskkonna tegevuskavas 2010-2013 mainitakse ühe alaeesmärgina: „Miljööväärtuslikud alad säilivad ja ehitatud keskkonda arendatakse tasakaalustatult. Ei kahjustata kaitsealuseid või muidu tähelepanuväärseid üksikobjekte.“ (p 5.2). Tartu linnavalitsuse 23.02.2010. a määruse nr 6 lisa.

puudusega, mis on eriti aktuaalne Herne ja Oa tn Tähtvere poolses küljes paiknevatel kruntidel. Viimste aastatel ja aastakümnetel toimunud Herne ja Oa tn ehitus ei ole arvestanud piisaval määral pinnases paikneva liigvee Emajökke juhtimise vajadust. Probleemi lahendamiseks tuleb rajada kuivendustorustik¹⁰².

Kuigi alates 1930. aastast on toimunud kruntide täisehituse teatav ühtlustumine, on siiski säilinud selge erinevus kesklinnalähedaste kruntide ja kesklinnakaugemate kruntide vahel. Täisehituse ulatus on korrelatsioonis hoonete kõrgusega (kesklinnapoolsetel kruntidel kõrgemad) kui ka korterite arvuga majades (kesklinnast kaugemal on rohkem eramuid). Nimetatud iseloomulike tunnustega on selges vastuolus viimase aastakümne uusehitused, mis on rajatud peamiselt kesklinnakaugematele kruntidele. Uusehitused asetuvad oma suuruse ja täisehitusmääraga pigem kesklinnalähedasse piirkonda. Liigse ühtlustumise vältimiseks tuleks kesklinnakaugematel kruntidel soodustada eramuehitust, vaatamata asjaolule, et Supilinna iseloomulikuks hooneks on väike kortermaja.

Kruntide kavandatav täisehituse määr peab olema sõltuvuses haljastatud ala suurusest krundil. Uushoonete puhul hõlmab normidekohane parkimine suure osa krundi pinnast ning moodustab olulise visuaalse aktsendi krundil. Suurte kõvakattega pindade rajamine hoovides mõjub võõrastavalt. Seetõttu tuleb parkimisalad liigendada ning katta mitte betoonkivi või asfaldiga, vaid eelistada muid, „pehmemaid“ materjale nagu sõelmed, kargkivi, tugevdatud muru jms. Supilinna miljöölise omapära säilitamiseks on oluline säilitada keskmiselt pooles krundi ulatusest haljastus, sh kõrghaljastus. Kesklinna lähedastel kruntidel on lubatud ka väiksem haljastuse osakaal, kuid pikkadel ajaloolistel kruntidel tuleb säilitada haljastuse osakaal 2/3 ulatuses krundi pinnast (va Kroonuaia ja Emajõe tn krundid, mis on tunduvalt tihedamalt täisehitatud).

Supilinna Emajõega risti kulgevad tänavad on olnud haljastatud kahepoolse alleega, mis tänaseks päevaks on hävinud. Nimetatud alleed tuleb taastada. Tänavaruumi planeerimisel tuleb lähtuda põhimõttest, et tänav on mõeldud nii jalgsi, ratta, ratastooli ja lastevankriga ning autoga liikumiseks kui ka seismiseks, vestlemiseks, mängimiseks ja parkimiseks. Selleks tuleb tasakaalustada erinevate kasutajarühmade vajadusi ning leida nii ehituslike kui liikluskorralduslike vahenditega lahendus, mis väärtustab Supilinna miljööd ning edendab Supilinna väärtuste hoidmist. Suurim kaal peab olema õigel tänavaosade proportsioneerimisel (eelkõige piirata sõidutee laiust), õigel materjalivalikul (hoonestusega harmoneeruv materjal, mis ühtlasi mõjub autoliiklust rahustavalt) ning sobival liikluskorraldusel (vähendatud kiiruse piirang ning võrdväärsed ristmikud, kaaluda ka õueala liikluskorralduse rakendamist).

Tänavaruumi kohta koostatud eraldi muinsuskaitse eritingimused¹⁰³ on välja toonud põhilised vajalikud nõuded, mida käesolevas töös on parandatud ja täiendatud.

Supilinnast lähtuvad vaated on seotud põhiliselt tänavatelgede, jõekoridori ning kvartalisise avarusega. Meloni tn sihis asuv Tartu õlletehase torn, Tartu üks (unustatud) sümbolitest, on pigem erandlik nähtus nagu ka Kroonuaia tn sirge lõpuosa sihis asuv Peetri kirik – Supilinna tänavad ei ole suunatud mingile ruumiliselt olulisele objektile või õigemini ei ole tänavate sihis ehitatud pilgupüüdjaid. Marja tn asumine samas sihis vasakkalda Lubja tänavaga on ilmselt teadlik planeeringule võtte, mida aitaks tugevdada nende tänavate vahele kavandatud jalakäijate sild.

¹⁰² Supilinna kuivendustorustiku eelprojekt on valminud 2004. aastal ASis K&H, töö nr 04VK09.

¹⁰³ ARC Projekt OÜ. Muinsuskaitse eritingimused Tartu Supilinna tänavaruumi visuaalsete elementide kavandamiseks ja ehitustegevuseks üksikobjektide kaitsevööndites tänavamaa ulatuses. Töö nr 2004-038/21.3/2662. Koostaja Kati Niibo. Tartu, 2004.

Ajalooliselt on Supilinn avanenud Emajõe ja Emajõe luhale – tsaariaegsetelt fotodelt on näha, et hoonestuse ning jõe vahel ei olnud puid ega võsa. Pärast 1930ndate kaldakindlustuse rajamist on aga toimunud järjepidev jõe eemaletõrjumine. Kaldakindlustus ning sellele istutatud papliallee sulges jõega risti olevate tänavate sihis paiknenud kraavid, mida oletatavasti kasutati paadiga jõe pääsemiseks. Pärast sõda on tugevasti täidetud Oa tn ja kaldakindlustuse vahelist ala tõstes selle kohati kõrgemale Oa tn ja Herne tn vahelisest alast ning vähendades tuntavalt pinnasevee äravoolu võimalusi. Täna ei ole Supilinn jõe poolt hästi vaadeldav ning ka jõge ei saa Supilinnast vaadelda. Olukord on parem talvisel ajal, kui puud on raagus.

Suurima vaateelamuse annab Supilinnas kvartalisene ruum, kus puuduvad nii hooned kui ka kõrghaljastus. Ajalooliselt on neid alasid kasutatud köögiviljakasvatuseks, kuid tänapäeval ei ole see enam majanduslikult põhjendatud. Sellegipoolest ei ole mõistlik neid vaateid sulgeda, sest tegemist on kõrge puhkeväärtusega alaga, mis kuulub üldjuhul lühikese tänaväärse fassaadiga krundi külge. Seega omavad suured kvartalisised aiad nii olulist avalikku väärtust vaadete näol kui ka igal krundil eraldi põhilise puhkealana.

4.2 Väärtuslikud ehitised

Väärtuslikest ehitistest on järgnevalt eraldi ära märgitud üleriigiliselt olulised hooned, mis vääriavad riikliku kaitse alla võtmist kultuurimälestisena ja miljööliselt olulised kõrvalhooned ning rajatised.

Ajaloolisele Supilinna alal asub 22 arhitektuurimälestist, üks ajaloomälestis ning üks arheoloogiamälestis. Lisaks on Kroonuaia tn kesklinnapoolne külg ning teise poole fassaadid ja Tähtvere tn mäepoolne külg kuni Tähtvere 16, 18 kinnistuni (kaasaarvatud) Tartu vanalinna muinsuskaitseala koosseisus. Muinsuskaitseala kaitsevööndi ulatus kõigub 100 m ümber muinsuskaitseala piirist arvates¹⁰⁴.

Supilinna terviklikkust ning algupära erakordselt ehedat säilivust arvestades tuleks kaaluda kogu Supilinna eraldi alana riikliku muinsuskaitse või maailmapärandi kaitse alla võtmist. Nii Eesti kui ka kogu maailma kontekstis on tegemist unikaalse nähtusega. Maailmapärandina on käsitletav vaid kogu Supilinn tervikuna, mitte selle üksikud osad.

Üksikobjektidena võetakse vastavalt muinsuskaitseadusele kaitse alla kultuurimälestisi, mille tunnuseks on ühelt poolt kas erakordne arhitektuurne, ajalooline, sotsiaal-ühiskondlik või isikulooline väärtus või teiselt poolt mingi objekti tüübi hea esindaja erakordselt autentne säilivus. Supilinnas on üksikud arhitektuurselt erakordsed hooned (nt Tähtvere tn 20), mis aga on juba muinsuskaitse all. Paljudel hoonetel on isikulooline väärtus, millest üks – Tähtvere tn 5 – on seetõttu ka kaitse all. Enamik kaitsealuseid Supilinna maju on kaitse all kui oma ajastu ehedad näited (nt Emajõe tn 3, Tähtvere tn 39), millele Emajõe tn, aga eelkõige Lepiku tn puhul lisandub kompleksi ansamblilisus.

Järgneb nimekiri hoonetest, mille kultuurimälestiseks tunnustamist tuleks kaaluda kui oma ajastu kaunid ning ehedalt säilinud näited¹⁰⁵:

1. Allika tn 6: hästi säilinud šveitsi stiilis katusega puitelamu aastast 1910;

¹⁰⁴ Täpset muinsuskaitseala ning selle kaitsevööndi piiri vt Maa-ameti kaardiserverist xgis.maaamet.ee.

¹⁰⁵ Üksikobjektidena muinsuskaitse alla võtmist ei ole kaalutud Tartu vanalinna muinsuskaitsealal asuvate hoonete puhul.

2. Herne tn 11: hästi säilinud puitdekooriga (eriti akende ümbrus ja vahekarniis) puidust korterelamu 19. sajandist;
3. Herne tn 30: hävimisohus ilmekas näide klassitsistliku fassaadilahendusega puitelamust 19. sajandist;
4. Herne tn 34: hästi korrastatud ilmekas näide 19./20. sajandi vahetuse puidust väikeelamust;
5. Herne tn 38 ja 40: poolkelp katustega algselt üürikorteritega täidetud hästisäilinud puidust majapaar;
6. Herne tn 52: ilmekas ja säilinud originaallaudise ning -detailidega puidust korterelamu 19. sajandist;
7. Kartuli tn 3: hästi säilinud ilmekas näide 19. sajandi puidust väikeelamust;
8. Kroonuaia tn 34: hästi korrastatud ilmekas näide 19. sajandi väikesest puidust korterelamust;
9. Kroonuaia tn 38: hästi säilinud tähelepanuväärne näide, eriti õuepoolt, 19. sajandi väikesest puidust korterelamust;
10. Kroonuaia tn 64: hästi korrastatud ilmekas näide 19. sajandi väikeelamust;
11. Lepiku tn 5: Lepiku tn ansamblisse kuuluv 20. sajandi I kümnendi puidust korterelamu, mis erinevalt teistest asub hoonestusjoonest tagapool;
12. Marja tn 16: ilmekas ja säilinud algupärase laudise, varikatuse ja trepiastmega ning trepikoja sisekujundusega puidust korterelamu 19. sajandist;
13. Marja tn 22: hästi säilinud ilmekas näide, eriti sokli, katuse ja välisukse osas, 19. sajandi puidust korterelamust;
14. Marja tn 29: arhitektuurselt erakordne lahendus (arvatavalt ümberehitus), mis püüab ühendada eelmodernistlikku puithoone akende kuju ning välisviimistlust modernistliku madalakaldelise katuse, nurgaakende ja pikliku trepikoja aknaga;
15. Meloni tn 2 eluhoone koos kõrvalhoonetega: hästi säilinud maaelamu sugemetaga puidust väikeelamu 19. sajandist;
16. Meloni tn 26: hästi säilinud, eriti avatäited, laudis ja katusekuju, puidust väikeelamu 20. sajandi algusest;
17. Oa tn 11A: kujundlikult majaehituse ajalugu väljendava fassaadiga krohvitud puitmaja eelmodernismi/modernismi üleminekuajast 1930ndate algusest;
18. Tähtvere tn 11: kõnekas ja harmooniline puidust korterelamu 19. sajandist;
19. Tähtvere tn 33: hästi säilinud ja heade proportsioonidega puidust korterelamu 19. sajandist;
20. Tähtvere tn 34: hästi säilinud ja iseloomulik puidust korterelamu 19. sajandist;
21. Herne tn taastatud tellistest kõnnitee Herne tn 11 ja 13 hoone ees: algupärastest ülepõletatud tellistest laotud kõnnitee osa.

Nimekirjas väärivad eriti esiletoomist Marja tn 16, Tähtvere tn 33 ja Herne tn 11. Kultuurimälestiseks tunnistamiseks tuleb hoonete kohta läbi viia vastavad uurimused. Ühe võimalusena tuleks ka kaaluda Tartu vanalinna muinsuskaitseala laiendamist. Juba tänasel päeval on muinsuskaitsealas ajaloolisest Supilinnast Kroonuaia tn kesklinnapoolne külg ning pool Tähtvere tn algusest. Igati põhjendatud oleks ka hästi

säilinud Kroonuaia tn teise külje arvamine Tartu vanalinna muinsuskaitseala koosseisu.

Lisaks kultuurimälestistele leidub Supilinnas väikehooneid ja rajatisi, mis väärivad eraldi tähelepanu. Supilinna iseloomustava lihtsuse tõttu ei leia siit märkimisväärselt kaunistatud detaile. Samuti ei ole olnud levinud kivist või betoonist väikevormid nagu aiapostid, väravaehitised jms. Varem laialt levinud kaevud on säilinud vaid kruntidel, kus kasvatakse endiselt köögivilju ja vajatakse kastmisvett. Puukuurid on endiselt praktilise vajaduse tõttu laialt levinud, leidub ka pesukööke, millest mõned on ümber ehitatud saunadeks.

Märkimisväärsamad kultuurilooliselt väärtuslikud kõrvalhooned ja rajatised on järgnevas nimekirjas:

1. kelpkatusega arhailine pesuköök Piiri tn 7 krundil;
2. pesuköögi ja puukuuride rida Herne tn 48 krundil piiri ääres;
3. kahekorruseliste puukuuride ja pesuköögi rida Kroonuaia tn 46 krundil piiri ääres;
4. kahekorruselised puukuurid Tähtvere tn 14 krundil;
5. kahekorruselised puukuurid Tähtvere tn 24, 26 krundil;
6. kelder Tähtvere tn 44 krundil;
7. kahe-kolmekorruseline kuur Tähtvere tn 44 krundil;
8. pesuköök Kroonuaia tn 48 krundil;
9. kahekorruselised puukuurid Marja tn 13 krundil;
10. kõrvalhoone (puukuur-ait) Meloni tn 1 hoovis;
11. pesuköök Oa tn 24, 24A krundil;
12. pesuköök Jakobi tn 23 krundil Tähtvere tn ääres;
13. plangud ja väravad Meloni 17 krundipiiril.

Nimekirjas väljatoodud objektide omanikke tuleks eelkõige teavitada nende valduses olevast väärtusest, kuid objekti täies mahus säilitamist praegusel kujul ei pea omanikelt nõudma.

5 Muinsuskaitse eritingimused

Tulenevalt eelnevast analüüsist ning väärtuste tuvastamisest seatakse Supilinna teemaplaneeringuga hõlmatud alale järgmised muinsuskaitse eritingimused:

1. Määrata Supilinn tervikuna miljööväärtusega hoonestusalaks teemaplaneeringuga näidatud piirides, ka Tartu vanalinna muinsuskaitse alale jäävad osad.
2. Supilinnale iseloomulike ajalooliste, säilinud kruntide jagamine ja muutmine ei ole lubatud. Ajaloolised krundid on need, mis on väljakujunenud enne 1918. aastat (arvestamata hilisemaid, väheolulisi muudatusi). Ajalooliselt hästisäilinud kruntide nimekiri on ära toodud lisas. Detailplaneeringu koostamise korral on vajalik ajalooliste kruntide taastamine tänapäevaste kruntide liitmise teel.
3. Põhihooneid, mis on hinnatud väärtuslikeks ajaloolisteks hooneteks (hinded 3, 4 ja 5) ja miljööväärtuslikeks (hinded 2 ja 3), ei ole lubatud lammutada ega mahuliselt ning kujunduslikult oluliselt ümber ehitada (muuta akna- ja uksetüüpe (va taastada esialgseid aknaid-ukseid), muuta välisviimistlusmaterjali ja selle paigutust (va algse kujunduse taastamine), üldjuhul lisada korruseid jms). Lubatud on sobivate akende ja uste lisamine, katuseväljaehituste lisamine kuni 1/5 ulatuses, väikeste kuni 10 m pikkuste majade puhul kuni 1/3 katusejoone pikkusest, katuseakende lisamine, väiksem katusekalde muutmine, mis riku maja üldproportsioone. Iga hoone puhul tuleb otsustada eraldi, millised muudatused on lubatud, lähtudes miljööväärtuse säilitamise vajadusest. Kõik loetletud muudatusi ei ole lubatud läbi viia samaaegselt ühe hoone puhul.
4. Ulatuslikult ümberehitatud ajaloolisi hooneid ei ole lubatud lammutada, ümberehitustega tuleb taotleda nende algse kuju taastamist. Lammutamine on lubatud, kui taastamine ei ole enam tehniliselt võimalik (kui hävinud on hoone kandeseinad – vundamenti, kandeseinte alumisi osi, vahelagesid, treppe, avatäiteid, katust jne on võimalik taastada). Lammutamise põhjendamine majanduslikel kaalutlustel ei ole piisav ning selle põhjal ei tohi lammutamist lubada.
5. Uute hoonete ehitamisel on lubatud kahesugune hoone paigutamine – esiteks tuleb hoone paigutada tänava äärde, traditsioonilisele ehitusjoonele, kui krundile lisatakse teine või erandjuhul kolmas hoone, tuleb see ehitada hoovimajana selliselt, et tänavaäärse ja hoovimaja (või -majade) vahele jääb majandushoov ning hoovimaja (või järjekorras teise hoovimaja) taha jääb tarbe- ja/või puhkeaed muru ja kõrghaljastusega. Hoovimaja peab üldjuhul olema väiksema mahuga kui tänavaäärne põhihoone. Erandi võib lubada väga väikese tänavaäärse hoone puhul või juhul, kui hoovimaja tänavale ei paista.
6. Hoonestada tuleb eelkõige ajaloolised, tänaseks hävinud hoonete asukohad, mis järgivad eespoolnimetatud hoone paigutamise mustrit, seejärel tänavanurgad ning tänavaääred kohtades, kus hoonefrondis on avasid.
7. Ajalooliste kvartalite sisealade hoonestamine ei ole lubatud, va juhul kui kvartali sees asub tänavamaaga mittekokkupuutev krunt. Viimasel juhul on hoonestus lubatud vaid tänavale kõige lähemal asuvas krundiservas.
8. Kui ajalooline hoone lammutatakse, ei tohi uue hoone maht reeglina ületada lammutatava hoone mahtu. Ületamine on lubatud vaid juhul, kui uushoone jääb oluliselt väiksema-mahuliseks kui vahetud naaberhooned ning naabermajade elanikud on sellega nõus.

9. Supilinna krundid tuleb haljastada vähemalt 50% ulatuses. Haljastuse hulka loetakse ka kõrghaljastus ning tugevdatud muru, mida kasutatakse parkimiseks.
10. Ajaloolised (pikad) krundid tuleb haljastada vähemalt 2/3 ulatuses.
11. Kroonuaia, Lepiku, Emajõe, Marja tänaval ning Tähtvere tänaval kuni Marja tänavani, Herne tänaval kuni Marja tänavani ja Oa tänaval kuni Kartuli tänavani on suurim võimalik täisehituse määr (nii põhi- kui ka abihooned kokku) kuni 1/3 krundi pindalast juhul, kui on tagatud krundi haljastamine 1/2 ulatuses, ajalooliste kruntide osas 2/3 ulatuses, va Kroonuaia ja Emajõe tn krundid, kus haljastuse osakaal peab olema vähemalt 1/3.
12. Ülejäänud Supilinnas on lubatud täisehituse määr (nii põhi- kui ka abihooned kokku) kuni 1/5, kuid tagatud peab olema krundi haljastamine 1/2 ulatuses, ajalooliste kruntide osas 2/3 ulatuses.
13. Põhihoonete osakaal krundil ei tohi ületada 70% krundi kogu hoonestatud ala pindalast.
14. Hoonete, nii uute kui ka olemasolevate, juurdeehitatavate, suurim lubatud korruselisus on kuni 2 täiskorrust, millele lisandub kuni 1 m kõrgune sokkel (tänavapoolsel küljel) ning kuni 60% täisehitusega katusealune korrus.
15. Hoonete kõrgus ei tohi ületada naaberhoonete keskmist kõrgust, väljakujunenud räästajoone korral on lubatud selle järgimine.
16. Uushoonete põhimahu suurim lubatud pikkus on 20 m ja laius 10 m, põhikatus katusekalle peab jääma vahemikku 30 kuni 40 kraadi. Põhimahule on lubatud on lisada trepikoda ja veranda(d), mille katusekalle võib olla 10 kuni 40 kraadi.
17. Hoonete mahu määramisel tuleb lisaks suurima mahu piirangule arvestada vahetute naaberhoonetega. Valdavalt 1,5-korruseliste väikese ehitusaluse pinnaga hoonete piirkonnas ei ole lubatud suuremate uushoonete püstitamine, kui piirkonna keskmine.
18. Hoonete põhimahu katusekalle peab olema vahemikus 30 kuni 40 kraadi, hoone lisanditel nagu veranda, trepikoda või varikatus võib katusekalle olla ka väiksem.
19. Lubatud on keskse viiluga viilkatus, pikiseinaga krundipiiril asuvatel hoonetel ja abihoonetel ka pultkatus ning hoone lisanditel ka pult- ja kelpkatus. Katusekatteks on lubatud kasutada valtsplekki, erandjuhul funktsionaalse põhjendatuse korral savikatusekivi.
20. Nii ukсед kui ka aknaraamid on lubatud valmistada vaid puidust ning peavad asuma välisseinaga samas tasapinnas. Aknad peavad olema püstise suhtega, kahekordsete raamidega, sümmeetriliselt avatavad ning üle 1 m² suurused klaaspinnad peavad olema tänavalt nähtavas osas liigendatud väiksemateks pindadeks. Väikesed aknad küljemõõduga kuni 50 cm võivad olla ka rõhtsad või ruudukujulised.
21. Uued põhihooned tuleb püstitatada täispuitseintega kandekonstruktsioonis, mis tuleb viimistleda laia vähemalt 20 cm laiuse rõhtlaudisega, mida võivad ilmestada püstlaudisega vööd, väikesemahulistel (pikkus alla 10 m) hoonetel ka lubikrohv, abihoonete ja põhihoone lisandite puhul on lubatud ka puitsörestikkonstruktsioon.
22. Hooneid ei ole lubatud värvida erksates toonides ning valgeks, värvimisel tuleb kasutada traditsioonilisi värve – puidu puhul linaõlivärv, krohvi puhul lubi- või silikaatvärv.
23. Hoonetel peab olema vähemalt 10 cm laiune räästas.

24. Hoonetele ei ole lubatud rajada alt vertikaalselt toestamata ripprõdusid, plekist torukorstnaid ja väljaulatuvaid plekist tuulutussahte.
25. Nii olemasolevatel kui ka uutel hoonetel tuleb lubada treppe tänavamaale, mitte asetada trepid fassaadijoonest sissepoole, väljast vaadeldavalt maja põhimahu sisse. Trepid rajada kas graniidist või faasitud või ümardatud servadega betoonist. Trepki katmine kahhelkividega on keelatud.
26. Tänapäevani säilinud miljööliselt ja/või arhitektuurselt olulised hooned (hinnatud inventeerimisel hindega vastavalt 3 ja 5) , mis hävivad õnnetuse, hoolimatuse või pahatahtlikkuse tagajärjel, tuleb taastada oma algsel kujul (kaasaarvatud konstruksiooni algne tüüp ja materjal). Hetkel võib see puudutada Oa 22, Meloni 2, Marja 32, Herne 30 ja Herne 45 hoonet.
27. Uute majade ehitamisel tuleb sotsiaalse mitmekesisuse säilitamiseks tagada, et 1/3 kuni 1/5 elamispindadest oleks mõeldud madalama sissetulekuga elanikele¹⁰⁶. See tuleb saavutada kas rendipindade rajamisega müügi- ja rendipindade asemel või odavamate lahenduste kasutamisega.
28. Jõeäärsele alale tuleb planeerida istumisvõimalused.
29. Sõidutee sõidutee laius tuleb valida selline, et see ärataks juhtides ohutunnet, milleks on u 5,5 m laiune sõidutee. Laiematel tänavatel – Tähtvere, Herne, Oa ning Kroonuaia lõigus Emajõe-Herne – on lubatud lisada ka parkimisala kuni 2 m.
30. Tänavatel, kus tänavapinda on tõstetud (eriti Tähtvere, Lepiku, Oa), tuleb seda tänavat rekonstrueerimisel langetada.
31. Tänavate rekonstrueerimisel tuleb kasutada tänavakattes sõiduteel kombineeritult graniitkivi (munakivi või tahutud kivi või plaate) ja betoonplaate (suuremõtmelisi, 50 x 60 cm) või -kivi ning ühel tänaval asfalti, kõnniteel vaid graniitplaate, betoonplaate, ülepõletatud tellist või betoonkive.
32. Betoonkivi põhitoon on punane või must, mida tuleb kombineerida musta, punase või pruuni tooni kividega.
33. Munakiviga sõidutee lõikudel on lubatud sõidutee tasandamiseks paigaldada kaks kuni 70 cm laiust tahutud graniitkivide või -plaatidega sillutatud rööbast.
34. Tänavate rekonstrueerimisel tuleb ülesvõetavat munakivi kasutada Supilinna tänavate rekonstrueerimiseks mitte eemaldada.
35. Teekattena kasutada:
  - 35.1. Tähtvere tänaval sõiduteel tumedat betoonkivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahutud graniitkividega,
  - 35.2. Lepiku tänaval sõiduteel munakivi, kõnniteel betoonplaadid või graniitplaadid kombinatsioonis munakividega või tahutud graniitkividega,
  - 35.3. Herne tänaval sõiduteel tumedat betoonkivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahutud graniitkividega või betoonkive või ülepõletatud tellist, säilitada tuleb ülepõletatud tellistest kõnnitee osa Herne 11 ja 13 ees,
  - 35.4. Oa tänaval sõiduteel tumedat betoonkivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahutud graniitkividega,

---

¹⁰⁶ Nt Londonis nõutakse tihtipeale, et 20% elamispinnast oleks mõeldud madalama sissetulekuga elanikele.

- 35.5. Emajõe tänaval sõiduteel munakivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahatud graniitkividega või betoonkive või ülepõletatud tellist, jõeäärsel kõnniteel on lubatud ka graniitsõelmed,
  - 35.6. Kroonuaia tänaval sõiduteel tumedat betoonkivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahatud graniitkividega,
  - 35.7. Väike-Emajõe tänaval musta betoonkivi või betoonplaate kombinatsioonis tahatud graniitkividega või betoonkivide ja munakividega,
  - 35.8. Kartuli tänaval sõiduteel munakivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahatud graniitkividega,
  - 35.9. Marja tänaval sõiduteel munakivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahatud graniitkividega,
  - 35.10. Meloni tänaval sõiduteel munakivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahatud graniitkividega,
  - 35.11. Piiri tänaval sõiduteel munakivi, kõnniteel betoonplaate, ka kombinatsioonis tahatud graniitkividega,
  - 35.12. Allika tänaval musta betoonkivi või betoonplaate kombinatsioonis tahatud graniitkividega või betoonkivide ja munakividega, tänavakoridori servades haljasribasid,
  - 35.13. Kauna tänaval sõiduteel asfaltkatet, kõnniteel betoonkivi või betoonplaate kombinatsioonis tahatud graniitkividega või betoonkivide ja munakividega,
  - 35.14. Selleri tänaval musta betoonkivi või betoonplaate kombinatsioonis tahatud graniitkividega või betoonkivide ja munakividega, tänavakoridori servades haljasribasid,
  - 35.15. Jalgtänavatel musta betoonkivi või graniitsõelmeid või betoonplaate kombinatsioonis tahatud graniitkividega või betoonkividega või munakividega või ülepõletatud tellist.
36. Kõigil tänavatel peale Allika, Väike-Emajõe ja Selleri tuleb kõnnitee eraldada sõiduteest kas erinevas tasapinnas, haljasribaga ja/või äärekiviga.
  37. Haljasribad tuleb taastada/rajada Kartuli, Marja, Meloni, Piiri, Kauna, Oa ja Emajõe tänaval koos kaherealise lehtpuu kõrghaljastusega. Puuliigid peavad olema Supilinnale omased nagu remmelgas, pihlakas, pappel jms.
  38. Sõidutee äärekivi suurim lubatud kõrgus on 8 cm kätte pinnast. Kui sõidukid kipuvad sõitma sõiduteid ääristavatele haljasribadele, tuleb selle takistamiseks kasutada suuremaid maakive, mis on autojuhile piisavalt märgatavad.
  39. Kõigi tänavate rekonstrueerimisel tuleb tänavale paigaldada kuivendustorustik, kuhu krundiomanikud saaksid suunata oma krundilt või keldrist liigse pinnasevee, mis ohustab hoonete säilimist ning kahjustab kõrghaljastust.
  40. Liikluskorraldusliku katte markeeringuna tuleb eelistatult kasutada kas värvuse või materjali poolest eristuvaid ribasid mitte värvi.
  41. Bussipeatused peavad paiknema sõiduteel, eraldi bussipeatuse taskute ehitamine ei ole lubatud.
  42. Tänavavalgusti kõrgus lubatav on kuni 6 m, jalakäiguteedel vähem, kupli kuju koonuseline, alt laienev lehter, kupli värv must või tumehall, kinnitatud puit- või metallpostile (sarnaselt Marja tn treppide valgustitele). Valgustite toide on lubatud vaid maakaabelliinidega.

43. Tänavate rekonstrueerimisel tuleb paigaldada nii kuivendustorustik kui ka sajuveekanaliseerimine koos restkaevudega.
44. Kõik Supilinna tänavad peavad olema kahesuunalised, vältida tuleb sissesõidukeelu märkide paigaldamist.
45. Kõik Supilinna sees olevad ristmikud tuleb säilitada võrdväärsetena.
46. Kogu Supilinnas säilitada kiiruspiirang 30 km tunnis või vähem, kaaluda õueala kehtestamist.
47. Kogu Supilinnas (va Kauna tn laululava poolne osa ning Tähtvere tn kuni õlletehase väravani) säilitada raskeveokite sissesõidukeeld.
48. Parkimist lubada sõidutee mõlemas servas, ühepoolselt Herne ja Tähtvere tänaval.
49. Tänavanime silt ja maja number tuleb paigaldada majaseinale, selle puudumisel piirde külge, kummagi puudumisel on lubatud erladi posti panek.
50. Majanumbrina kasutada esimeses järjekorras ajaloolisi säilinud numbreid, nii valgustatud kui ka valgustamata, nende puudumisel kasutada tagasihoidlikku, lihtsa kujundusega must-valget numbrisilti.
51. Hoonete välisfassaadi külge ei ole lubatud paigaldada elektrikappe ega -kilpe, sidekappe ega muid tehnilisi kappe. Tänavamaale paigutamisel tuleb kogu tehniline varustus sobitada Supilinna miljööga kasutades sobivaid materjale, värve ja haljastust.
52. Kogu Supilinnas on lubatud kasutada vaid püstise, kaunistamata kujuga laudisega puidust kuni 1,7 m kõrgust lippaeda või kuni 2 m kõrgust plankaed.
53. Prügikonteinerid peavad asuma hoovis välja arvatud juhul kui reljeef teeb konteineri hoovi paigaldamise keeruliseks (nt Tähtvere tänava jõepoolsed krundid).
54. Tänavatel on keelatud visuaalselt agresiivsena mõjuvad reklaamtahvlid, -sildid jms. Tänavaruumis olev info peab olema kujundatud miljösse sobivana ning mõjuma rahulikult.
55. Säilitada Tähtvere tänava ääres olev õlletehase maakivist müür ning ajalooline hoone, kus toimub hetkel õlletehase toodangu turustamine.
56. Majanduslikud kaalutlused ei ole aluseks erandite tegemisel.

6 Kasutatud materjalid

6.1 Kirjandus

- 1 Alver, Oliver. *Alternatiivne tee Tartu Supilinna arendamiseks*. Magistritöö Eesti Kunstiakadeemia. Tallinn, 2001.
- 2 ARC Projekt. *Muinsuskaitse eritingimused Tartu Supilinna tänavaruumi visuaalsete elementide kavandamiseks ja ehitustegevuseks üksikobjektide kaitseväändites tänavamaa ulatuses*. Töö nr 2004-038/21.3/2662. Koostaja Kati Niibo. Tartu, 2004.
- 3 Berendsen, Veiko; Maiste, Margus. *Esimene ülevenemaaline rahvaloendus Tartus 28. jaanuaril 1897*. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999.
- 4 Brandi, Cesare. *Theory of Restoration I. Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage*. L.A.: The Getty Conservation Institute, 1996.
- 5 Hansar, Lilian. *Miljööväärtused linnas*. Keskkonnaministeerium. Tallinn, 2004. Kättesaadav siseministeeriumi kodulehel http://www.siseministeerium.ee/public/vaartus_uus.pdf.
- 6 Hansar, Lilian. *Linnast muinsuskaitsealaks*. Doktoritöö Eesti Kunstiakadeemia Tallinn, 2010.
- 7 Jokilehto, Jukka. *Notes on the Definition and Safeguarding of HUL*. City & Time 4(3):4. 2010. Saadaval <http://www.ct.ceci-br.org>.
- 8 Kannike, Anu. *Kodukujundus kui kultuuriloome. Etnoloogiline Tartu-uurimus*. Eesti Rahva Muuseumi sari 4. Tartu, 2002.
- 9 Lass, Jüri. *Ruumiline planeerimine*. Kättesaadav siseministeeriumi kodulehel http://www.siseministeerium.ee/public/ruumiline_planeerimine.pdf.
- 10 Lotman, Juri. *Kultuurisemiootika. Tekst-kirjandus-kultuur*, Tallinn: Olion, 1990.
- 11 Männik, Kati. *Gentrifikatsiooniprotsess. Tartu Supilinna näitel, aastatel 2003-2007*. Magistritöö Eesti Kunstiakadeemia. Tallinn, 2008.
- 12 Norberg Schultz, Christian. *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli, 1980.
- 13 Nutt, Nele. *Supilinn - Eesti stilipuhtaim agul*. Lõputöö Eesti Kunstiakadeemia Restaureerimiskool. Tallinn, 2001.
- 14 Palli, Heldur. *Eesti rahvastiku ajalugu aastani 1712*. Academia 6. Tallinn: Teaduste Akadeemia kirjastus, 1996.
- 15 Palli, Heldur. *Eesti rahvastiku ajalugu 1712-1799*. Teaduste Akadeemia kirjastus. Tallinn, 1997.
- 16 Past, Aune. *Tartu imago analüüs: Tartu heade mõtete linn*. Tartu Linnamuuseumi aastaraamat VI. Tartu, 1998, lk 20-33.
- 17 Raid, Niina. *Tartu tänavad aastani 1940*. Tartu: ARC Projekt OÜ, 1999
- 18 Mart Siilivask. *Ehitismääruste mõjust Tartu linnaruumi kujunemisele 19. sajandi keskpaigast 20. sajandi alguseni*. - Tartu Linnamuuseumi aastaraamat 2010. Koostanud M. Rennit. Tartu: Tartu Linnamuuseum, 2010.

- 19 Supilinna Selts. Supilinna edendamise kava projekt. 2006. Kättesaadav aadressil <http://www.supilinn.ee>.
- 20 Tartu I. Linnavalitsuse tegevuse ülevaade 1919-1930. Statistika 1919-1930. Korteriolud 1922/toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo, Tartu [Linnavalitsus], 1933 (Tartu: Postimees).
- 21 Tartu V. Ülevaade linnavalitsuse tegevusest 1936./37.a. Jooni Tartu ajaloost ja kaubandusest. Statistikat/toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo. Tartu: Ilutrükk, 1938.
- 22 Tartu VI. Ülevaade linnavalitsuse tegevusest 1937./38.a. Jooni Tartu ajaloost ja rahvastikust. Statistikat/toimetanud Tartu Linna Statistikabüroo. Tartu: Postimees, 1939.
- 23 Tartu koguteos/Tartu linnauurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu linn, 1927 (Tartu, Postimees).
- 24 Tartu linnavalitusus. *Tartu ja tartlased*. 1998, 2003, 2008.
- 25 Teedema, Lea. *Supilinna asustuse kujunemine 1704–1899*. Magistritöö Tartu ülikool. Tartu, 2010.
- 26 Tohvri, Epi. Eesti puitasumite kujunemisest ja elamutüüpidest. – Eesti Puitarhitektuur. Koostanud K. Hallas. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 1999.
- 27 Vienna Memorandum on “World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape”. Viin, 2005.

6.2 Arhiiviallikad

- 28 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 308.2.87 Karta över godsen Techelfer och Tammehoff.
- 29 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 402.10.127.
- 30 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.1759. Akte betreffend die Regulierung der Stadtgrenze und die Vorstellung einer Karte nebst Beschreibungen darüber.
- 31 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.6843.2 Дерптъ Съситуацією.
- 32 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.6846.1 Планъ Дерптной крепости съ показаниемъ цивильнаго строения и соизьяснениемъ это для крепостнаго расположения и протчаго нужнаго строения [...] и переносе надругие удобные мести отходить [...] лутче способымъ улице и кварталы выпрямить надшить.
- 33 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.6851.3 Geometrische Charte von der Kreis Stadt Dorpat.
- 34 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.6851.5 Copey der Geometrischen Charte von Stadt Dörpt.
- 35 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 995.1.6856.1 Geometrische Charte des ersten Stadttheils der Kaiserlichen Stadt Dorpat.
- 36 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 2623.1.2049.44 Charte der Kaiserlichen Stadt Dorpat.
- 37 Eesti Ajalooarhiiv, säilik EAA 2623.1.2049.39 Plan von der Stadt Dorpat nebst Umgebung.

- 38 Eesti Rahvamuuseumi fotokogu.
- 39 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:007 1680 Dorpat Utan titel. (Dorpat, Tartu).
- 40 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:009 1696 Dorpat Geometrisch Plaan öfwer Staden Dorpat Uti tillstånd som den sigh Ao 1696 befinner, Jempte hwadh samma Åhr är arbetat...
- 41 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:010 1697 Dorpat Utan titel. (Dorpat, Tartu).
- 42 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:011 Dorpat Geometrisch Plan uthaf Staden Dorpat Sambt nästliggiande Situation Jemte huruledes den till en stoor deel allareda är befästat, och huruledes den effter Kongl: Maytz nådigste willie skall wijdare fortificeras och fullfärdigas.
- 43 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:016 o.1690 Dorpat Utan titel. (Dorpat, Tartu).
- 44 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:018 o.1638 Dorpat Utan titel. (Dorpat, Tartu).
- 45 Krigsarkivet (Rootsi) 0406:28:008:020 ca 1690 Dorpat Geometrisch Plaan uthaf Staden Dorpat Sambt nästliggiande Situation iemtehuruledes den til een stoor deel allareda åhr befästat och huruledes den effter Kongl: Maijt nådigste willie wijdare skall Fortificeras och fulferdigas. (Dorpat, Tartu).
- 46 Tartu Linnamuuseumi fotokogu.

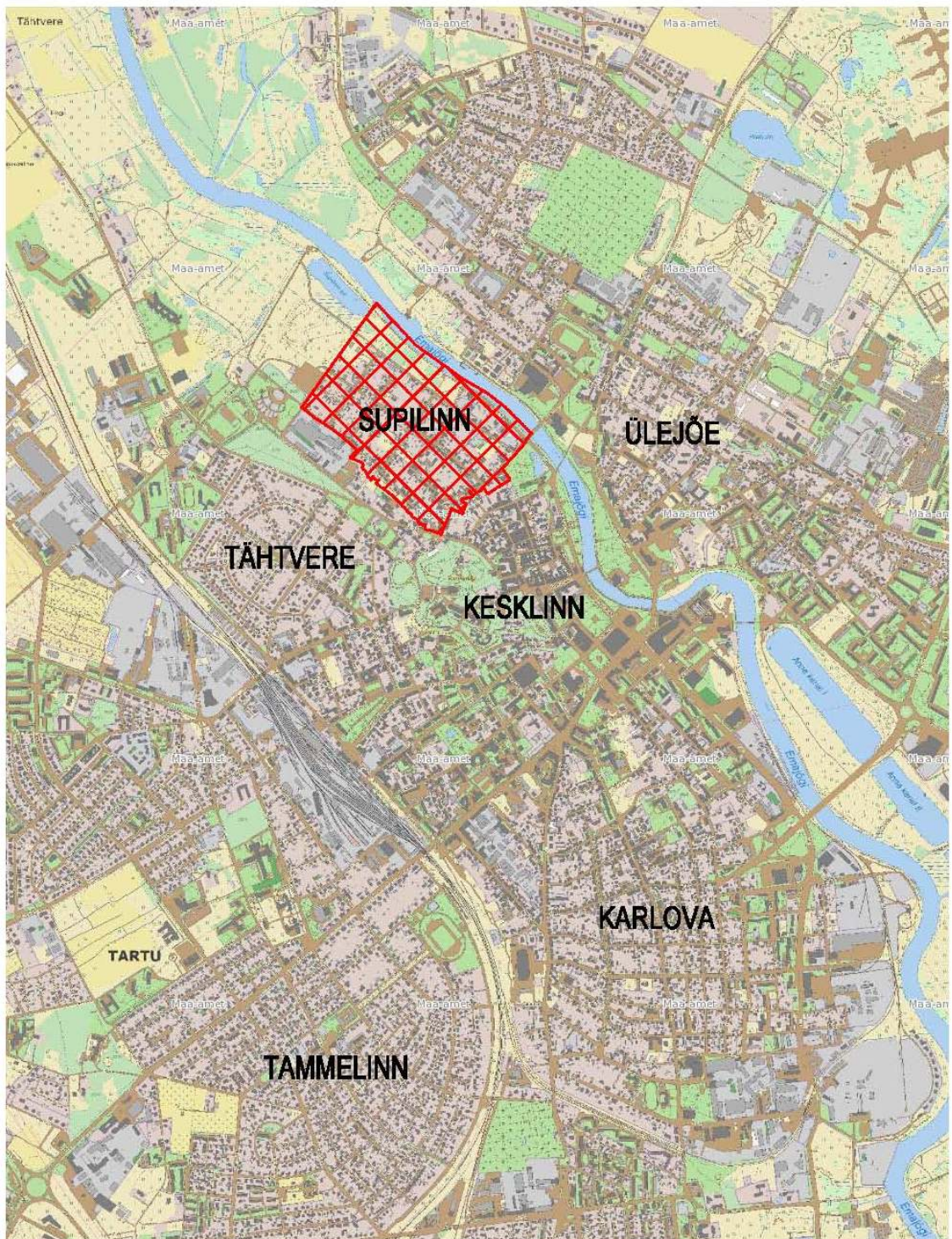
6.3 Internetiallikad

- 47 Ehitusregister, <http://www.ehr.ee>.
- 48 Google Documents. <http://spreadsheets.google.com>.
- 49 Halduspiiride kaardiserver KUPITS. <http://www.eha.ee/kupits>.
- 50 Maa-ameti kaardiserver xGIS. <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis>.
- 51 Supilinna kinnistud, <http://www.eha.ee/kinnistud/tartu/public/>, koostanud Lea Teedema.

B JOONISED

- 1 Üldjoonis**
- 2 Krundipiirid säilivus** **M 1:2000**
- 3 Põhihoonete vanus ja korruselisus** **M 1:2000**
- 4 Põhihoonete miljööline väärtus**
M 1:2000
- 5 Põhihoonete ajaloolis-arhitektuurne**
väärtus **M 1:2000**

Üldjoonis.

Supilinna paiknemine Tartu linnas.

M 1:25 000.

Aluskaart: Maa-amet.

C PILDID

---

1. Supilinna hooned
  - 1.1. Pärlid
  - 1.2. Head näited hävinud maja taastamisest
  - 1.3. Hävinud majad
  - 1.4. Hävitava ümberehituse osaliseks saanud majad
  - 1.5. Hävimisohus hooned
  - 1.6. Totaalselt ümberehitatud hooned
  - 1.7. Mõned näited Supilinna uutest majades
2. Supilinna miljöö

D LISAD

---

1. Riigihange Supilinna teemaplaneeringu muinsuskaitse eritingimuste koostamiseks
2. Supilinna teemaplaneeringu algatamise otsus
3. Supilinna kruntide ja hoonestuse inventuur 2010
4. Supilinna elanike küsitlus 2010: ankeet
5. Väljavõte 1786. a kaardist EAA 995.1.6851.3
6. Väljavõte 1816. a kaardist EAA 995.1.6856.1
7. Väljavõte 1927. a kaardist